

C. van der Leest **Dienstvaardig II: de werkwijze van ouderlingen en diakenen**

Uitgeverij De Vuurbaak, Barneveld 1989 / 1992²

Inhoud	Blz.
Woord vooraf	3
1 Het onderhouden van een vertrouwensrelatie	3
1.1 De noodzaak van een vertrouwensrelatie	3
1.1.1 Bezwaren tegen het benadrukken van vertrouwelijkheid	3
1.1.2 Hindernissen bij het komen tot vertrouwelijkheid	4
1.1.3 De opdracht tot vertrouwelijkheid	4
1.2 De noodzaak van afstand in een relatie	5
1.2.1 Argumenten voor het bewaren van afstand	5
1.2.2 De taak van de ambtsdragers	5
1.3 Spanning tussen vertrouwelijkheid en afstand	6
1.3.1 De relatie met wie veraf staan	6
1.3.2 De relatie met vrienden	7
1.3.3 De relatie met alleenstaande vrouwen	7
2 Hulpverlening door niet-ambtsdragers	8
2.1 Kerkleden en hulpverleners	8
2.1.1 Hulp van geloofsgenoten	8
2.1.2 Hulp van een telefonische hulpdienst	8
2.1.3 Hulp van beroepshulpverleners	9
2.2 Ambtsdragers en hulpverleners	9
2.2.1 De reactie van ambtsdragers, als ze gepasseerd zijn	9
2.2.2 De noodzaak om te verwijzen	10
2.2.3 Waarnaar moet worden verwezen	11
2.2.4 Hoe moet worden verwezen	11
2.2.5 Wat van de hulpverleners verwacht mag worden	12
3 Gesprekstechnische aanwijzingen	13
3.1 Bezwaren tegen gesprekstechniek	13
3.1.1 'Vroeger kon men zonder'	13
3.1.2 'De Heilige Geest geeft wijsheid'	13
3.1.3 'De naastenliefde komt in het gedrang'	14
3.2 Het aansporen om te spreken	14
3.2.1 De zin van het aansporen	14
3.2.2 De actieve inzet bij het aansporen	15
3.2.3 Een middel om aan te sporen: het stellen van vragen	15
3.2.4 Een middel om aan te sporen: reageren op andermans uitlatingen	16
3.3 Voorwaarden voor het leveren van een inhoudelijke bijdrage	17
3.3.1 Zonder vooroordeel luisteren	17
3.3.2 De ander ernstig nemen	17
3.3.3 Niet te snel ingrijpen	18
3.3.4 Niet overgeestelijk zijn	18
3.3.5 Voorzichtig zijn met de Bijbel	19
3.3.6 Terughoudend zijn met persoonlijke ervaringen	20
3.4 Het omgaan met probleemsituaties	21
3.4.1 Normafwijkende gevoelens bespreekbaar maken	21
3.4.2 De eigen onmacht onder ogen zien	22
3.4.3 Iemands problemen niet verkleinen door te vergelijken	23
3.4.4 Ruimte geven voor kritiek	23
3.4.5 Onderscheid maken tussen onmacht en onwil	25
3.5 Het beperkte van woorden	26
3.5.1 Op iemands omgeving en opstelling letten	27
3.5.2 Bedacht zijn op een versholten boodschap	27
3.5.3 De waarde van stiltes	28
3.5.4 De grenzen van een enkel gesprek	28

4	Aspecten rond het brengen van een bezoek	30
4.1	Twee soorten bezoek	30
4.1.1	Het huisbezoek	30
4.1.2	Het tussentijdse bezoek	30
4.2	Onderzoek naar de eigen tijdsbesteding	32
4.2.1	De noodzaak van het onderzoek	32
4.2.2	Het stellen van prioriteiten	32
4.2.3	De reorganisatie van de eigen tijdsbesteding	33
4.3	De aanwezigheid van kinderen tijdens een bezoek	33
4.3.1	De wenselijkheid en de mogelijkheden	33
4.3.2	De beperkingen	34
4.3.3	De benadering van aanwezige kinderen	36
4.4	Het afspreken van een bezoek	36
4.4.1	De zin van het afspreken	36
4.4.2	Het afspreken van tijdstip en tijdsduur	37
4.4.3	Het informeren over het motief	37
4.5	Elementen van een bezoek	38
4.5.1	De noodzaak van bezinning vooraf	38
4.5.2	Het bepalen van de gespreksonderwerpen	38
4.5.3	Het brengen van de gespreksonderwerpen	40
4.5.4	De methodiek van het bidden en bijbellezen tijdens een huisbezoek	41
4.5.5	De praktijk van het bidden en bijbellezen tijdens een huisbezoek	42
4.5.6	Het bidden en bijbellezen tijdens een tussentijds bezoek	44
4.6	Het samen optreden als ambtsdragers	45
4.6.1	Afspraken over ieders aandeel	45
4.6.2	Afspraken in het geval van meningsverschillen	46
4.7	De afwerking van een bezoek	46
4.7.1	Terugblikken	46
4.7.2	Notities maken	47
4.8	De persoonlijke band met God	48
4.8.1	Luisteren naar God	48
4.8.2	Spreken tot God	49
5	Ambtsdragers en kerkeraad of diaconie	50
5.1	De wijk	50
5.1.1	Het indelen in wijken	50
5.1.2	Het samenstellen van de tweetallen	50
5.1.3	De grootte van de wijken	52
5.1.4	Het overdragen van een wijk	52
5.1.5	Beperkingen bij het overdragen van een wijk	53
5.2	Onderlinge informatie	54
5.2.1	Het rapporteren van bezoeken	54
5.2.2	De plicht tot geheimhouding	55
5.2.3	Overleg tussen ouderlingen en diakenen	57
5.3	Planmatig Werken	58
5.3.1	De zin van planmatig werken	58
5.3.2	Het maken van een plan	59
5.3.3	Het uitvoeren en bijstellen van een plan	59
5.3.4	Zelfonderzoek	60
6	Slot	61

Woord vooraf

Zoals vanzelf spreekt sluit dit tweede deel aan bij het eerste. In dat eerste deel, over de *opdracht* van ouderlingen en diakenen, zijn de volgende vraagstellingen aan de orde gekomen:

- Wat zijn de plaats en de taak van de ouderlingen en diakenen binnen de gemeente? Kerkleden en ambtsdragers kunnen hierop een verschillende visie hebben, met als resultaat dat het optreden van de ambtsdragers en de verwachtingen van de kerkleden niet met elkaar stroken. Daarom is het voor beide partijen noodzakelijk duidelijkheid te hebben over de ambtelijke positie en werkzaamheden.
- Wat voor onderwerpen kunnen ouderlingen en diakenen op hun bezoeken aansnijden? Gesprekken kunnen stagneren of in oppervlakkigheid verzanden, als de bezoekende ambtsdragers er een beperkt zicht op hebben, wat ze bij de kerkleden te berde kunnen brengen. Enige bezinning vooraf op de mogelijke gespreksonderwerpen is dan ook onmisbaar.
- Waarmee moeten ouderlingen rekenen, als ze met gecompliceerde zaken in aanraking komen zoals een kerkelijk-gemengd huwelijk, een echtscheiding of een crisis door ongeneeslijke ziekte of overlijden? Hierop valt geen simpel antwoord te geven, want aan dit soort onderwerpen zitten vele aspecten. Vóór ouderlingen tot handelen overgaan, moeten ze die aspecten grondig overwegen.
- Waarmee moeten diakenen rekenen, als ze met financiële ondersteuning te maken krijgen? Het mag waar zijn, dat de diakenen in vergelijking met bijvoorbeeld een eeuw terug materieel niet vaak hoeven bij te springen. Toch kan het ook tegenwoordig noodzakelijk zijn. Maar dan moeten ze daar wel oog voor hebben en weten hoe zo'n ondersteuning in haar werk gaat.

Kort samengevat kan gezegd worden dat in het eerste deel vooral de *inhoud* van de ambtelijke taak ter sprake is gekomen. Zo nu en dan is ook al even aangestipt hóe ouderlingen en diakenen hun taak hebben te verrichten.

In dit tweede deel zal dat breder worden besproken. Er zullen aanwijzingen gegeven worden voor het omgaan van de ambtsdragers met de kerkleden, het voeren van gesprekken, de inrichting en afwerking van de bezoeken, alsook voor de vergaderingen van de ambtsdragers voor zover die rechtstreeks met het pastorale werk samenhangen. Dit alles met de opzet (zoals ik al in het eerste deel schreef) om ouderlingen en diakenen erbij te helpen dienstvaardig te (kunnen) zijn.

Voor een bredere omschrijving van m'n doelstelling verwijs ik naar de inleiding op het eerste deel. Daarin is eveneens omstandig ingegaan op de doelgroep, de hantering en de bronnen van m'n tweedelig boek.

Ten overvloede nog één opmerking. Als ik in het nu volgende spreek over de ambtelijke bezoeken, duid ik de betrokkenen herhaaldelijk aan als 'het kerklid...hij' en 'de ambtsdragers'. Dat is gemakshalve gebeurd, omdat het ondoenlijk is aldoor te nuanceren. Daarom dient de lezer telkens te rekenen met de mogelijkheid dat ik met de genoemde aanduidingen in feite bedoel: 'het mannelijke en/of het vrouwelijke kerklid of het gezin' alsook 'de ene ambtsdrager of het tweetal ambtsdragers', afhankelijk ervan wie het bezoek aflegt (afleggen).

1 Het onderhouden van een vertrouwensrelatie

1.1 De noodzaak van een vertrouwensrelatie

In deel I is naar voren gekomen dat ouderlingen en diakenen een vergaande taak hebben: ouderlingen moeten kerkleden vanuit de Bijbel aanreiken wat dienstbaar is aan hun christen zijn in àl z'n aspecten; daarnaast spannen diakenen, als 'componist van de gemeenschap', zich ervoor in dat de kerkleden zich daadwerkelijk voor elkaar inzetten. Hieruit vloeit voort - is in hoofdstuk 4 en 5, resp. 6 en 7 uit deel I aan de orde geweest - dat ambtsdragers een scala van onderwerpen kunnen aansnijden, ook van heel persoonlijke aard. Deze stand van zaken maakt duidelijk: willen ouderlingen en diakenen hun taak goed verrichten, dan is het noodzakelijk een vertrouwensrelatie te hebben met de kerkleden bij wie ze op bezoek gaan. Alleen in het geval van een wederzijdse band mogen de ambtsdragers verwachten dat er open en eerlijke gesprekken gevoerd zullen worden.

1.1.1 Bezwaren tegen het benadrukken van vertrouwelijkheid

Nu wordt wel gesteld: 'Er hoeft helemaal niet gepleit te worden voor een vertrouwensrelatie tussen ambtsdragers en kerkleden. Ook hoeft aan zo'n band niet te worden gewerkt. Want die vertrouwensrelatie is per definitie aanwezig tussen de betrokkenen. Beide partijen zijn immers één in het geloof, wonen dezelfde kerkdiensten bij en nemen samen deel aan het avondmaal. Daarnaast is een feit dat ambtsdragers door God zijn aangesteld en Christus vertegenwoordigen; omgekeerd geldt van de kerkleden dat God hen onder de hoede van de ambtsdragers heeft gesteld. Dat is toch voldoende basis om het volste vertrouwen in elkaar te hebben? Daarom mogen ambtsdragers het bij voorbaat van kerkleden verwachten dat die zich tijdens een bezoek niet voor hen afsluiten, maar juist hun hart op tafel leggen - onafhankelijk ervan of ze elkaar op het persoonlijke vlak kennen of niet.'

Tot op zekere hoogte is dit juist. Als kerkleden ervan doordrongen zijn wie ze op bezoek krijgen - geloofsgenoten met een goddelijke aanstelling - dan zal het voor hen niet beslissend zijn of ze de bezoekende ambtsdragers persoonlijk kennen of dat ze hen voor het eerst ontmoeten. Doorslaggevend is de bijzondere relatie waarin ze tot hun bezoekers staan. In het besef daarvan zullen ze de ambtsdragers niet maar laten praten en zich tegenover hen niet op de vlakte houden.

Zo hoort het. En in de praktijk blijkt het vaak ook zo te werken. Want ambtsdragers maken het mee dat ze slechts jaarlijks of zelfs voor het eerst bij kerkleden op bezoek komen, terwijl ze dan toch indringend met elkaar spreken. Vaker zullen kerkleden zich bij dergelijke ontmoetingen wat afstandelijk opstellen.

1.1.2 Hindernissen bij het komen tot vertrouwelijkheid

Dat kerkleden zich nog al eens afwerend gedragen, zal soms als oorzaak hebben dat het onvoldoende voor hen leeft wat ambtsdragers eigenlijk zijn. Wellicht denken de desbetreffende kerkleden op dit punt niet principieel genoeg. Bijbelse vorming, zeker van de jongeren onder hen, blijft daarom onmisbaar. Via de preken, in het kerkblad en tijdens de bezoeken thuis moeten ze erop aangesproken worden dat ambtsdragers vanwege hun positie en taak het vertrouwen waard zijn. Ook de ambtsdragers zelf kunnen er schuldig aan zijn dat de kerkleden hier te weinig principieel zijn. Door hun falend optreden kunnen ze kerkleden er namelijk in belemmeren oog te hebben voor hun positie en taak. Alleen al om dit laatste kunnen ouderlingen en diakenen er niet zondermeer aanspraak op maken dat kerkleden zich tijdens een bezoek aan hen geven.

Daar komt nog wat bij: ambtsdragers kunnen er niet omheen dat bij vele mensen het mechanisme bestaat dat ze zich pas aan iemand kunnen en durven geven, als ze door geregelde en goede contacten éigen zijn met die persoon. Voor hen is het dus niet voldoende zich op het principiële vlak verbonden te weten met ambtsdragers. Ze komen alleen over de brug met wat hen bezighoudt, als hun bezoekers hen op het menselijke vlak tegemoet zijn gekomen.

Een dergelijk mechanisme is te begrijpen en vaak zelfs te billijken. In onze onderlinge verhoudingen hebben we nu eenmaal te doen met de macht van het kwaad. Die oefent op allerlei gebieden een storende invloed uit. Zo heeft iedereen het wel eens meegemaakt dat hij een ander z'n vertrouwen schonk en toen teleurgesteld werd: de ander begreep hem niet, nam hem niet ernstig, maakte misbruik van het vertelde of hield dit niet voor zich. Even zo vele aanleidingen om zich in een volgend contact, al of niet met ambtsdragers, meer terughoudend op te stellen. Ook is mogelijk dat iemand vanwege z'n situatie beheerst wordt door gevoelens van schuld of schaamte en zich daarom gereserveerd opstelt: niemand loopt graag te koop met z'n kwetsbaarheid. Verder kan iemand zich afwijzend tegenover ambtsdragers gedragen, omdat hij verwacht door hen alleen maar terechtgewezen te worden, zonder dat ze zich in zijn situatie proberen te verplaatsen. Kerkleden kunnen er eveneens onzeker over zijn of hun moeite wel ernstig genoeg is om daarmee ouderlingen of diakenen te belasten, terwijl die het toch al zo zwaar hebben. Ten slotte zijn sommigen van huis uit niet gewend zich uit te laten over wat hun persoonlijk aangaat.

Dat alles verklaart waarom er bij velen remmingen bestaan zich tegenover ouderlingen en diakenen bloot te geven. Als die opbouwend bezig willen zijn, is er daarom meer nodig dan dat de bezochte kerkleden de geloofseenheid met de ambtsdragers beseffen en hun ambt erkennen. Het is evengoed van groot belang dat de ambtsdragers van hun kant gespitst zijn op het onderhouden van een vertrouwensrelatie. Zo helpen ze eraan mee dat kerkleden zich over hun aarzelingen durven heenzetten en te kennen geven wat bij hen leeft. Om die reden is het een goede zaak dat er op dit punt bij vele ouderlingen en diakenen onvrede bestaat over hun functioneren - als die onvrede hen er tenminste toe aanzet aan de persoonlijke band te werken.

1.1.3 De opdracht tot vertrouwelijkheid

Hoe de ambtsdragers het vertrouwen moeten winnen? In het vervolg zal van alles besproken worden. Daarom volsta ik hier met een opsomming van de middelen die erbij kunnen helpen kerkleden voor zich in te nemen. Allereerst is heel belangrijk de manier waarop ambtsdragers een gesprek voeren (zie 3). Verder doen ze er wijs aan om naast het huisbezoek vaker contact met hun adressen te hebben (zie 4.1.2). Vanzelfsprekend is het dan vereist de wijkindeling zo te regelen dat het voor de ambtsdragers haalbaar is meer te doen dan alleen het huisbezoek (zie 5.1.3). Om de onderlinge band tussen ambtsdragers en kerkleden aan te halen, kunnen er ook wijkavonden of avonden met een bepaalde leeftijdscategorie georganiseerd worden (zie 5.3.3).

Door dit alles wordt het mogelijk gemaakt dat er vertrouwelijkheid ontstaat tussen de betrokken partijen. Als resultaat hiervan zijn de ouderlingen en diakenen ervan op de hoogte wat er op hun adressen aan de orde is. Zijn er problemen, dan gaan ze niet af op uiterlijkheden maar kunnen ze een verantwoorde diagnose stellen. Door hun vertrouwensband hebben ze meteen ook de ruimte, met woorden en/of daden, passend te reageren op wat ze te weten zijn gekomen.

Intussen moet de betekenis van een persoonlijke verhouding ook weer niet overschat worden. Zelfs als ambtsdragers zich op dit punt maximaal inspinnen en kerkleden daar over het algemeen met openheid op reageren, garandeert dit beslist nog niet dat kerkleden het achterste van hun tong laten zien. Dat hoeft ook niet en is ook niet altijd verstandig (zie 1.2.1). Bovendien moet worden bedacht dat kerkleden meestal meer gesprekspartners hebben dan alleen de ambtsdragers; zo bepraten ze eventuele problemen soms bij voorkeur met geloofsgenoten uit de eigen gemeente of van elders of zelfs met beroepshulpverleners (zie 2.1). Omgekeerd moeten ambtsdragers bij tijd en wijle constateren dat ze zelf te weinig kunnen doen met wat kerkleden hun vertellen en hen daarom voor verdere hulp het beste naar anderen kunnen verwijzen (zie 2.2).

Het bovenvermelde geeft duidelijk de beperkte waarde aan van een wederzijdse band. Toch doet dit niets af aan de opdracht die ouderlingen en diakenen hebben om zo'n band intensief na te streven. Allereerst is dat noodzakelijk, willen ze hun taak naar behoren kunnen uitvoeren. Bovendien hebben lang niet alle kerkleden een adres waar ze met hun problemen heen kunnen. Door zich in te zetten voor een onderlinge vertrouwensrelatie scheppen de ambtsdragers de ruimte waarbinnen kerkleden in elk geval de mogelijkheid hebben zich uit te spreken. Het moet niet aan de afwezigheid van hen liggen, als iemand zich in de steek gelaten voelt of, nog erger, in principeel of praktisch opzicht de mist ingaat. Ouderlingen en diakenen moeten, juist omgekeerd, door hun persoonlijke bemoeienis tonen dat het welzijn van de hun toevertrouwde kerkleden hun na aan het hart ligt.

1.2 De noodzaak van afstand in een relatie

In het bovenstaande is gepleit voor een vertrouwensrelatie tussen ambtsdragers en kerkleden. De taak van ambtsdragers is nu eenmaal van die aard dat die alleen goed verricht kan worden als de betrokkenen een zekere band hebben met elkaar. In die situatie zal het kerkleden gewoonlijk gemakkelijker vallen zich tijdens een bezoek bloot te geven. Omgekeerd kunnen ambtsdragers het zich dan veroorloven met gedurfdere vragen te komen dan op koffievisites gebruikelijk is. Een dergelijke indringende vraagstelling is onmisbaar om kerkleden erin te stimuleren over de brug te komen. Dan alleen kunnen ambtsdragers zicht krijgen op wat uiterlijk en innerlijk bij de bezochte kerkleden gaande is en kunnen ze hun ter zake van dienst zijn met hun bemoediging, onderricht en/of terechtwijzing. Dit alles neemt niet weg dat er toch altijd een zekere distantie hoort te bestaan tussen ambtsdragers en kerkleden.

1.2.1 Argumenten voor het bewaren van afstand

Waarom afstand geboden is? Daar kunnen verschillende argumenten voor aangevoerd worden. Allereerst hebben kerkleden er recht op aspecten van hun leven voor zich te houden. Natuurlijk bestaat in principe de ruimte zich tegenover ambtsdragers helemaal uit te spreken. Dat kan bijzonder heilzaam zijn (zie Jak.5:16a). Verder is eveneens waar dat kerkleden niet de vrijheid hebben zich tegenover ambtsdragers anders voor te doen dan ze in werkelijkheid zijn. Ze moeten eerlijk zijn tegenover hun ouderlingen en diakenen, zodat die wel niet een compleet maar toch in elk geval een betrouwbaar beeld van hen krijgen.

Intussen mag er geen misverstand over bestaan: ambtsdragers zijn geen biechtvaders die namens God luisteren en vergeven en tegenover wie de kerkleden hun falen moeten bekennen. Een dergelijke positie komt niemand van ons toe. We zijn niet in staat met zo'n vertrouwenspositie verantwoord om te gaan. Daarvoor zijn we in allerlei opzicht veel te klein. Wie desondanks gedwongen wordt z'n zwakheden en fouten onverhuld bekend te maken aan een beperkt medemens, ervaart dat meestal als een vernedering. Bij God hebben we met iemand te doen die bij z'n oordelen van mensen werkelijk alle factoren betreft. Dat kan Hij ook, want Hij doorziet ons tot in ons allerdiepste innerlijk (Psalm 139:1-4). Bovendien geldt van Hem dat Hij, als Heer van alles, aanspraak heeft op ons. Het gaat daarom niet aan dat we zouden proberen iets voor God te verbergen. Maar Hij is ook de enige tegenover wie we niets (mogen) achterhouden. Van kerkleden mag niet verlangd en zelfs niet eens verwacht worden, dat ze dezelfde openheid in acht nemen tegenover ambtsdragers. Ieder heeft recht op levensgeheimen die hij alleen met God deelt. Gezien het unieke van de relatie met God moeten ouderlingen en diakenen het respecteren dat er zaken tussen God en de bezochte kerkleden blijven.

Dat er afstand moet bestaan tussen de betrokkenen, is ook om de ambtsdragers tegen zichzelf te beschermen. Bij sommige gelegenheden lopen ze namelijk gevaar onbescheiden te zijn. Zo kunnen ze ertoe komen naar de details van iemands overspel te informeren met het argument dat ze van de precieze feiten op de hoogte moeten zijn. Een schijnargument. Natuurlijk maakt het heel wat uit of iemand eenmalig gestruikeld is of dat die welbewust en aanhoudend Gods gebod heeft overtreden. Maar uiteindelijk is dat een zaak van de betrokkene met God, en hij bepaalt zelf in hoeverre hij hierover iets wil loslaten. Waar de ambtsdragers mee te maken hebben, is het feit van de misstap en de vraag hoe het kerklid er tegenover staat. Dat is voldoende om hem op diens daad aan te spreken. Doorvragen over bijzonderheden draagt hieraan niets positiefs bij en moet als onkies afgewezen worden. In dit verband zwijg ik erover dat ambtsdragers zich bij hun vraagstelling door nieuwsgierigheid of sensatielust kunnen laten leiden. Geen ondenkbare mogelijkheid. Ook daarom doen ouderlingen en diakenen er goed aan zich telkens kritisch erop te bezinnen of hun informatieve vragen wel uit belangstelling voortkomen en/of ter zake zijn.

In nog een ander opzicht moeten ambtsdragers tegen zichzelf beschermd worden. Als ze onvoldoende afstand houden, lopen ze het risico zich met andermans problemen te vereenzelvigen. Uiteraard horen ouderlingen en diakenen tijdens hun bezoeken met de kerkleden mee te denken en mee te voelen. Warme betrokkenheid mag in het onderlinge contact niet ontbreken. Maar hierin mogen ze niet zo ver gaan dat andermans problemen ook hun problemen worden. Wie niet meer in staat is zich van het gehoorde los te maken, verliest de ruimte om de ander in diens moeite te begeleiden. Daarom is het zaak, ondanks al het meeleven met kerkleden, in denken en voelen zelfstandig te blijven ten opzichte van hen.

1.2.2 De taak van de ambtsdragers

Het ligt op de weg van de ouderlingen en diakenen te voorkomen dat de vertrouwensrelatie met de kerkleden geschonden wordt door een al te vergaande intimiteit. Dat houdt allereerst in dat ze door hun manier van vragen stellen niemand ertoe mogen brengen zich meer bloot te geven dan hij zelf eigenlijk wil. Daarmee verdedig ik niet dat ambtsdragers zich op de vlakte moeten houden.

Gezien de aard van hun taak en het verloop van het gesprek is het zelfs voorstelbaar dat naar uiterst persoonlijke zaken geïnformeerd wordt. Maar dit moet wel met beleid gebeuren. Ambtsdragers kunnen menen dat het in de sfeer van het samenzijn past een bepaalde vraag te stellen, maar mogelijk ervaart het desbetreffende kerklid die vraag als een inbreuk op z'n privacy. Om die reden is het wijs bij dergelijke gelegenheden met zoveel woorden te verklaren: 'Ik ben me ervan bewust dat ik naar iets heel vertrouwelijks informeer. Misschien vraag ik naar uw mening te veel. U zegt het maar.' Of: 'Mogelijk vindt u dat ik nu te ver ga. Dan geeft u gewoon geen antwoord.' Door dergelijke zinsnedes verhinderen ambtsdragers het dat ze iemand overhalen tot een openhartigheid die door hem niet bedoeld is.

Om de gewenste distantie te bewaren kan het hiernaast nodig zijn kerkleden tegen henzelf te beschermen. Het gebeurt immers dat iemand door de ontspannen sfeer spraakzamer wordt dan hij zelf achteraf goed vindt. Ambtsdragers moeten erop bedacht zijn dat zo'n situatie zich kan voordoen. In dat geval moeten ze de betrokkene in z'n confidenties afremmen: 'U stelt wel veel vertrouwen in me dat u dit vertelt (wilt vertellen). Maar zou u er later geen spijt van krijgen, als u nu verder gaat? U mag het best voor u houden.' Op deze manier krijgt de ander de kans zich nog eens erop te bezinnen of hij echt op het in geding zijnde punt het achterste van z'n tong wil laten zien aan z'n bezoekers.

Kerkleden moeten ook tegen zichzelf beschermd worden, als ze zich te afhankelijk dreigen te maken. Dat komt voor. Dan zoekt een kerklid intensief contact met een ambtsdrager en geeft zich aan diens leiding over. Een ouderling of diaken kan geneigd zijn dit te laten geworden. Het is immers vleierend voor hem dat een ander zo zwaar op hem wil steunen, terwijl hij op deze manier bovendien, naar het lijkt, veel kan betekenen. Toch doen ambtsdragers er verkeerd aan iemand gelegenheid te geven sterk aan hen te hechten. In plaats dat ze de ander daarmee helpen, maken ze hem nog hulpelozener en doen ze te kort aan zijn verantwoordelijkheid tegenover God, de naaste en zichzelf. Vanzelfsprekend zijn er bijzondere omstandigheden denkbaar: iemand is bijvoorbeeld volledig onderuitgegaan en nog maar pas begonnen overeind te krabbelen. In zo'n situatie kunnen ouderlingen of diakenen het aanvaarden dat de betrokkene zich op hen verlaat. Maar dat alleen tijdelijk. Bovendien moeten ze ook dan zo weinig mogelijk in plaats van de ander doen wat die eigenlijk zelf kan doen. Tegelijk moeten ze van het begin af eraan werken dat de geholpene weer op eigen benen komt te staan en zichzelf hierdoor al meer kunnen terugtreden. Want een kerklid komt alleen tot z'n recht, als hij als een zelfstandig persoon kan fungeren die zelf weet te oordelen, te beslissen en te handelen.

1.3 Spanning tussen vertrouwelijkheid en afstand

In het bovenstaande is in feite naar voren gekomen dat ambtsdragers zorg moeten dragen voor een goed evenwicht tussen vertrouwelijkheid en afstand in een relatie. Dreigt de vertrouwelijkheid door toedoen van henzelf of van het bezochte kerklid te groot te worden, dan zijn ze genoodzaakt in te grijpen: te weinig distantie berooft hen van de armslag om verantwoord als ambtsdragers dienst te kunnen doen. Omgekeerd maakt een te grote afstand hen eveneens machteloos om nog vruchtbaar bezig te kunnen zijn. Dus evengoed als er een gebrek aan vertrouwelijkheid bestaat, moeten ouderlingen en diakenen zich erop toeleggen verandering in de relatie te brengen.

Nu zijn er situaties waarin het uiterst moeilijk is het genoemde evenwicht te realiseren. Daarom is het zinvol daar apart bij stil te staan.

1.3.1 De relatie met wie veraf staan

Het kan gebeuren dat ambtsdragers mensen in hun wijk hebben die door hun positie of persoon ver van hen af staan. Een kerklid kan in het dagelijkse leven de werkgever zijn van z'n wijkouderling of -diaken. Mogelijk bestaat er een koele verhouding omdat een vroeger conflict tussen beide partijen hun nog altijd niet lekker zit, ook al is het geschil zelf inmiddels bijgelegd. De oorzaak van de distantie kan evengoed hierin liggen dat ambtsdragers en kerklid elkaar gewoon niet liggen of elkaar zelfs onsympathiek vinden. In dit soort gevallen is het uiterst moeilijk voor ambtsdragers zo'n vertrouwensrelatie tot stand te brengen, dat er diepgaand met elkaar gesproken kan worden. Toch is dit niet onmogelijk. Voorwaarde is dan wel dat beide partijen principieel denken: ze moeten doordrongen zijn van de goddelijke aanstelling en veelomvattende taak van de ambtsdragers. In het besef daarvan zullen beide partijen in staat zijn de aanwezige hindernissen te overwinnen, zodat een goed gesprekscontact ontstaat.

Erkend moet worden dat dit niet altijd opgaat. Laat ik weer vanuit de ambtsdrager spreken: de gevoelens die door de positie of de persoon van een kerklid worden opgeroepen, kunnen de desbetreffende ouderling of diaken telkens te machtig te worden, ondanks de principiële overwegingen die hij daar tegenover plaatst. Dit is te betreuren. Het is wel de realiteit en daarmee moet gerekend worden. Hierbij moet naar mijn idee worden uitgegaan van de doelstelling dat elk kerklid de best mogelijke begeleiding krijgt. Kan de eigen wijkouderling of -diaken door bepaalde oorzaken die begeleiding beslist niet of onvoldoende geven, dan moet naar een uitweg gezocht worden. Als er twee ambtsdragers op stap gaan, zal vaak een aanvaardbare oplossing zijn dat de één die de genoemde moeite heeft zich wat op de achtergrond houdt en dat vooral z'n collega het woord voert. Levert zelfs dit geen werkbare situatie op, dan zal de betrokkene zich na overleg met de kerkeraad of de diaconie moeten laten vervangen. Allerminst ideaal. Voor zo'n vervanging moet dan ook alleen bij wijze van uitzondering gekozen worden. Daarmee wordt dan inderdaad gezwichet voor het harde feit dat een ambtsdrager op een bepaald adres machteloos staat. Maar dat is beter dan erin te berusten dat op zo'n adres het ambtelijk contact niet tot zijn recht komt. Dat contact hoort voorop te staan, en niet de eis dat de persoon die daarvoor oorspronkelijk aangewezen is, het contact onderhoudt (zie ook 5.1.3).

1.3.2 De relatie met vrienden

Het wordt algemeen ongewenst gevonden dat ouderlingen en diakenen iemand uit de naaste familie in hun wijk hebben. Terecht: de band met een familielid is doorgaans zo nauw dat de noodzakelijke distantie ontbreekt en zij onvoldoende ruimte hebben als ambtsdrager dienst te doen. Geldt dit eveneens voor de relatie met goede vrienden? Gewoonlijk zal iemand enige schroom moeten overwinnen om bij vrienden thuis als ambtsdrager op te treden. In vergelijking met andere keren moet hij namelijk een heel eigensoortig bezoek afleggen. De onderwerpen die aangesneden (dienen te) worden, zullen in het kader van het lopende contact lang niet altijd ter sprake zijn geweest. Ook zal naar lijn in het gesprek gestreefd moeten worden, wat aan vriendschappelijke visites min of meer vreemd is. Ten slotte is het (helaas) ongebruikelijk dat vrienden na een diepgaand gesprek samen bidden. Kortom, als iemand in de functie van ambtsdrager bij z'n vrienden over de vloer komt, zal dat bezoek anders verlopen dan bij de gelegenheden waarmee hij vertrouwd is. Het afleggen van zo'n bezoek zal daarom, zeker de eerste keer, niet meevallen. Maar wie de moed heeft over z'n onzekerheid heen te stappen, zal ervaren dat het meestal haalbaar is. Vereist is natuurlijk wel dat ook de bezochte kerkleden hun vriend als ambtsdrager kunnen aanvaarden. In de uitzonderlijke gevallen dat het ambtelijk contact door (één van) beide partijen moeizaam blijft, zal het raadzaam zijn de collega-ouderling voornamelijk het woord te laten voeren of zelfs, na overleg met de gezamenlijke collega's, zich te laten vervangen (zie ook 5.1.3).

Om zichzelf en hun vrienden te helpen bij het hanteren van de ongebruikelijke situatie, kiezen ouderlingen en diakenen er soms voor tijdens een ambtelijk bezoek het tutoyeren na te laten en dan ook het gebruik van de voornaam. In plaats daarvan betitelen ze hun vrienden als 'broeder en zuster' en spreken ze hen met 'u' aan. Of dit aanbevelenswaard is? Naar mijn overtuiging zijn hier geen vaste regels te geven dan alleen deze: de voorkeur verdient wat in een concreet geval het meeste bijdraagt aan een goed verloop van het contact. Voor de ene ambtsdrager zal dat betekenen dat hij blijft jijen en jouen, omdat wijziging hiervan hem krampachtig aandoet en de sfeer voor hem te afstandelijk maakt. Voor het geval hij een vriend vergaand moet terechtwijzen, kiest hij mogelijk toch voor de aanspraak met 'u'. De andere ambtsdrager prefereert de betiteling met 'broeder en zuster', want hij merkt anders te weinig distantie te hebben om z'n taak te kunnen verrichten. Maar wellicht gaat hij tot het gebruik van de voornaam over, als er erg emotionele moeiten ter tafel komen.

Met andere woorden: geen ambtsdrager en geen situatie is gelijk, en daarom is het beter niet principieel één bepaalde gedragslijn aan te houden - als het maar leeft dat er een goed evenwicht moet bestaan tussen vertrouwelijkheid en afstand.

1.3.3 De relatie met alleenstaande vrouwen

Speciale aandacht moet gegeven worden aan het contact van ambtsdragers met alleenstaande vrouwen. Soms wordt ervoor gepleit dat ouderlingen en diakenen bij vrouwelijke kerkleden uitsluitend met hun tweeën op bezoek gaan. Dat zou een veel te krampachtige eis zijn. Inderdaad wordt zo nagenoeg uitgesloten dat er een te grote intimiteit kan ontstaan. Maar tegelijk wordt dan min of meer verondersteld dat een gehuwde ambtsdrager en een alleenstaande vrouw in één kamer niet met elkaar te vertrouwen zijn. Naar mijn overtuiging is deze veronderstelling niet reëel en kunnen betrokkenen die terecht als beledigend ervaren: alsof per definitie het risico bestaat dat zij zich zomaar willoos en/of met boos opzet aan elkaar gaan hechten.

Natuurlijk zijn er emotioneel gestoorde vrouwen die er soms op uit zijn een ambtsdrager in te palmen; is hun dat al of niet gelukt, dan kunnen ze de bezoeken die hij in z'n eentje heeft afgelegd, aangrijpen om hem van ongewenste intimiteiten te beschuldigen. Wanneer men met een van zulke vrouwen te doen heeft? Ambtsdragers die niet te argeloos zijn en die willen afgaan op de intuïtie van hun vrouw, weten dit gauw genoeg. In zo'n uitzonderlijke situatie is het vragen om moeilijkheden, als men toch alleen op stap gaat.

In de meeste gevallen is het best verantwoord zonder collega alleenstaande vrouwen te bezoeken - als de desbetreffende ouderling of diaken er maar van doordrongen is dat de vereiste afstand niet verloren mag gaan door al te grote vertrouwelijkheid. Dit brengt voor hem de opdracht mee kritisch te staan tegenover z'n eigen gevoelens. Op een gegeven moment is z'n voornaamste motief om bij een vrouwelijk kerklid op bezoek te gaan wellicht niet meer de pastorale wenselijkheid of noodzaak daarvan, maar het feit dat hij haar zo aardig vindt. Hiermee kan samengaan dat hij zich tijdens een gesprek wel erg uitslooft om bij de vrouw tegenover hem in de smaak te vallen. Is dit gaande, dan moet een ambtsdrager dat eerlijk onder ogen zien en de moed opbrengen zichzelf aan te pakken, zodat er weer voldoende distantie ontstaat. Dit kan hij bereiken door minder of anders op bezoek te gaan en desnoods door zich voortaan door een collega te laten vergezellen.

De mogelijkheid bestaat ook nog dat een ambtsdrager, ongewild en onbedoeld, door verliefdheid overvallen wordt. In die situatie komt het erop aan wat als maatgevend wordt aanvaard. Acht een verliefde ouderling of diaken z'n emoties doorslaggevend, dan zullen de gevolgen catastrofaal zijn: zo iemand voelt zich door z'n passie gedrongen al grotere intimiteit na te streven. Wie over de hele linie christen wil zijn, zal daarentegen erkennen dat Gods geboden de voorrang hebben, zelfs boven de eigen gevoelens. Zo iemand zal dan niet aan z'n verliefdheid toegeven, maar alles op alles zetten om de afstand tot de bedoelde vrouw te vergroten, mee door het contact met haar tot het minimum te beperken.

2 Hulpverlening door niet-ambtsdragers

Zoals in hoofdstuk 2 en 3 van deel I naar voren is gekomen, zijn ouderlingen en diakenen door God over de gemeente aangesteld en met een veelomvattende taak belast. Worden die unieke aanstelling en taak door ambtsdragers en kerkleden metterdaad erkend, dan spreekt het vanzelf dat hun onderlinge vertrouwensband verstrekkend van karakter is. Toch kent deze relatie grenzen: niet alle hulp die kerkleden nodig hebben, wordt hun door ouderlingen en diakenen geboden. Alleen de praktijk is al anders. Aan het slot van 1.1.3 wees ik erop dat kerkleden zich ook laten helpen door geloofsgenoten en zelfs door beroepshulpverleners. Bovendien stelde ik daar dat ambtsdragers de vereiste hulp lang niet altijd kunnen geven en daarom zo nu en dan genoodzaakt zijn naar andere helpers te verwijzen. Soms bestaat er moeite mee dat de persoonlijke band tussen ambtsdrager en kerklid op deze manier beperkt is. Daarom is het goed ons nader te bezinnen op de betekenis van de genoemde hulpverlening voor hun onderlinge verhouding.

2.1 Kerkleden en hulpverleners

Door kerkleden wordt de hulp ingeroepen van verschillende categorieën mensen:

2.1.1 Hulp van geloofsgenoten

Het komt voor dat men zich met z'n moeite richt tot een geloofsgenoot uit de éígen gemeente. Dat die wordt gevraagd om te luisteren en/of om raad te geven, is vaak heel verklaarbaar: de betrokkene is wellicht tegelijk de vriend(in) van het hulpvragende kerklid, of de hulpvrager heeft goede ervaringen met hem/haar opgedaan. Veel voorkomend is ook dat men contact zoekt met een geloofsgenoot uit een zusterkerk. Door iets van die persoon acht men hem/haar de meest aangewezen figuur om zich tegen uit te spreken. Dat kan een predikant betreffen, door wiens gast- of teevee-preek men getroffen is, of iemand die door zijn/haar deskundigheid van zich heeft laten horen.

Principieel gezien valt er geen enkel bezwaar tegen aan te voeren dat men op deze manier aan geloofsgenoten z'n vertrouwen schenkt. Zelfs het tegendeel. Het mag waar zijn dat de ouderlingen en diakenen zo gepasseerd worden. Maar dit betekent beslist geen verguizing van hen. Op dit punt moeten zij het immers bevorderen dat men aan hen voorbijgaat. Niet voor niets wordt in het Nieuwe Testament de kerkleden voorgehouden elkáár terecht te wijzen, aan te sporen, te bemoedigen, te dienen (1 Tess. 5:11,14; Heb.10:24; 1 Petr.4:9-10). In overeenstemming hiermee vermeldt antw.55b van de Heidelbergse Catechismus als aspect van 'de gemeenschap der heiligen': 'dat ieder verplicht is zijn gaven tot nut en heil van de andere leden gewillig en met vreugde te gebruiken'. Daarom is het een goede zaak, als de ene geloofsgenoot de andere, al of niet op diens verzoek, z'n liefdevolle aandacht geeft. Bij die gelegenheid blijkt dat men de mogelijkheden die Christus binnen de kerk heeft geschonken, daadwerkelijk dienstbaar wil maken aan elkaar.

Hier moet één maar bij. Vooral als iemand zich richt tot een predikant van elders, kan dit voortkomen uit een negatieve opstelling tegenover de eigen ambtsdragers. Wie te hulp gevraagd wordt, moet zich deze mogelijkheid realiseren. Doet dit geval zich voor, dan hoeft hij naar mijn idee zich heus nog niet gedwongen te voelen elk verder contact af te wijzen. Want daarmee verandert waarschijnlijk weinig of niets aan de afwijzende houding die de hulpvrager tegenover z'n eigen ambtsdragers heeft. Wel heeft de desbetreffende hulpverlener de opdracht alles te vermijden wat aan de verstoorde ambtelijke relatie nog verder afbreuk zou kunnen doen. Positief gezegd: hij moet zich ervoor inzetten dat de hulpvrager zich niet vastbijt in z'n afweren van z'n ouderlingen of diakenen, maar al meer groeit naar een daadwerkelijke erkenning van hen.

2.1.2 Hulp van een telefonische hulpdienst

Als kerkleden ten einde raad zijn, nemen ook zij soms hun toevlucht tot een telefonische hulpdienst. Binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) fungeert sinds enkele jaren de Gereformeerde Telefoon (CvdL in 2016: al jaren geleden opgeheven). Waarom kerkleden ervoor kiezen zich niet tot hun predikant, ouderling of diaken te wenden, maar via de telefoon tot een onbekende? Daarvoor zijn verschillende redenen te bedenken: Allereerst kunnen ze ervoor terugschrikken hun moeite aan de hen bekende ambtsdragers voor te leggen. Mogelijk komt dit doordat de factoren, vermeld in 1.1.2, het verhinderd hebben dat zij in een vertrouwensrelatie staan met hun ambtsdragers. Dan zal schroom hen ervan weerhouden contact te zoeken. Het kan evengoed zijn dat er wel een persoonlijke band bestaat, maar dat kerkleden onzeker zijn over de consequenties van hun stap naar de ambtsdragers. Wie hun van z'n moeite vertelt, brengt daarmee misschien iets aan de gang wat niet meer terug gedraaid kan worden. Zo lang hij daar niet aan toe is, zal een kerklid dat toch praten wil, de voorkeur geven aan de anonimiteit van een telefoongesprek.

Een dergelijk gesprek is trouwens ook meer vrijblijvend. De taak van telefonische hulpverleners is immers vooral te luisteren; ze zullen daarom niet gauw erop aandringen bepaalde normen te eerbiedigen: aantrekkelijk voor iemand die weigert onder ogen te zien welke verandering God van hem vraagt. En mocht hij via de telefoon toch normatieve uitspraken te horen krijgen, dan kan hij die rustig naast zich neerleggen, zonder dat hij daarover lastig gevallen wordt. Het kan duidelijk zijn: ligt het motief om van een telefonische hulpdienst gebruik te maken op dit vlak, dan kan daar een kwalijke kant aan zitten. Daarom is het maar goed dat er positief christelijke diensten bestaan, die allicht bijsturend bezig zijn. Maar zelfs al valt het motief om te bellen te kritiseren, dan nog kan men blij zijn met het bestaan van dergelijke telefoonlijnen.

Acute nood wordt toch maar verlicht; bovendien kan een anoniem en vrijblijvend gesprek eraan bijdragen dat de opbeller er rijp voor wordt z'n problemen tegenover z'n ambtsdragers te verwoorden. Kerkleden kunnen nog een andere beweegreden hebben om een telefonische hulpdienst te bellen. Ze hebben wellicht het idee dat ze met hun ambtsdragers uitgepraat zijn. Dat kan op twee manieren: ze voelen zich niet meer vrij om hen nog eens weer met hun moeite te belasten, of ze merken dat de gesprekken met hen geen nieuwe gezichtspunten meer opleveren. We kunnen in het midden laten, waar de oorzaak ligt van zulke negatieve indrukken. Intussen ligt het feit er dat kerkleden ondanks alle goede verhoudingen niet meer de moed hebben hun ambtsdragers aan te klampen. In die situatie is het een goede zaak dat zulke kerkleden in elk geval via de telefoon nog een adres hebben waar ze hun nood kunnen klagen.

2.1.3 Hulp van beroepshulpverleners

Vele kerkleden die problemen hebben van psychische of sociale aard, laten zich door beroepshulpverleners bijstaan, allereerst door de eigen huisarts, maar evengoed door een maatschappelijk werker, psycholoog of psychiater. Betekent dit een miskennis van het ambt? Bedacht moet worden hoe ze bij deze hulpverlening zijn terechtgekomen: veelal zonder dat ze dit vooraf beoogden. Want hoe gaat het vaak in z'n werk? Ze komen met lichamelijke klachten op het spreekuur; de huisarts vraagt door naar de achtergronden en ontdekt dat er meer gaande is. Afhankelijk van de ernst van de zaak en van z'n eigen mogelijkheden neemt hij zelf de verdere begeleiding op zich of verwijst hij naar meer gespecialiseerde hulpverlening. Bij deze gang van zaken heeft niemand het recht een kerklid erom te kritiseren dat hij buiten z'n ambtsdragers om beroepshulpverleners bij z'n moeite betrokken heeft.

Het gebeurt ook dat kerkleden op eigen initiatief een professionele hulpverlener in de arm nemen. Is dat dan wel te laken als een negeren van de ouderlingen of diakenen? Vaak beslist niet. De hulp die ze nodig hebben, kan een gespecialiseerde deskundigheid vereisen waarin ambtsdragers niet kunnen voorzien (zie 2.2.2). Door hun mondigheid als christen zijn kerkleden bevoegd dit zelfstandig te bepalen en in overeenstemming hiermee hulp in te schakelen. Ambtsdragers zijn immers geen 'geestelijken' en de gelovigen staan dan ook niet onder hun voogdij. Intussen fungeren ze wel als hun herders en is het hun taak namens Christus zorg voor hen te dragen. Het zou daarom voor hun onderlinge band pleiten, als kerkleden hun ambtsdragers zouden vragen hen bij hun besluitvorming behulpzaam te zijn.

Daarnaast bestaan er psychische en sociale problemen die, tot op zekere hoogte, wel te bespreken zijn met ouderlingen of diakenen. Worden in dat geval toch niet zij maar beroepshulpverleners erbij gehaald, dat moet dat getypeerd worden als een gebrek aan vertrouwen in de ambtsdragers. Maar als bij kerkleden vertrouwen ontbreekt, kan dat blijkens 1.1.2 verschillende oorzaken hebben. Daarbij moet de ene keer verwijtend naar de ene of de andere partij gekeken worden, terwijl de andere keer meer sprake is van onmacht door innerlijke remmingen. Een ongewenste situatie waarin de betrokkenen niet mogen berusten. Integendeel, ze moeten eraan werken hierin verbetering aan te brengen. Kerkleden die problemen hebben, hoeven die verbetering niet af te wachten. Het is te billijken dat ze, als de nood zich voordoet, naar hulp omzien. Door de verstoorde relatie is het dan onvermijdelijk dat ze zich liever tot beroepshulpverleners richten dan tot hun ambtsdragers. Bij de hier genoemde moeiten zou het eigenlijk anders moeten. Maar nu de weg naar de ouderlingen of diakenen, al of niet door eigen schuld, geblokkeerd is, zou voor hen alleen nog dit alternatief bestaan: te blijven tobben, met alle eventuele gevolgen van dien.

Tot zover over het áangaan van contact met professionele hulpverleners. Maar hoe moet de houding van kerkleden tegenover de ambtsdragers zijn tijdens het lopen van zo'n contact? Als dit bestaat uit een beperkt aantal gesprekken, kunnen kerkleden dit gerust voor zich houden. Ouderlingen en diakenen hoeven niet van alles op de hoogte te zijn wat in de gemeente gaande is. Anders wordt het, als het contact langer duurt en kennelijk ingrijpende zaken betreft. Dan is weer van belang wat ik boven al schreef, dat ambtsdragers als herders de taak hebben om te zien naar de kerkleden. Wie dat in rekening brengt, zal z'n ouderlingen of diakenen niet onwetend laten. Hij zal hun, tijdens een bezoek van hen, op z'n minst te kennen geven dat er problemen bestaan en dat met behulp van professionele hulpverlening aan de oplossing ervan gewerkt wordt. Door deze informatie stelt hij z'n ambtsdragers in staat in elk geval hem z'n belangstelling te tonen. Is er een wederzijdse vertrouwensrelatie, dan doet een kerklid er goed aan ook te spreken over de aard van de problemen en van de hulpverlening. Daardoor krijgen ambtsdragers de kans meer te doen dan alleen met hem mee te leven: ze kunnen met een inhoudelijke inbreng komen (zie hierover het slot van 2.2.3). Kerkleden doen zichzelf dan ook te kort, als ze nalaten hun ambtsdragers te informeren over de hulpverlening die gaande is.

2.2 Ambtsdragers en hulpverleners

2.2.1 De reactie van ambtsdragers, als ze gepasseerd zijn

In 2.1.2 en 2.1.3 is naar voren gekomen dat kerkleden het vaak nalaten ouderlingen of diakenen bij hun problemen te betrekken. Zo wordt het nog al eens genegeerd dat de ambtsdragers gezien hun taak en mogelijkheden in vele gevallen de meest aangewezen figuren zijn om hulp te bieden. En is er eenmaal contact gaande met professionele hulpverleners, dan worden de ambtsdragers daar tijdens hun bezoek veelal niet van in kennis gesteld. Als ze dit op een gegeven moment merken, kunnen ze in reactie daarop zich verongelijkt of zelfs miskend voelen. Soms niet ten onrechte, is in het voorafgaande gebleken. Want er zijn kerkleden die te weinig principiële denken over de unieke positie en taak van de ambtsdragers en dienovereenkomstig handelen. Maar zelfs dan doen ouderlingen of diakenen er geen goed aan de desbetreffende kerkleden hier meteen op aan te spreken. Voorlopig zijn alleen de problemen aan de orde waarvoor ze hulp hebben ingeroepen. Pas als die van de baan zijn, kunnen ambtsdragers er eventueel nog op terugkomen wat de bijbelse visie is op hun taak en positie.

Om de gemeente dit in te prenten, is het overigens noodzakelijk het herhaaldelijk in het algemeen aan te (laten) snijden, bijv. in de preek bij de bevestiging van ambtsdragers en in de preek of catechisaties over Zondag 31 van de Heidelbergse Catechismus over de sleutels van het hemelse koninkrijk. Alleen, in dit verband moet hierop niet het zwaarste accent gelegd worden. Want dat kerkleden ambtsdragers passeren, heeft niet uitsluitend als oorzaak hun gebrek aan principiële denken. Blijkens het voorafgaande zal er vaker sprake van zijn dat er, waardoor ook, een emotionele weerstand bestaat om ambtsdragers in hun problemen te kennen. Als ouderlingen of diakenen in reactie op de ontdekking hiervan zich in hun ambt te kort gedaan voelen, is dat alleen maar onvruchtbaar. Die gevoelsmatige barrière is nu eenmaal bij de betrokkenen aanwezig, terwijl de manier waarop ze hiermee omgaan uiteindelijk hun verantwoordelijkheid is. In deze situatie is het voor ambtsdragers veel zinvoller aan zelfonderzoek te doen: 'Was m'n contact niet vaak en diepgaand genoeg? Heb ik m'n oren en ogen onvoldoende gebruikt? Heb ik op andere punten te weinig opening gegeven om mij vertrouwen te schenken?' Uiteraard moeten ambtsdragers er niet mee volstaan zichzelf deze kritische vragen te stellen. Ze moeten daar ook wat mee dóen. Ze moeten proberen zich zo voor een vertrouwensband in te zetten dat het niet aan hen ligt, als kerkleden hen buiten hun moeite laten. Zo kan een falende relatie voor ouderlingen en diakenen een aanleiding vormen zich met nog meer toewijding in te zetten.

2.2.2 De noodzaak om te verwijzen

Met z'n inhoud bestrijkt de Bijbel heel ons leven: ons denken, voelen en handelen, zowel tijdens ons werk als in onze vrije tijd. Omdat ouderlingen en diakenen gebonden aan deze Bijbel (horen te) werken, spreekt het vanzelf dat ze kerkleden vergaand van dienst kunnen zijn: ze wijzen terecht met Gods geboden, als die uit onwil genegeerd worden; ze bemoedigen met Gods beloften, als die door verdriet of angst onvoldoende leven; ze adviseren met bijbelse wijsheid, als die door onkunde of achteloosheid te weinig in rekening wordt gebracht; ze zorgen ervoor dat door henzelf of anderen metterdaad getoond wordt wat christelijke naastenliefde is. Zo hebben ze kerkleden in allerlei situaties wat te geven. Daarom moeten ambtsdragers zichzelf niet te gauw ongeschikt en dus onbevoegd verklaren voor het bijstaan van kerkleden.

In bepaalde omstandigheden is het verkeerd zich te beperken tot bijbelse woorden en daadwerkelijke naastenliefde. Met deze stelling wil ik niets afdoen aan de waarde van deze activiteiten. Wel wordt hiermee aangegeven dat problemen gecompliceerd kunnen zijn. Voor afdoende hulp zijn dan inzichten en vaardigheden nodig die alleen via speciale ervaring, opleiding of studie te verwerven zijn. Als problemen van die aard aan de orde zijn, moeten ouderlingen en diakenen dat onder ogen zien en de desbetreffende kerkleden naar de juiste deskundige(n) verwijzen. Dit zo spoedig mogelijk, want elk uitstel betekent voor de betrokkenen dat hun de nodige steun onthouden wordt.

Het zal ambtsdragers vaak niet meevallen te verwijzen. Zo moeten ze het kunnen opbrengen hun eigen beperkingen te erkennen. Ook hebben ze er mensenkennis voor nodig om te kunnen vaststellen of hulp van buitenaf werkelijk onmisbaar of in elk geval gewenst is. Ten slotte moeten ze er enigszins van op de hoogte zijn, naar wie allemaal verwezen kan worden, zodat op een verantwoorde manier een (voorlopige) keus kan worden gemaakt. Er wordt dus heel wat van een ouderling of diaken gevraagd. Daarom is het maar goed dat hij niet alleen staat: hij kan overleg plegen met een collega-ouderling of -diaken, met de eigen predikant of desnoods met de kerkeraad of diaconie als geheel. Overigens kan een dergelijk overleg alleen plaatsvinden, als het kerklid dat om hulp verlegen is, ermee akkoord gaat. Anders zou het door hem gegeven vertrouwen geschonden worden.

Graag wil ik het bovenstaande verduidelijken. Dat kan het beste aan de hand van een aantal voorbeelden van situaties waarin ambtsdragers naar een deskundige dienen te verwijzen.

Op bezoek bij een verpleegkundige kunnen ze van hem/haar de vraag voorgelegd krijgen, hoe hij/zij zich moet opstellen tegenover de abortus- of euthanasie-praktijk op de eigen ziekenhuisafdeling. Die vraag heeft principiële en emotionele aspecten waarop ambtsdragers goed kunnen ingaan. Maar er zitten ook medische, organisatorische en juridische kanten aan. Doorgaans zijn ambtsdragers niet in staat in dat opzicht effectief te helpen. Is er toch behoefte aan die hulp, dan moeten ze verwijzen naar iemand die ter zake kundig is of naar een organisatie die actief is in de medische sector.

Tijdens hun bezoeken aan kerkleden worden ambtsdragers ook met chronische ziekten en blijvende handicaps geconfronteerd. Als ze hun oren en ogen open hebben, zullen ze daarbij vaak stuiten op emotionele en praktische problemen. Elkaar aanvullend kunnen ouderlingen en diakenen dan ongetwijfeld op allerlei punten de helpende hand bieden. Maar nog al eens zal blijken dat een gezin waarvan een lid met een ziekte of handicap heeft te kampen, meer nodig heeft dan ambtsdragers kunnen geven: informatie of technische bijstand van een deskundige alsook de uitwisseling van ervaringen met lotgenoten. Merken de ambtsdragers deze behoefte op, dan is het bij uitstek hun taak op de juiste adressen te attenderen.

Bij hun ontmoeting met kerkleden kunnen ouderlingen en diakenen met allerlei ernstige psychische moeiten in aanraking komen. Daaronder zijn er die (deels) het gevolg zijn van gestoorde chemische processen in het lichaam. Zo zijn er vormen van neerslachtigheid, achterdocht, verwardheid e.d. die losstaan van uiterlijke factoren en alles te maken hebben met wat er scheikundig bij iemand gaande is. In dit verband kan eveneens gedacht worden aan verslavingen. Want dat mensen zich innerlijk gedwongen voelen steeds weer toe te geven aan hun verlangen naar tabak, alcohol of een andere drug, waarin heeft dat z'n oorzaak? Inderdaad mee in hun psychische situatie (zie beneden), maar evengoed hierin dat zij lichamelijk afhankelijk zijn geworden van die drug. Als dergelijke psychische moeiten met een lichamelijke achtergrond in het geding zijn, moeten ambtsdragers de betrokkenen ertoe brengen zich onder medische behandeling te stellen. Want alleen door medicamenten te gebruiken, resp. door te stoppen met die verslavende stoffen, kunnen ze bij zichzelf een verandering ten goede bewerkstelligen.

Hiernaast zijn er psychische moeiten die niet (alleen) een chemische oorzaak hebben, maar (ook) wijzen op gestoorde processen in het denken en voelen. Die storingen kunnen deel uitmaken van iemands aangeboren 'hersensprogramma', ze kunnen ook door invloeden in iemands jeugd zijn ontstaan of zijn veroorzaakt door wat recent aan spanningen is ondervonden. Personen die daarmee van doen hebben, botsen bij zichzelf telkens op onmacht: ze slagen er nauwelijks of niet in op de juiste manier te reageren op wat zich aan hen voordoet. Vaak is hiervan het resultaat dat ze falen tegenover hun gezinsleden en in hun werk, en al moeite hebben zichzelf overeind te houden. Onder deze omschrijving vallen allerlei categorieën mensen met moeiten: bijv. zij die overspannen of verslaafd zijn geraakt, maar eveneens zij die neurotisch of hysterisch zijn. Tegenover mensen in een dergelijke probleemsituatie kan men niet toe met bijbelse woorden en daadwerkelijke naastenliefde. Voor afdoende hulp is specialistisch inzicht nodig in het verstandelijk, gevoelsmatig en sociale functioneren van mensen alsook in de middelen waardoor dit functioneren beïnvloed kan worden. In de voorkomende gevallen moeten ambtsdragers het dan ook bevorderen dat kerkleden van die deskundigheid gebruik maken.

2.2.3 Waarnaar moet worden verwezen

Als ambtsdragers bij een probleemsituatie betrokken zijn, kunnen ze op een gegeven moment tot de overtuiging komen dat hulp van een deskundige gewenst, zo niet noodzakelijk is. Deze overtuiging van hen moeten ze dan voorleggen aan het desbetreffende kerklid. Lang niet altijd zal zo iemand met hen instemmen. Vaak moet men heel wat overwinnen, voor men de ernst van de eigen moeite onder ogen wil zien. Door hun argumenten en verdere begeleiding kunnen ambtsdragers hierbij steun bieden. Erkent ook het kerklid de zin van een verwijzing, dan moeten de betrokkenen samen nagaan wat voor soort hulpverlener er het beste bij gehaald kan worden. In eerste instantie zal dat vaak de huisarts van het kerklid zijn. Die zal of zelf de verlangde bijstand verlenen, of naar een meer gespecialiseerd iemand doorverwijzen. Komt de huisarts voor een verwijzing niet in aanmerking en is er min of meer duidelijkheid over wat voor iemand dan wel nodig is, dan doen ambtsdragers er meestal goed aan het kerklid op een concreet adres te attenderen waar die eventueel terecht kan. Door de vele mogelijkheden zal dat niet altijd meevallen. Bovendien mag van hen niet worden verwacht dat ze die mogelijkheden paraat hebben. Gelukkig staan hun drie hulpmiddelen ter beschikking die hen bij dit verwijzen kunnen verlichten:

- a. Het handboek met de verzamelde gegevens van het hele kerkverband. Doorgaans zijn de hulpverlenende instanties met de omschrijving van hun doel en de vermelding van hun adres in enkele rubrieken ondergebracht. In het handboek van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) moet vooral gekeken worden onder het opschrift 'Diaconaat' (daar staan de gegevens van 'De Driehoek', de stichting voor gereformeerde maatschappelijke dienstverlening en jeugdbescherming) alsook onder 'Verpleging en hulpverlening' (daar worden de instanties opgesomd met een beperktere doelstelling).
- b. De Gereformeerde Teledienst (CvdL in 2016: al jaren geleden opgeheven). Bij deze instelling kan informatie worden ingewonnen over het brede scala van hulpverlening binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt), terwijl er ook adressen kunnen worden verkregen van positief christelijke psychologen en psychiaters.
- c. *Wie helpt wie? Vraagbaak op het terrein van gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening*, 's Gravenhage 1985, vierde druk; een gezamenlijke uitgave van: Prinses Beatrix Fonds en Samson Stafleu. Dit boekje geeft een nagenoeg compleet overzicht van de instanties en verenigingen die in Nederland op het genoemde terrein werkzaam zijn. Wie bijv. aan een ongeneeslijke ziekte lijdt of een bepaalde handicap heeft en met lotgenoten ervaringen wil uitwisselen, vindt in het boekje altijd wel het adres van de desbetreffende patiënten- of belangenvereniging.

2.2.4 Hoe moet worden verwezen

Ambtsdragers zijn niet klaar, als ze weten waarnaar ze moeten verwijzen. Van belang is evengoed de vraag op welke manier ze dat moeten doen. In het bovenstaande heb ik gesteld dat het meestal aanbeveling verdient op een concreet adres te attenderen. Iemand die problemen heeft, zal er namelijk moeite mee hebben in alle rust uit te zoeken waar hij het beste heen kan. Bovendien beschikt een doorsnee kerklid niet over het materiaal dat hem hierbij kan helpen. Overigens doen ambtsdragers er verstandig aan een adres pas door te geven, nadat ze daar zelf contact mee hebben opgenomen en zich ervan hebben vergewist dat het kerklid er op het juiste adres is. Daarmee is zo'n kerklid gebaat. Want zo wordt voorkomen dat hij z'n neus stoot of van het kastje naar de muur wordt gestuurd: ervaringen die zeker iemand met problemen bespaard moeten worden.

Mogen ambtsdragers zover gaan dat ze een afspraak maken met een hulpverlener over een bezoek van hem aan een kerklid? Als ze dit doen buiten het kerklid om, is het altijd onaanvaardbaar. Geen enkele hulpverlener die z'n vak verstaat, zal zich trouwens in dit geval tot een afspraak laten verleiden. Maar afgezien daarvan: ambtsdragers bewijzen een kerklid geen dienst, als ze zonder hem erin te kennen een bezoek aan hem regelen. Zo iemand zal de hem aangeboden begeleiding terecht als opgedrongen ervaren en daarvoor dan ook weinig openstaan. Maar gesteld dat de ouderlingen of diakenen voor het maken van een plaatsvervangende afspraak de toestemming of zelfs de opdracht hebben van de persoon in kwestie? Dan nog moeten ze terughoudend zijn. Natuurlijk kan iemand als een berg opzien tegen het leggen van het eerste contact en heeft hij daarom graag dat een ander belt. In zo'n buitengewoon geval is het te billijken dat ambtsdragers de afspraak maken. Maar in het algemeen is het beter dat de belanghebbende zelf de hulpverlener in de arm neemt. Want alleen daarmee al laat hij zien dat hij de ernst van z'n moeite onderkent en bereid is er wat aan te doen: noodzakelijk voor een goede start van de hulpverleningsrelatie.

Als het kerklid het contact met de hulpverlener heeft gelegd, wat is dan nog de taak van de ambtsdragers? Ze moeten niet menen dat ze kunnen terugtreden. Want al mag hun verwijzing het beoogde effect hebben gehad, daarmee is het kerklid nog niet aan de desbetreffende beroepshelper óvergedragen. Uiteraard is hun taak in een bepaald opzicht afgelopen: ze hoeven zich niet meer bezig te houden met de problemen van het kerklid in hun totaliteit, want dat is de verantwoordelijkheid van de beroepshelper geworden. Intussen blijft onveranderd dat het kerklid met z'n hele persoon aan hun zorg is toevertrouwd. Daardoor kan ook zijn moeite onmogelijk buiten het gezichtsveld van de ouderlingen en diakenen blijven. Al weten ze dat het kerklid bij de ingeschakelde helper in goede handen is, ze gaan ermee door hun belangstelling te tonen voor de ontwikkeling van een en ander. Doordrongen van hun taak proberen ze ook inhoudelijk iets aan te reiken. Zo kunnen ze het kerklid ermee helpen z'n moeite te verwerken in afhankelijkheid van Gods geboden en beloften. En mocht blijken dat de hulpverlener op een zeker punt een onbijbelse richting wijst, dan kunnen ze eventueel tegengas geven. Op die manier moeten ouderlingen en diakenen duidelijk maken dat ze hun verantwoordelijkheid voor de kerkleden onverkort handhaven, ook als ze hen naar derden verwijzen.

2.2.5 Wat van de hulpverleners verwacht mag worden

In de voorafgaande paragrafen is positief gesproken over de mogelijkheid voor kerkleden zich tot een hulpverlener te richten. Niet alle ambtsdragers zullen die positieve uitspraken bijvallen. Als ze merken dat een kerklid zich door een hulpverlener laat begeleiden, zijn ze wel eens geneigd die als een indringer te beschouwen. Deze negatieve opstelling wordt wellicht voor een deel veroorzaakt door de vrees dat zo'n beroepshelper zich tegen de kerk met haar ambtsdragers zal afzetten. Geen onbegrijpelijke gedachte. Door de ontkerstening die gaande is, wordt vaak erg onwelwillend gekeken naar het christelijk geloof en helemaal naar de kerk. Die worden door sommige hulpverleners zelfs als de oorzaak beschouwd van allerlei scheefgroei bij hun christelijke cliënt, met alle gevolgen van dien voor hun manier van begeleiden. Het moet nadrukkelijk gesteld worden dat dergelijke hulpverleners in strijd komen met hun beroepsethiek. Maakt iemand zich daaraan schuldig, dan kan een cliënt hem daarop aanspreken. Ambtsdragers kunnen een kerklid hierin stimuleren; met zijn toestemming kunnen ze zich desnoods gerechtigd tot die hulpverlener wenden. Uiteraard staat het hem vrij z'n eigen mening te hebben over de betekenis van de christelijke levensovertuiging. Maar hij heeft niet het recht z'n mening dwingend op te leggen.

Leeft een cliënt welbewust in een bepaalde sociale en religieuze omgeving, dan hoort een hulpverlener dit te aanvaarden. Dat betekent hier: hij moet het respecteren, als z'n cliënt ervoor heeft gekozen overeenkomstig de Bijbel te leven en zich binnen een kerkgemeenschap te schikken. Zelfs mag van hem verwacht worden dat hij z'n cliënt ermee helpt weer optimaal in diens godsdienstige context te functioneren. Daarbij past het niet, om een voorbeeld te geven, dat hij ambtsdragers beschouwt als ondeskundige concurrenten die hem maar in de weg lopen. Integendeel, mocht de relatie van z'n cliënt met diens ouderlingen of diakenen verstoord zijn, dan zal hij aan het herstel daarvan werken, zodat z'n cliënt de ambtsdragers weer bij z'n moeite betreft en openstaat voor hun inbreng. Het kan zijn dat een hulpverlener niet in staat is het leefmilieu van z'n cliënt zo vergaand te aanvaarden, omdat het te veel met z'n eigen geloof strijdt. In dat geval moet hij de begeleiding aan een collega overdragen.

Van hulpverleners die tegelijk geloofsgenoot zijn, mag nog meer verwacht worden. Het kan namelijk gebeuren dat een kerklid zich op een bepaald punt los wil maken van de bijbelse normen die in z'n kerkelijk leefmilieu gelden. Hij wil bijvoorbeeld scheiden, terwijl de Bijbel hem daarvoor geen ruimte biedt. In zo'n situatie zal een niet-christelijke hulpverlener hoogstens in het begin wat afremmend bezig zijn. Hij wil bereiken dat z'n cliënt doordrongen is van de reikwijdte van z'n plan. Blijkt z'n voornemen geen opwelling te zijn en beseft hij de consequenties, dan zal een niet-christelijke hulpverlener met hem meegaan. De keus van de cliënt is immers beslissend voor de richting waarin hij begeleidt. Een christelijke hulpverlener zal, als het goed is, anders te werk gaan. Hij zal weigeren z'n cliënt medewerking te verlenen bij een keuze van hem die strijdig is met de Bijbel. Natuurlijk mag ook hij z'n overtuiging niet opdringen. In de gegeven situatie moet hij z'n cliënt dan ook uit deze twee mogelijkheden laten kiezen: of hij ziet om naar een andere hulpverlener, of hij accepteert het dat hij als hulpverlener zich op het betwiste punt van steun onthoudt en zelfs tegenspel biedt.

Ambtsdragers hebben ook wel eens verkeerde verwachtingen van een hulpverlener die tegelijk geloofsgenoot is: naar hun idee zou die zich verplicht moeten voelen, op hun verzoek of anders op eigen initiatief, met hen contact te onderhouden over de begeleiding van een kerklid. Vergeten wordt dan dat er tussen de hulpverlener en z'n cliënt een vertrouwensband bestaat, waar anderen, inclusief ouderlingen en diakenen, buiten staan. Wel zal zo'n hulpverlener veelal overleg plegen met z'n collega's, maar voor de rest is hij genoodzaakt tegenover derden geheimhouding in acht te nemen. Ditzelfde geldt trouwens van ambtsdragers: ook zij betrekken tot op zekere hoogte hun collega's, de kerkeraad, in hun werk, maar moeten zich tegenover anderen stil houden (zie 5.2.2). Dit betekent concreet dat het hulpverleners en ambtsdragers niet toegestaan is buiten een kerklid om met betrekking tot hem informatie uit te wisselen en overleg met elkaar te plegen.

Vanzelfsprekend zijn er situaties waarin een dergelijk beraad onmisbaar of in elk geval zinvol is, om zo de begeleiding van het kerklid door de hulpverlener en de ambtsdragers op elkaar af te stemmen. Het zou immers onvruchtbaar zijn, als beide partijen elkaar in de wielen zouden rijden. Maar om de vertrouwensband niet te schenden moet het kerklid worden gevraagd, of hij ermee akkoord gaat. Bovendien moet hij erover geïnformeerd worden, wat in dat gemeenschappelijke beraad aan de orde is geweest. Hij mag beslist niet het idee krijgen dat hulpverlener en ambtsdragers over hem geroddeld hebben of tegen hem samenspannen. Op deze manier kunnen kerkelijke en beroepsmatige helpers een kerklid samen verantwoord van dienst zijn.

3 Gesprekstechnische aanwijzingen

Voordat een kerkeraad iemand als kandidaat-ouderling of -diaken aan de gemeente voorstelt, bezint hij zich op de vraag of zo'n persoon aan de vereisten voor ambtsdrager voldoet. Een van deze vereisten moet naar mijn overtuiging zijn, of de betrokkene in staat is een goed gesprek te voeren, d.w.z. een gesprek waarbij de ander met z'n ideeën, gevoelens en omstandigheden tot z'n recht komt. Het kon wel eens zijn dat deze voorwaarde te weinig aan bod komt.

Natuurlijk moet bij de talstelling gelet worden op inhoudelijke zaken, zoals de kennis die iemand heeft en de uitspraken die hij doet. Maar dat is niet genoeg. Want iemand kan nog zo positief gereformeerd zijn, hiermee is niet gezegd dat hij als een echte herder kan optreden. Daarom is evengoed de relationele kant van een mogelijke kandidaat van belang, dus de manier waarop hij met de ander omgaat. Bij de talstelling moet hieraan dan ook aandacht gegeven worden.

Gelukkig zijn iemands relationele kwaliteiten geen statisch gegeven. Ze kunnen ontwikkeld worden. Om ambtsdragers ertoe te brengen dat ze hun mogelijkheden optimaal benutten, worden de laatste tijd voor hen cursussen gesprekstechniek georganiseerd. Ook de aanwijzingen in dit hoofdstuk hebben als doel de ouderlingen en diakenen bij hun vorming behulpzaam te zijn.

3.1 Bezwaren tegen gesprekstechniek

Lang niet iedereen is er gelukkig mee, dat er tegenwoordig zoveel werk wordt gemaakt van gesprekstechniek. Daartegen worden verschillende bezwaren aangevoerd. Het meest voorkomend zijn de volgende drie:

3.1.1 'Vroeger kon men zonder'

Het eerste bezwaar kan aldus onder woorden worden gebracht: 'Vroeger kon men kennelijk zonder. Zou men in die tijd als ouderling of diaken geen goede gesprekken hebben gevoerd? Waarom moeten wij dan zo hoognodig allerlei cursussen volgen en richtlijnen bestuderen? Dat zijn moderne fratsen, ontleend aan de wereld buiten de kerk.'

Hiertegen kan tweemaal worden ingebracht. Als in het kerkelijk leven iets nieuws wordt ingevoerd, wordt daarmee beslist geen veroordeling uitgesproken over de tijd waarin dat nieuwe ontbrak. Elke tijd kent z'n eigen omstandigheden en stelt in overeenstemming hiermee z'n eisen. Wat vandaag nuttig of noodzakelijk is, was dat vroeger wellicht niet, en omgekeerd. In de 19e eeuw was men bijvoorbeeld terecht dankbaar voor de psalmberijming van 1773 met haar muzikale en talige kwaliteiten; maar in onze eeuw is men er met reden toe overgegaan die berijming te vervangen, omdat door ons veranderd leefmilieu de gebreken van die berijming zich begonnen op te dringen.

Iets soortgelijks is aan de orde op het punt van de gesprekstechniek. De generaties voor ons hebben de afzonderlijke bestudering daarvan mogelijk niet nodig gehad. Maar wij leven in een andere wereld, een wereld waarin het er blijkbaar meer op aankomt hóe de dingen gezegd worden en/of waarin het ons moeilijker valt de goede toon te treffen. In elk geval, bij ambtsdragers blijkt de noodzaak aanwezig - zoals bij allen die regelmatig gesprekken voeren - dat men zich in gesprekstechniek verdiept. Nu deze behoefte bestaat, moet daarin ook voorzien worden.

Hier komt nog wat bij. Op dit terrein is het verschil tussen vroeger en nu goed beschouwd niet zo erg groot. Als wij ons met gesprekstechniek inlaten, houden we ons niet met zaken bezig die inhoudelijk fundamenteel nieuw zijn en voorheen onbekend waren. Want wat omvat gesprekstechniek in feite: praktische ervaringen waarmee iedereen vertrouwd kan zijn die wel eens over het verloop van een gesprek nadenkt. Het nieuwe is dat die ervaringen in geconcentreerde en systematisch geordende vorm aan de geïnteresseerde worden voorgelegd. Nieuw is ook, dat men tijdens een cursus oefeningen doet om zich die ervaringen versneld eigen te maken.

3.1.2 'De Heilige Geest geeft 'wijsheid'

Aandacht voor gesprekstechniek wordt ook wel afgewezen met het argument: 'Ambtsdragers moeten het niet van studie en training verwachten. Ze moeten God vragen hun door zijn Geest wijsheid te geven. Dan zullen ze merken dat met hun aanstelling in het ambt de geschiktheid meekomt.'

Dit moet als een vals dilemma afgewezen worden. Wonderlijk genoeg wordt dat met betrekking tot predikanten algemeen onderkend. Geen enkele gereformeerde verdedigt meer dat een predikant eigenlijk zonder enige voorbereiding de kansel op moet gaan, omdat de Geest hem op diens verzoek wel zal ingeven wat hij in z'n preek de gemeente moet voorhouden. Iedereen is ervan overtuigd dat predikanten een grondige scholing achter de rug moeten hebben en elke preek tot in detail moeten voorbereiden. Maar dan is het inconsequent van ouderlingen en diakenen te beweren dat zij met bidden kunnen volstaan. Natuurlijk is het zonder meer vereist dat ambtsdragers God er regelmatig om vragen hun van het nodige te voorzien. Trouwens, geen enkele gelovige kan zonder dat gebed. Niet voor niets roept Christus ertoe op te bidden om de Geest, omdat het dan pas haalbaar is de naaste zo te behandelen als we zelf behandeld willen worden (Mat.7:7-12; verg. Luc.11:13). En Jakobus dringt erop aan wijsheid te vragen, als we die te kort komen (Jak.1:5). Zeker ambtsdragers met hun veelomvattende taak en grote verantwoordelijkheid moeten zich hierdoor laten aansporen.

Maar hierbij moeten we niet vergeten hóe God ons verlicht door zijn Geest, ons wijsheid geeft. Hij werkt niet rechtstreeks op ons in, buiten onze leefwereld om. Integendeel. Hij maakt gebruik van realiteiten waarmee wij van doen hebben: de Bijbel, onze persoonlijke mogelijkheden of de inzichten van anderen.

Wat gebeurt er dan ook, als ambtsdragers van God de hulp ontvangen die zij voor hun taak gevraagd hebben? In dat geval schieten hun bijbelse inhouden te binnen die hen zelf aanspreken of die ze te berde kunnen brengen; of ze gebruiken hun mogelijkheden opeens optimaal; of ze steken veel op van wat anderen hun vertellen.

Als God langs deze weg het gebed om zijn Geest, om wijsheid verhoort, kan duidelijk zijn wat van ambtsdragers verwacht mag worden: dat ze zich niet tot bidden beperken. Ze moeten hun verzoeken aan God ermee laten samengaan dat ze de Bijbel bestuderen, hun mogelijkheden door oefenen vergroten, zich door anderen laten vormen. Kortom, ze moeten bidden en werken.

3.1.3 'De naastenliefde komt in het gedrang'

Het derde bezwaar tegen gesprekstechnische vorming kan zo worden geformuleerd: 'Daardoor worden ambtsdragers handigheidjes bijgebracht, en wel om een kerkklid gemakkelijker te krijgen waar zij hem hebben willen. In plaats dat ze spontaan hun hart laten spreken, zijn ze berekenend bezig met het oog op hun doel. Als gevolg hiervan komt onvermijdelijk de liefde voor de ander in het gedrang.'

Wellicht zijn er soms ambtsdragers voor wie de aangeleerde vaardigheden iets kunstmatig blijven, waar hun persoon buiten staat. Als zij deze vaardigheden in een gesprek aanwenden, zal dat door de gesprekspartner als onecht ervaren worden en weinig positiefs bij hem uitwerken. In hun geval heeft de vorming niet aan haar doel beantwoord. Wie zich met gesprekstechniek bezighoudt, dient de inhoud daarvan zo in zich op te nemen dat die een deel van hemzelf wordt. Dan zal hij het aangeleerde op een natuurlijke, ontspannen manier gebruiken. Daardoor kan dat meteen een middel vormen om de ander des te beter tot z'n recht te laten komen.

Helaas zijn ambtsdragers daar niet vanzelfsprekend op uit. Of ze nu spontaan hun hart laten spreken of dat ze hun gesprekstechnische vaardigheden als even zo vele trucs hanteren, in beide gevallen kunnen ze zich eraan schuldig maken zichzelf te laten gelden ten koste van de ander. Ieder is zichzelf nu eenmaal het naast: een bekend gezegde waarmee onze aangeboren egocentrie wordt duidelijk gemaakt. Want zo is het toch: met onze gevoelens, gedachten en uitspraken cirkelen we bij voorkeur om onszelf heen. En geen wonder, we zijn toch het middelpunt van de wereld? Uiteraard zullen we een dergelijke aanmatigende stelling nooit hardop uitspreken. In de praktijk ervaren we onszelf terdege als het centrum van alles. Op zich hoeft daar geen kwaad in te steken. Door ons ik-besef ligt het voor de hand dat we de wereld en de mensen om ons heen bekijken vanuit onszelf als het centrale uitgangspunt.

Toch dreigt er voor ouderlingen en diakenen juist op dit vlak een groot gevaar. Wellicht komen ze namelijk niet verder dan dat ze zichzelf als het middelpunt beleven. In die situatie is het hun haast onmogelijk de ander ernstig te nemen. In plaats dat ze die zoveel mogelijk ruimte geven, dringen ze hun eigen persoon naar voren en gebruiken ze de ander voornamelijk om zelf weer aan het woord te komen: fataal voor een goed gesprek. Alleen daarom al is het voor ambtsdragers noodzakelijk te luisteren naar de bekende opdrachten van Christus: 'U zult uw naaste liefhebben als uzelf' (Mat.22:39), en: 'Alles wat u wilt dat de mensen voor u doen, doe dat ook voor hen' (Mat.7:12).

Opmerkelijk is dat Christus hier van het ervaringsfeit uitgaat dat mensen zichzelf het naast zijn. Daaraan verbindt Hij dan de eis: 'Net zo vanzelfsprekend en toegewijd als u zich voor uzelf inzet, moet u ook het beste voor de ander zoeken; en zoals uzelf benaderd wilt worden, moet u met de ander omgaan.' Dat betekent voor ambtsdragers in het bijzonder dat ze ervoor moeten oppassen in een gesprek te domineren. Het moet hun gaan om het kerkklid met zijn vreugden, moeiten en vragen. Die is dat ook waard. Het bloed van Christus, Gods eigen Zoon, is voor hem gevloeid, waardoor hij zich Gods kind mag noemen. Ambtsdragers die hiervan doordrongen zijn, zullen zich er moeite voor geven met liefde open te staan voor kerkleden.

Deze liefde moet eveneens de gebruikte gesprekstechniek beheersen. Dan zal die geen afbreuk doen aan de naaste, maar juist in diens voordeel zijn. Want ambtsdragers die hart hebben voor kerkleden en tegelijk onderricht zijn in gesprekstechnische zaken, zijn beter in staat hun betrokkenheid te tonen en de ander van dienst te zijn. Ook onderkennen ze sneller waar en waarom in een gesprek stagnatie optreedt, terwijl ze er vindingrijker in zijn die stagnatie op te heffen. Wordt op deze manier de gebruikte gesprekstechniek door liefde gedragen, dan helpt die eraan mee de reikwijdte van de liefde te vergroten.

3.2 Het aansporen om te spreken

Als ambtsdragers bij een kerkklid op bezoek gaan, is de bedoeling daarvan niet om grotendeels zelf aan het woord te zijn. Vooral de ander moet zich uiten. Maar dan is het de taak van de ouderlingen en diakenen dat ze die ander volop de ruimte geven en zo nodig erin stimuleren met zichzelf voor de dag te komen.

3.2.1 De zin van het aansporen

Waarom ambtsdragers de ander moeten aansporen zich te uiten? Alleen al om een algemeen menselijke reden: hij moet de gelegenheid hebben te vertellen wat hem hoog zit. De waarde hiervan moeten we niet onderschatten. Nog al wat kerkleden verkeren in de situatie dat ze (haast) bij niemand terecht kunnen met hun verhalen. Dit kan komen doordat ze alleen staan of doordat anderen niet (meer) naar hen willen luisteren. En toch wil een mens z'n relaas over z'n dode huisdier, z'n slapeloosheid, z'n kwalen of ook over z'n ergernis, z'n angst, z'n verdriet ergens kwijt. Bij uitstek ambtsdragers horen daar ruimte voor te geven. Daarmee bewijzen ze zo'n persoon een grote dienst.

Het kan best zijn dat ze tijdens dat gesprek(sonderdeel) weinig inhoudelijks zeggen. Maar het feit dat ze een open oor hebben en zo hun belangstelling tonen, is vaak al genoeg voor de betrokkene: het lucht hem op en geeft hem wat fleur aan z'n leven. Bovendien kunnen de enkele opmerkingen die de ambtsdragers bij die gelegenheid toch geplaatst hebben het kerklid verder helpen (zie 3.2.4).

Met dit laatste komen we meteen op een tweede motief waarom ouderlingen en diakenen de ander moeten aansporen zich te uiten. Als ambtsdragers willen ze hem ook inhoudelijk het een en ander aanreiken. Maar dat kan pas verantwoord gebeuren, als ze eerst weten wat er bij hem gaande is. Hierover zal de betrokkene zelf hen moeten informeren. Ook hierom heeft het zin een kerklid ertoe uit te nodigen over de brug te komen. Dan zijn de ouderlingen en diakenen in staat hem ter zake te begeleiden, of ze dat nu doen met behulp van hun bemoedigende, onderrichtende of terechtwijzende woorden, en/of met behulp van hun daden.

3.2.2 De actieve inzet bij het aansporen

Nogal eens bestaat er na afloop van een bezoek door ambtsdragers zowel bij hen als bij kerkleden onlust over het verloop van het gesprek. Dat kan het gevolg zijn van de aanwijsbare fouten die de ambtsdragers hebben gemaakt (zie 3.3). Maar de verklaring voor de onbevredigende gang van het gesprek kan ook op een ander vlak liggen. Ambtsdragers klagen er vaak over dat kerkleden weinig open zijn tegenover hen, terwijl kerkleden aanvoeren dat ambtsdragers oppervlakkig te werk gaan. Het ligt voor de hand te veronderstellen, dat beide klachten met elkaar samenhangen: het tekort van de een is mee de oorzaak van het tekort van de ander. Omdat ambtsdragers allereerst met zichzelf te maken hebben, doen ze er verstandig aan zich bij wijze van zelfkritiek voor te houden: 'Kerkleden mogen tijdens ons bezoek niet zo open zijn, maar dit is mogelijk mee te wijten aan het feit dat wij veelal aan de oppervlakte blijven.' Pas als ze dit onder ogen willen zien, kunnen ze aan een verbetering van hun opstelling werken.

Een van de meest wezenlijke voorwaarden voor een goed gesprek met kerkleden is, dat ambtsdragers zich actief inzetten. Dat is niet gemakkelijk, want ze moeten daarbij weerstanden overwinnen. Allereerst bij hen zelf: er kan bij hen schroom bestaan het persoonlijke leven van anderen binnen te stapen; ook kunnen ze, heel banaal, gehinderd worden door hun vermoeidheid: het gevolg van het werk dat ze die dag al verricht hebben. Maar eveneens bij de bezochte kerkleden kunnen ze op weerstanden stuiten: de meesten van hen lopen niet graag te koop met wat hen bezighoudt en zeker niet met hun eventuele moeiten; ook komen ze er vaak maar moeilijk toe hulp te vragen (zie hierover 1.1.2). Deze belemmeringen kunnen ouderlingen en diakenen ertoe brengen dat ze zich tijdens een bezoek passief opstellen en het gesprek maar laten voortkabbelen. In dat geval blijven de betrokkenen steken in de conversatie die op visites gebruikelijk is. Het verloop daarvan wordt bepaald door de losse invallen van de aanwezigen, terwijl diepgang voor het grootste deel ontbreekt. Door beide partijen móet dit wel als onbevredigend ervaren worden en zonder positieve functie.

Ambtsdragers kunnen het zich daarom niet veroorloven zich lijdelijk op te stellen. Ze moeten, juist omgekeerd, actief bij het gesprek betrokken zijn. Dan volstaan ze er niet mee af te wachten wat de ander gaat inbrengen: ze nodigen hem door hun doen en laten uit zich bloot te geven. Ook zijn ze niet tevreden, als er eindeloos gekeuvel wordt: ze zetten zich ervoor in dat de ander zichzelf geeft en dat de aangesneden onderwerpen dóórgesproken worden. Welke middelen ze daarvoor moeten gebruiken? Dat zal in de twee volgende paragrafen aan de orde komen (3.2.3 en 3.2.4). Maar hier kan al duidelijk zijn: worden die middelen metterdaad aangewend, dan ligt het niet meer aan de ambtsdragers als een gesprek aan de oppervlakte blijft. Integendeel, voor zover het van hen afhankelijk is, kan er een diepgaand contact ontstaan waar alle betrokkenen wat aan hebben.

3.2.3 Een middel om aan te sporen: het stellen van vragen

Een belangrijk middel voor ambtsdragers om kerkleden erin te stimuleren zichzelf uit te spreken, is het stellen van vragen. Dat lijkt een simpele activiteit. Het tegendeel is waar. Het komt er namelijk op aan de goede vragen op de goede manier te stellen. Grotendeels daardoor wordt bepaald of bezochte kerkleden loskomen of dat ze dichtklappen. Om die reden is het zinvol zich apart op dit onderwerp te bezinnen.

Aan het begin van een bezoek kunnen ambtsdragers door hun vraagstelling het beste concrete onderwerpen aansnijden die de ander aanspreken, zoals de uiterlijke omstandigheden van de gezinsleden, de manier waarop men woont, de ervaringen op school en/of op het werk, de beleving van de kerkdienst. Door hierover te praten kunnen ambtsdragers bereiken dat de ander zich veilig voelt, met als resultaat dat er een ontspannen sfeer ontstaat. Zowel deze sfeer als de genoemde onderwerpen vormen een goed uitgangspunt om meer principiële zaken aan de orde te stellen.

Van belang is verder dat ambtsdragers geen geslōten vragen stellen. Dat zijn vragen waarop alleen maar instemmend of ontkenkend geantwoord kan worden. Zo kan het voorkomen dat ambtsdragers bij een kind ernaar informeren: 'Heb jij de Here Jezus lief?' In dezelfde trant kunnen ze een volwassene voorleggen: 'Gelooft u dat Christus ook voor u aan het kruis gestorven is?' Op zich worden hiermee heel wezenlijke zaken aangesneden die het hart van ons geloof raken. Toch ontstaat zo meestal geen echt gesprek over de betekenis van het geloof. Want in reactie op de genoemde vragen krijgen ambtsdragers doorgaans hele schrale antwoorden te horen waarop ze onmogelijk kunnen inhaken: 'Ja natuurlijk...', of: 'Uiteraard...', punt. Het kan ook dat men heel moeilijk doet, erom heen draait of zelfs helemaal verstomt. Waar dit aan ligt? Kennelijk worden die vragen als bedreigend ervaren. Misschien soms ook door de inhoud ervan: er zijn kerkleden die er niet van houden dat rechtstreeks geïnformeerd wordt naar iets persoonlijks als de eigen geloofsbeleving.

Maar de voornaamste oorzaak dat men kortaf of zelfs afwerend reageert, moet gezocht worden in de vorm van de vragen: die nodigen de ander niet uit tot vertellen, maar dwingen hem één richting op: ja of nee. Dat werkt benauwend, want bij z'n antwoord wordt hem weinig of geen vrijheid gegund. Vandaar dat gesloten vragen dodelijk zijn voor een gesprek.

Ambtsdragers moeten dan ook open vragen stellen, bijvoorbeeld in deze vorm: 'Hoe kijkt u aan tegen...?', 'Wat vindt u van...?', 'Hoe ervaart u het om...?' Het is waar, als kerkleden op deze manier benaderd worden, zien ze soms toch nog kans zo kort te antwoorden dat ze een verdere gedachtenwisseling afsnijden. Maar in principe maken dit soort vragen het de ander mogelijk om uitgebreid en in eigen woorden te reageren, waarop ambtsdragers dan met een vervolg kunnen komen.

Ook als een gesprek eenmaal loopt, is het stellen van vragen onmisbaar. Ambtsdragers hebben immers als doelstelling zich een beeld te vormen van wat bij de ander speelt. Dan is het veelal nodig dat die persoon hen nadere informatie geeft of dat hij verduidelijkt wat hij al heeft gezegd. Om hem daartoe te brengen, moeten ambtsdragers doorvragen: 'Kunt u mij daar meer over vertellen?', 'Hoe bedoelt u dat?', 'Dat mag u mij uitleggen'. Hierdoor krijgt de ander de gelegenheid nog uitgebreider en scherper te formuleren wat hem bezighoudt.

Dit doorvragen is evengoed van belang, als ambtsdragers merken dat iemand zich op de vlakte houdt. Het gebeurt immers dat een kerklid heel algemene uitspraken doet waar z'n ik kennelijk buiten staat. Of hij geeft modelreacties waarvan hij blijkbaar inschat dat ambtsdragers die willen horen. In dat geval moeten ze door hun vervolgvragen proberen tot die persoon zelf door te dringen: 'Zo hoort het inderdaad te zijn, maar hoe beleeft u dat?', of: 'Dat is de officiële opvatting, maar wat vindt u er zelf van?'

Overigens moeten ouderlingen en diakenen door hun vraagstelling een kerklid nooit het gevoel geven dat hem een kruisverhoor wordt afgenomen of dat er bij hem inspectie wordt gehouden. Steeds moeten ze proberen zich zo tot hem te richten dat hij dit ervaren kan als een blijk van hun belangstelling. Hierbij past dat ambtsdragers moeten zorgen voor een goed evenwicht tussen vertrouwelijkheid en afstand. Dan stellen ze soms wel vergaande vragen, maar zijn ze daarin tegelijk bescheiden om de ander niet te na te komen (zie hierover 1.2). Op deze manier ondervindt een kerklid dat de vragen van de ambtsdragers bedoeld zijn als een middel om samen een opbouwend gesprek te voeren.

3.2.4 Een middel om aan te sporen: reageren op andermans uitlatingen

Om een gesprek goed te laten verlopen moeten ouderlingen en diakenen niet alleen gerichte vragen stellen, ze moeten evengoed actief luisteren naar wat er gezegd wordt. Dit betekent dat ze moeten reageren op andermans uitlatingen. Dat kan op allerlei manieren gebeuren.

Zolang de ander aan het woord is, kunnen ze ermee volstaan aanmoedigende gebaren te maken, zoals een knik met het hoofd of een gelaatsuitdrukking die past bij andermans vreugde, verdriet of ergernis - wat ambtsdragers die echt in de ander geïnteresseerd zijn, spontaan al doen. Ook kunnen ze zinnen van hem afsluiten met korte opmerkingen tussendoor, zoals: 'O ja', 'Precies', 'Nou, nou', 'Zo', 'Dat is ook wat'. Door dergelijke reacties krijgt de betrokkene signalen dat hij niet voor dovemans oren spreekt: een stimulans om verder te gaan.

Valt er een pauze in andermans spreken, dan kunnen ambtsdragers een vraag stellen om verder geïnformeerd te worden (zie 3.2.3). Of ze gaan in op wat hij gezegd heeft, en wel door z'n verhaal in eigen woorden samen te vatten: 'U bent dus van mening dat...', of: 'Zoals u het ervaart, is...'

Al samenvattend kunnen ze een zekere ordening aanbrengen in andermans woorden en daar een persoonlijke uitleg van geven: 'Als ik u goed aanvoel, zit het u vooral hoog dat..'

Stel dat een kerklid wel erg krachtige taal gebruikt om z'n afkeer van iemand te uiten ('Ik kan hem wel vermoorden', of: 'Ze is een echte feeks'), dan doen ouderlingen en diakenen er goed aan in hun beknopte weergave het emotionele wat af te zwakken en met een meer zakelijke typering te komen: 'U bent dus vreselijk kwaad op hem', of: 'U vindt dat u door haar wel erg lelijk behandeld bent.'

Eventueel kunnen ambtsdragers hun samenvatting afsluiten met de woorden: 'Zeg ik het zo goed?', of: 'Heb ik het juist aangevoeld?'

Door op deze manier te reageren op andermans woorden maken ouderlingen en diakenen hem allereerst duidelijk dat ze echt luisteren. Ook vormen hun reacties voor henzelf en voor het kerklid een bruikbaar middel om te controleren of ze zijn woorden begrepen hebben en zich echt in zijn situatie hebben verplaatst. De ander krijgt hierdoor meteen de gelegenheid om zo nodig nog een nadere toelichting te geven, als aanvulling op of correctie van de weergave van de ambtsdragers. Ten slotte kan het feit alleen al dat hij ertoe gebracht wordt zich vergaand uit te spreken, verhelderend werken voor een kerklid. De manier waarop de ambtsdragers zijn woorden weergeven, kan er nog eens extra aan bijdragen dat hij zicht krijgt op de kern van wat hem bezighoudt en daar beter mee kan omgaan.

Over het actieve luisteren van de ouderlingen en diakenen kan nog meer gezegd worden. Ze moeten er eveneens op letten of het onderwerp dat aangesneden wordt, niet de mist ingaat. Natuurlijk is er geen bezwaar tegen dat door hen of het bezochte kerklid zo nu en dan een zijpaadje bewandeld wordt. Dat kan zelfs de nodige ontspanning brengen in het gesprek. Niettemin moeten ambtsdragers ervoor zorgen dat uiteindelijk het oorspronkelijke onderwerp weer ter tafel komt: 'Als u het goed vindt, wil ik nog even terugkeren naar ons thema van zonet...' Zo krijgen ze lijn in het gesprek en bereiken ze dat een zaak werkelijk doorgesproken wordt.

Verder kan het gebeuren dat een kerklid min of meer zijdelings een opmerking plaatst die de ambtsdragers wel belangrijk toelijkt, maar waarop ze op dat moment niet goed kunnen ingaan. In het gesprek kan immers een ander onderwerp aan de orde zijn. Dan moeten ze die opmerking in hun geheugen bewaren en op een geschikt tijdstip in het gesprek alsnog aan de orde stellen: 'U zei zonet... Wat bedoelde u daarmee?' Het kon wel eens blijken dat achter die terloopse uitlating een lang, emotioneel verhaal schuilgaat.

Is tenslotte de tijd gekomen dat ambtsdragers een gesprek moeten beëindigen, dan moeten ze dat niet abrupt doen. Allereerst is het nuttig te herhalen wat voor een later contact van betekenis is, bijv. de afspraak die men samen gemaakt heeft, de belofte die door iemand is gedaan, de taak die iemand op zich heeft genomen. Door deze herhaling wordt beide partijen duidelijkheid gegeven en worden eventuele misverstanden vermeden. Tijdens dat latere contact moet hier dan ook inderdaad op teruggekomen worden. Soms kan het eveneens zinnig zijn erbij stil te staan of / in hoeverre het gesprek het kerklid verder gebracht heeft. De bezinning hierop kan eraan meehelpen dat de slotsom van een emotionele avond toch positief uitvalt.

3.3 Voorwaarden voor het leveren van een inhoudelijke bijdrage

In het voorafgaande is besproken hoe ouderlingen en diakenen een kerklid erin kunnen stimuleren zich te uiten. Maar hiermee zijn ze niet klaar. Ambtsdragers zijn nu eenmaal geen controleurs die aan de hand van de uitspraken van een kerklid nagaan in hoeverre z'n doen en laten in orde zijn. Ook zijn ze geen enquêteurs die een kerklid vragen of hij als consument tevreden is met het dienstenpakket dat hem door de kerk geboden wordt. Dan zou het voldoende zijn naar hem te luisteren. De taak van de ambtsdragers is daarentegen de ander behulpzaam te zijn bij het dienen van God. Als ze daarvan doordrongen zijn, zijn ze erop uit dat in het gesprek een zekere wisselwerking ontstaat. Maar dan is het voor hen niet genoeg de ander aan het praten te krijgen: ze moeten ook zelf een inhoudelijke bijdrage leveren. Dat doen ze al, als ze in hun eigen woorden andermans verhaal samenvatten (zie 3.2.4). Maar ze moeten hem zo mogelijk nog meer aanreiken: de bijbelse boodschap, bijbelse wijsheid en wellicht daadwerkelijke hulp.

Wat in de concrete gevallen van hen verwacht mag worden, is in deel I breedvoerig besproken. De vraag is hier h^{óe} ambtsdragers in het gesprek iets inhoudelijks moeten inbrengen. Deze vraag is niet overbodig, want herhaaldelijk worden er op dit gebied fouten gemaakt, onbedoeld en veelal zelfs onbewust. Deze fouten van hen kunnen onder één noemer gebracht worden: ze luisteren onvoldoende, doordat ze te veel zichzelf laten gelden met hun ideeën en gevoelens. Hierdoor werken ze vaak belemmerend in op het goede verloop van een gesprek. Daarom is het van belang dat ze zich van die fouten bewust zijn. Dan kunnen ze zich ervoor inzetten die voortaan als het even kan te vermijden.

Alleen, hoe kunnen ouderlingen en diakenen met een eigen aandeel komen, zonder dat ze de ander hinderen in z'n spreken? In het vervolg van dit hoofdstuk zal bij de specifieke gespreksonderwerpen het een en ander vermeld worden. In dit, meer algemene onderdeel wil ik een zestal voorwaarden noemen waaraan ambtsdragers moeten voldoen om op een verantwoorde manier in te haken op andermans woorden.

3.3.1 Zonder vooroordeel luisteren

Bij hun benadering van een persoon kunnen ambtsdragers beheerst worden door hun vooroordeel over hem. Dat ze vaak al een beeld van iemand hebben voordat ze bij hem op bezoek gaan, is onvermijdelijk: in een begrensde gemeenschap als een plaatselijke kerk doorgaans is, heeft elk kerklid door z'n uitlatingen en gedragingen of door z'n 'grijze' opstelling in de loop van de jaren een bepaalde naam gemaakt. Toch is het onjuist, als ambtsdragers hem daarop vastpinnen. Dat beperkt namelijk de manier waarop zij van hun kant aan het gesprek deelnemen: omdat ze bepaalde reacties (niet) verwachten, stellen ze bij voorbaat bepaalde vragen (niet); bovendien wordt alles wat de betrokkene zegt of nalaat te zeggen, zomaar uitgelegd binnen de kaders van het beeld dat ze van hem hebben. Dat is niet eerlijk tegenover hem. Trouwens, zo gaat God ook niet met ons om. Dank zij zijn vergeving kunnen we bij Hem telkens opnieuw beginnen. Leeft dat voor ambtsdragers, dan heeft dat vanzelfsprekend effect op de manier waarop ze met de ander omgaan. Door hun vraagstelling en bij hun interpretaties geven ze hem de kans mee te vallen of in elk geval anders te zijn dan ze voorheen dachten dat hij was. Stellen ze zich zo voor hem open, dan levert dat vaak resultaat op: ze krijgen zicht op onvermoede kanten van persoonlijkheid waarvoor hun vooroordeel hen blind gemaakt had.

Het zal niet meevallen zich van vooroordelen te bevrijden. Ouderlingen en diakenen moeten hierbij geholpen worden door de predikant. Omdat hij van buiten komt, valt het hem gemakkelijker kerkleden onbevangen te benaderen. Met zijn inzichten moeten ouderlingen en diakenen hun winst doen, zodat ze minder bevooroordeeld op bezoek gaan.

3.3.2 De ander ernstig nemen

Ambtsdragers kunnen zich er eveneens schuldig aan maken, dat ze niet serieus nemen wat hun toevertrouwd wordt. Een jongere bij wie ze op bezoek zijn, vertelt hun bijvoorbeeld hoeveel last hij ervan heeft dat z'n verkering is uitgegaan. Omdat getrouwde ambtsdragers dat soort perikelen al jaren achter de rug hebben, kunnen ze ertoe geneigd zijn achteloos te reageren op de woorden van zo'n jongere: 'Maak je niet zo druk. Je bent nog jong. Dan vergeet je snel. En wie weet heb je binnenkort al weer verkering.'

Ouderlingen en diakenen kunnen ook van iemand een uitgebreid verhaal te horen krijgen over allerlei details van z'n leven. Die details lijken hun wellicht onbenullig in vergelijking met de beslommeringen van hun drukke bestaan. Daardoor kunnen ze zich gaan ergeren en bij zichzelf denken: 'Wat zit die man/vrouw te zeuren. Zo wereldschokkend zijn die moeiten toch niet.' Mogelijk doen ze sussende uitspraken als: 'U moet het niet zo somber zien. Het valt allemaal best mee.'

Het kan eveneens gebeuren dat ambtsdragers met uitlatingen van twijfel of met onbijbelse ideeën geconfronteerd worden. Misschien klinken die hun niet onbekend in de oren, omdat ze daar vroeger zelf mee te kampen hebben gehad. Maar laten we ervan uitgaan dat deze probleemstellingen voor hen een gepasseerd station zijn geworden. Komen ze bij een ander daarmee weer in aanraking, dan kunnen ze kleinerend hun verbazing gaan uitspreken: 'Dat dit nog een punt is voor u. Inmiddels had u toch beter kunnen weten.'

In deze trant kunnen ambtsdragers het nalaten iemand ernstig te nemen. Een bedenkelijke zaak. Want onvermijdelijk merkt een kerklid het, als z'n woorden licht worden opgevat. Dat kwetst hem. Ook maakt het hem eenzaam, omdat hij zich onbegrepen weet. Ouderlingen en diakenen moeten er daarom op letten dat ze zich in een gesprek niet laten leiden door wat ze persoonlijk van iemands uitlatingen vinden. Zijn moeiten mogen hun onnozel of onbegrijpelijk voorkomen, ze hebben niet het recht die vanuit hun eigen beleving als kleinigheden af te doen. Voor hen moet alleen tellen dat diezelfde moeiten voor de betrokkene kennelijk heel wezenlijk zijn en dan ook z'n leven van alledag beïnvloeden en uitwerking hebben op z'n band met God.

Staat zo andermans beleving bij hen voorop, dan doen ambtsdragers hun best zich in zijn situatie te verplaatsen. Want wanneer zijn ze pas in staat de ander de helpende hand te reiken? Als het hun eerst duidelijk is wat voor betekenis het vertelde heeft in zijn bestaan en hoe zwaar die persoon er zelf aan tilt.

3.3.3 Niet te snel ingrijpen

Een gesprek kan ook stagneren, als ambtsdragers ingrijpen op een moment dat de ander nog maar weinig heeft gezegd. Wellicht achten ze dat weinige genoeg om te doorzien wat die ander bedoelt. Of ze menen dat de door hen bezochte persoon weer het bekende verhaal afsteekt, met als gevolg dat ze bij zichzelf verzuchten: 'Daar heb je hem weer', of: 'Dat weet ik nou wel'. Mogelijk is ook dat ze zich gedrongen voelen in te grijpen, bijvoorbeeld omdat ze de bijbelse boodschap willen uitdragen (zie 3.3.4 en 3.3.5) of iemands verdriet of kritiek willen indammen (zie 3.4).

Dat ambtsdragers iemand afremmen, is soms wettig. Want het gebeurt dat een kerklid eindeloos doorzeurt over futiliteiten. Het komt eveneens voor dat iemand zich ingegraven heeft in z'n visie, z'n moeite, z'n kritiek en daar elk bezoek tot vervelens toe over begint, zonder dat hij hierin te beïnvloeden is door welk verstandelijk of gevoelsmatig argument ook. In dergelijke gevallen heeft de betrokkene kennelijk geen oog meer voor de juiste verhoudingen. Ambtsdragers doen er dan verkeerd aan hem telkens de ruimte te geven om z'n negativiteit te uiten. In plaats daarvan kunnen ze het beste zo gauw mogelijk op een ander onderwerp overstappen, maar dat uiteraard met de nodige tact. Ze moeten die ander dus niet geïrriteerd toebijten: 'Nou moet u eens ophouden en ook eens naar mij luisteren', of: 'Daar had u het de vorige keren ook al over. Laten we liever over iets zinnigers praten'. Beter is in alle vriendelijkheid te zeggen: 'Het zit u wel dwars, hè? Maar wat vindt u er dan van, dat...', of: 'Het houdt u erg bezig, merk ik. Maar staat daar ook niet wat tegenover, bijvoorbeeld...'

Meestal is een dergelijke abrupte ingreep ongeoorloofd, omdat de ander daarmee te kort wordt gedaan. Om dat te voorkomen is het geraden een kerklid volop aan het woord te laten. Maar dan moeten ouderlingen en diakenen niet tevreden zijn met wat iemand in eerste instantie over een onderwerp te berde brengt. Want dat mag hun nog zo duidelijk lijken, in de praktijk van het ambtelijk werk is vaak genoeg gebleken dat een aanvankelijke indruk maar een beperkte waarde heeft. Een zaak kan veel ingewikkelder zijn en veel meer omvatten dan ambtsdragers aanvankelijk inschatten. Wat een kerklid het meest hoog zit, kan zelfs op een terrein liggen waarop hij in z'n eerste woorden alleen gezinspeeld heeft. De betekenis van dit ervaringsfeit voor ouderlingen en diakenen is voor geen misverstand vatbaar: willen ze precies weten wat er bij iemand aan de orde is, dan moeten ze doorvragen en met stimulerende reacties komen (zie 3.2.3 en 3.2.4). Alleen in dat geval mogen ze verwachten, dat de betrokkene vergaand te kennen zal geven wat bij hem leeft. Daardoor zijn zij meteen in de gelegenheid hem werkelijk de helpende hand te bieden.

3.3.4 Niet overgeestelijk zijn

Niet ondenkbaar is dat ouderlingen en diakenen tijdens een bezoek aan een kerklid overgeestelijk optreden. Dat kan op twee manieren. Zo kan bij hen min of meer de gedachte leven: 'We komen eigenlijk niet om naar allerlei huis-, tuin- en keukenpraat te luisteren en om over (al te) menselijke zaken te spreken. Onze taak is Gods Woord uit te dragen. Natuurlijk moeten we enige betrokkenheid tonen bij de praktische omstandigheden van de ander. Maar dan moeten we toch zo snel mogelijk vanuit de Bijbel over het geloof spreken. Daar moet het ons, ambtsdragers, om begonnen zijn.'

Wie deze mening zijn toegedaan, zullen de ander amper gelegenheid geven zich tegenover hen uit te praten. In plaats daarvan zullen ze andermans uitlatingen al gauw afsnijden om zo de Bijbel te berde te kunnen brengen.

Ambtsdragers die op deze manier met een kerklid omgaan, nemen hem uiteindelijk niet serieus en doen hem daarmee te kort. Bovendien hebben ze een verkeerde visie op de plaats van het geloof in het geheel van iemands leven. Het spreekt vanzelf: de band met God doortrekt het hele bestaan van een mens, tenminste hoort dat te doen. Maar dat wil nog niet zeggen dat de mens erin òpgaat gelovige te zijn, dus dat de band met God letterlijk het een en al is. Het is in samenhang met iemands gedachten, gevoelens en daden alsook met z'n uiterlijke omstandigheden dat z'n geloof betekenis voor hem heeft. Beogen ambtsdragers een werkelijke ontmoeting met een kerklid, dan is het dwaas hem alleen onder het geloofsaspect te benaderen. Ze moeten evengoed ruime aandacht geven aan het kwetsbaar menselijke van hem. Pas als ze daarop zicht hebben, kunnen ze hem echt helpen in z'n geloof.

Op nog een andere manier kunnen ambtsdragers overgeestelijk zijn. Ze kunnen namelijk menen: 'Tijdens een bezoek van ons moet uitgebreid de inhoud van de Bijbel ter sprake komen. Om ervoor te zorgen dat de kerkleden deze norm te horen krijgen, moeten we altijd een bijbelgedeelte voorlezen en aan de hand daarvan met de ander spreken; blijft de Bijbel dicht, dan moeten we in elk geval waarheden doorgeven die regelrecht aan de Bijbel ontleend zijn.'

Ambtsdragers die dit voorstaan, zetten tijdens een bezoek alles op alles om in de genoemde zin normatief te spreken, met het risico dat dit spreken bij de ander als kunstmatig en gedwongen overkomt. Is de inhoud van de Bijbel, waardoor ook, niet of maar heel beperkt aan de orde geweest, dan vinden ze dat ze als ambtsdrager gefaald hebben, met als gevolg dat ze zich schuldig voelen.

In deze benadering zit een waardevol element: het hoort inderdaad tot de taak van ambtsdragers met zoveel woorden de boodschap van de Bijbel uit te dragen (zie hierover 3.3.5). Maar daarin moeten ze niet krampachtig zijn. Allereerst brengen ouderlingen en diakenen, als het goed is, herhaaldelijk bezoeken die alleen een sociaal karakter hebben: ze gaan iemand feliciteren die iets te vieren heeft of ze tonen iemand hun belangstelling nadat die verhuisd is; mogelijk zoeken ze iemand op die net iets verschrikkelijks te horen heeft gekregen en volstaan ze tijdens hun eerste bezoek ermee aanwezig te zijn om zo mee te leven en steun te geven. Door dergelijke sociale contacten laten ambtsdragers metterdaad zien wat christelijke naastenliefde is.

Natuurlijk wordt van hen meestal meer verwacht. Maar dit betekent beslist nog niet dat ze dan altijd met (aspecten van) de bijbelse boodschap moeten aankomen. Hun inbreng kan evengoed hierin moeten bestaan dat ze raad geven aan de ander. Op een adres kunnen er immers problemen zijn tussen man of vrouw of bij de opvoeding van de kinderen; wellicht is iemand verlegen met zichzelf. In dit soort situaties wordt van ambtsdragers gevraagd een kerklid van advies te dienen. Dergelijke adviezen zullen veelal niet, direct of indirect, uit de Bijbel afkomstig zijn. Toch hebben ze veel met de Bijbel te maken. Want wanneer zijn ambtsdragers in staat goede adviezen te geven? Als ze door hun leven in Gods werkelijkheid met allerlei ervaringsfeiten vertrouwd zijn geraakt en als ze onder invloed van Gods Geest en Woord (denk in het bijzonder aan de boeken Job t/m Prediker) geleerd hebben verantwoord met die feiten om te gaan. Deze verstrengeling van levenservaring en vorming door de Bijbel kan als bijbelse wijsheid getypeerd worden. Maar dan is het vanzelfsprekend: als ambtsdragers met behulp van deze wijsheid kerkleden raad geven, doen ze voluit recht aan hun ambt. Dit blijft gelden, ook voor het geval dat dit adviseren in een gesprek overheerst en God maar kort ter sprake wordt gebracht, bijvoorbeeld alleen in het slotgebed. Doorslaggevend is dat de ouderlingen en diakenen op deze manier wel niet vanuit maar toch in de lijn van de Bijbel spreken en zo houvast geven aan een kerklid om in Gods wereld z'n taak te vervullen.

3.3.5 Voorzichtig zijn met de Bijbel

In het bovenstaande is naar voren gekomen dat ambtsdragers tijdens hun bezoeken lang niet altijd met (aspecten van) de bijbelse boodschap moeten aankomen. Maar doorgaans ligt dit beslist op hun weg. Dat vloeit voort uit het feit dat ze ambtsdrager zijn namens Christus. Dan kunnen ze onmogelijk volstaan met algemeen-menselijke wijsheden, hoe waardevol en zelfs onmisbaar die in een gesprek ook mogen zijn. Ze moeten kerkleden voor alles het Woord van Christus aanreiken, en wel in z'n volle omvang. Tijdens hun bezoeken moeten ouderlingen en diakenen dus niet alleen te berde brengen wat de Bijbel ons voorhoudt aan geboden en beloften, maar evengoed wat de Bijbel vertelt over Gods tegenwoordige glorie en bestuur in deze wereld en over zijn plannen voor de toekomst. Op deze manier dienen ambtsdragers kerkleden met behulp van de Bijbel te bemoedigen, te onderrichten en terecht te wijzen.

Zeker als een ambtsdrager nog jong is, zal het niet meevallen in deze zin richtinggevend bezig te zijn. Hij kan geneigd zijn bij zichzelf te overwegen: 'Waar haal ik het lef vandaan een oudere bij te sturen?' Of hij is bang dat de ander zal denken: 'Waar bemoeit dat broekje zich mee?' Toch moeten ambtsdragers zich over deze onzekerheid heen zetten. Het moet voor hen leven dat Christus van hun spreken gebruik wil maken om de kerkleden bij hun dienen van God te stimuleren. Dat zal hun vrijmoedigheid geven de ander uitgebreider en met meer nadruk bijbelse normen voor te leggen dan ze in gewone omstandigheden zouden durven.

Dit uitdragen van de bijbelse boodschap moet overigens voorzichtig gebeuren. Zo moeten ambtsdragers er niet te snel mee komen. Het kerklid waarbij ze op bezoek zijn, moet ruimschoots de gelegenheid krijgen zich uit te spreken. Komen ze al vrij direct met hun bijbels woord, dan kan dit gauw het karakter krijgen van een doodoener. Stel, iemand heeft nog maar net iets van z'n verdriet verteld en de ambtsdragers reageren daarop al met de uitspraak: 'U klaagt nu wel, maar Gods beloften zijn er toch ook?' Een dergelijke snelle reactie zal door het bezochte kerklid als verstikkend ervaren worden. Want natuurlijk heeft hij weet van Gods beloften, maar op dat moment zijn die voor hem niet aan de orde. Hem gaat het om z'n verdriet: dat zit hem hoog en daar wil hij over praten. Maar dan moeten ambtsdragers een kerklid ook de ruimte geven voor de dag te komen met wat bij hem speelt. Bovendien moeten ze er blijk van geven, dat ze met hem meedenken en meevoelen (zie 3.3.2 en 3.3.3). Pas als ze op deze manier zich ingeleefd hebben in de situatie van de ander, kunnen ze hem vanuit de Bijbel bijstaan.

Hebben ouderlingen of diakenen een kerklid laten uitpraten, dan nog moeten ze voorzichtig zijn. Als het even kan, moeten ze niet zelf ermee beginnen uitgebreid te wijzen op de bijbelse normen. Dat kan bij de ander namelijk de indruk wekken dat ze het vertelde uiteindelijk toch te licht opvatten of zelfs dat ze daar kritiek op hebben. Om deze verkeerde uitleg te voorkomen, moeten ambtsdragers de ander erin stimuleren dat die zelf de inhoud en zeker de waarde van de bijbelse normen onder woorden brengt.

Dit kunnen ze bereiken door hem in deze trant aan te spreken: 'Het is duidelijk dat u het niet gemakkelijk hebt, en dat heeft vast invloed op uw geloof. Hebt u ondanks alles toch nog steun aan uw band met God, of voelt u zich helemaal alleen staan?' Of: 'U weet, van moeiten geloven we bij voorbaat dat die vallen onder Gods bestuur en hoe dan ook dienstbaar zijn. Dat lijkt me voor u in uw situatie niet zo gemakkelijk te aanvaarden. Of betekent dit voor u toch een troost?' Of: 'U hebt een heleboel verdrietige dingen genoemd. Is dit nare voor u nu het een en al of kunt u vanuit uw geloof daar ook nog iets positiefs tegenover plaatsen?'

Op deze manier wordt de ander ertoe gebracht zich erop te bezinnen wat voor hem in zijn omstandigheden de betekenis is van z'n relatie met God. Z'n uitspraken hierover kunnen een goede start vormen voor een gezamenlijk gesprek: ambtsdragers kunnen ze onderstrepen, aanvullen en zo nodig ombuigen. Wat zij een kerklid bij die gelegenheid vanuit de Bijbel aanreiken, zal hij niet zo gauw ervaren als iets wat hem van buitenaf wordt opgedrongen, maar meer als een uitgestoken hand waardoor hij vooruit geholpen wordt.

3.3.6 Terughoudend zijn met persoonlijke ervaringen

Al we nadenken over de voorwaarden voor het leveren van een inhoudelijke bijdrage, moet ten slotte nog deze vraag gesteld worden: in hoeverre is het in een gesprek verantwoord met persoonlijke ervaringen aan te komen? Nog al wat ambtsdragers maken zich hierover niet druk, want zij voelen het niet als een bezwaar zich tijdens een bezoek te laten gelden. Soms is er een aanwijsbare oorzaak voor dat een ouderling of diaken iets van zichzelf kwijt wil: hij kan vol zijn van een gebeurtenis die hij heeft meegemaakt of van een ideaal dat hij heeft bereikt. Mogelijk is het enige motief om eigen zaken naar voren te brengen, dat de betrokkene graag zichzelf hoort praten. Speelt dat bij een ambtsdrager, dan is het een grote verleiding voor hem zichzelf voorrang te geven in het gesprek. Lang niet altijd wordt aan die verleiding weerstand geboden. Daardoor gebeurt het dat een ouderling of diaken een groot deel van z'n bezoek vult met een verhaal over z'n nieuwe caravan of met de weergave van zijn visie op kerkelijke aangelegenheden. Het kan zijn dat hij uit eigen beweging hierover begonnen is, zodat z'n uitlatingen een apart element vormen in het gesprek; wellicht kon hij aansluiten bij uitspraken van de ander en passen z'n woorden als zodanig harmonisch in het gesprek.

Hoe dit ook zij, in al deze gevallen is het uiterst laakbaar dat een ambtsdrager zo nadrukkelijk zichzelf presenteert. Het mag niet gebeuren dat een kerklid na afloop van een bezoek kan zeggen: 'Ik heb de ambtsdragers beter leren kennen dan zij mij.' Want wat is het doel van een huisbezoek: toch niet dat een kerklid langdurig naar betogen van de ouderlingen of diakenen moet luisteren, maar juist omgekeerd dat zij hem in het centrum van hun aandacht plaatsen. Geen wonder dat kerkleden zich ergeren aan praatzieke ambtsdragers. Die moeten hun verhalen dan ook voor zich houden en recht doen aan hun eigenlijke taak: de ander laten spreken en hem van dienst zijn.

Het is waar: als het om een predikant gaat, komt het wel eens voor dat een kerklid het prachtig vindt dat die zoveel over zichzelf vertelt. Nog altijd zijn er mensen die voor deze ambtsdrager een zekere verering koesteren. Zo'n predikant mag daar niet aan toegeven. Want al heeft hij van het bezochte kerklid stilzwijgende toestemming zich te laten gelden, z'n taak blijft onveranderd: de ander het volle pond geven.

Overigens kunnen ambtsdragers door een informatieve vraag van de ander ertoe áángezet zijn iets van zichzelf te berde te brengen. Toch moeten ze dit niet aangrijpen om honderd uit te gaan vertellen. Want wellicht is die vraag puur uit beleefdheid gesteld, zodat ze verplicht zijn met een heel korte beantwoording te volstaan. Maar stel dat de ander geïnteresseerd is (of lijkt: wie zal dat met zekerheid bepalen?), wat dan? Dan nog moeten ze diens vraag niet als een uitnodiging beschouwen zichzelf te laten gaan. Want ze moeten iemands belangstelling niet door een woordenstroom op de proef stellen. Maar vooral moeten ze zich inhouden vanwege het principe dat ze voor de ander op bezoek gaan, niet voor zichzelf.

Uit het bovengenoemde kan deze conclusie worden getrokken: ambtsdragers moeten zich niet door de omstandigheid laten leiden dat ze ergens vol van zijn of graag zichzelf horen praten. Tijdens een bezoek gaat het niet om hun behoeften maar om wat goed is voor het bezochte kerklid. Het is voorstelbaar dat ouderlingen en diakenen juist om die reden besluiten persoonlijke ervaringen in het gesprek in te brengen. Daarbij zijn twee overwegingen mogelijk.

Allereerst kunnen ze menen dat ze daarmee dichterbij de ander komen te staan: 'Wil er een nauwe band groeien tussen twee partijen, dan moet de inbreng die ze hebben, toch evenwichtig zijn. Als het kerklid veel over zichzelf vertelt, kunnen wij als ambtsdragers dan ook niet achterblijven.' Dit lijkt zinrijk, maar vergeten wordt dat de verhouding ambtsdrager-kerklid beslist geen verhouding is tussen twee gelijke partijen. Ouderlingen en diakenen zoeken kerkleden nu eenmaal op in hun functie. Hoe gewoon en vertrouwelijk ze ook mogen (en moeten) optreden, deze ongelijkheid blijft. Dat is maar goed ook, want daardoor krijgen ze bewegingsruimte om hun taak te kunnen vervullen. Proberen ze dat onevenwichtige in de relatie door verhalen over zichzelf weg te werken, dan maken ze het zichzelf onmogelijk vruchtbaar bezig te zijn, hetzij doordat de distantie verdwijnt (vergelijk 1.2), hetzij doordat de ander door hun gepraat op de achtergrond raakt.

Het kan ambtsdragers om nog een andere reden goed toelijken persoonlijke ervaringen te vermelden. Ze kunnen ervan uitgaan dat een kerklid daar moed uit kan putten of daarvan kan leren. Vandaar dat ze op andermans woorden soms reageren met: 'Iets dergelijks heb ik ook meegemaakt', of: 'Iemand heeft mij eens over een soortgelijke moeite verteld', en dan volgt er een heel verhaal. Het is een misverstand te menen dat dit positief werkt. In rekening moet worden gebracht dat de situatie van de een nooit helemaal gelijk is aan die van de ander en dat ook de beleving daarvan altijd verschillend is. Wat een ambtsdrager ervaren of vernomen heeft, is daarom weinig interessant voor een kerklid. Het kan zelfs z'n ergernis opwekken, omdat de desbetreffende ambtsdrager hierdoor domineert in het gesprek.

Of het kerklid voelt zich ontmoedigd door het verhaal van de ouderling of diaken, omdat dit bewijst dat het eigenlijke van zijn moeite niet wordt begrepen. Hier komt nog wat bij: kerkleden verwachten van een ambtsdrager en zeker van een predikant, dat hij wat het geloof betreft min of meer voorbeeldig is. Wat hij ondervonden heeft of de manier waarop hij iets te boven is gekomen, kan het kerklid beslist niet als een geruststelling beschouwen dat het hem net zo zal vergaan.

Weer moet geconcludeerd worden dat ambtsdragers foutief handelen als ze persoonlijke ervaringen inbrengen. Die doen weinig ter zake en werken storend in op het gesprek. Slechts bij twee gelegenheden kan het functioneel zijn iets van zichzelf door te geven.

Allereerst als een ouderling of diaken bij iemand op bezoek komt om kennis te maken. Dan ziet hij bij die persoon bijvoorbeeld een hele rij boeken van Dickens staan. In aansluiting hierop kan hij zeggen: 'Hé, ook een liefhebber van Dickens? Het deel over... heeft me op die en die punten getroffen. Vindt u dat net zo?' Deze persoonlijke noot met de daaraan verbonden vraag kan een start vormen voor een goed gesprek, waardoor de ambtsdrager de ander beter leert kennen.

Daarnaast kan het goed zijn zichzelf bloot te geven, als de ander daar, al of niet met zoveel woorden, om vraagt - en dat niet uit beleefdheid of nieuwsgierigheid, maar om heel persoonlijke redenen. Laat ik dit verduidelijken aan de hand van twee voorbeelden. Iemand twijfelt aan iets uit de Bijbel en zegt dan: 'U vindt mij vast heel ongelovig, want u twijfelt natuurlijk nooit.' In zo'n geval is het zinvol iets van zichzelf te vertellen. Uiteraard moet de ouderling of diaken dan niet omstandig z'n kwetsbaarheid etaleren, want hij blijft de ambtsdrager van wie steun wordt verwacht. Wel doet hij er goed aan te verklaren dat het geloof ook hem niet zomaar aanwaait. Eveneens overkomt het ambtsdragers dat een kerklid tegenover hen ontmoedigd verzucht: 'Ik ben vast de enige die...', of: 'Zo iets ergs hebt u vast niet eerder gehoord.' Het kan dienstig zijn evengoed in reactie hierop iets over de eigen ondervinding los te laten: 'Ik vind u echt niet uitzonderlijk ongelovig/slecht/gemeen. Ik weet van meer die... Trouwens, als u wist wat er in mijn innerlijk omgaat...'

In deze twee gevallen kan een kerklid ermee geholpen zijn dat ambtsdragers hun persoonlijke ervaringen inbrengen. Maar daarover mag geen misverstand bestaan: ze moeten hun eigen belevenis altijd alleen als een middel gebruiken om de ander des te beter tot z'n recht te laten komen. Hierdoor is het noodzakelijk dat ze in de weergave van hun ervaringen heel sober blijven en zo snel mogelijk terugkeren naar wat het bezochte kerklid verteld heeft.

3.4 Het omgaan met probleemsituaties

Nogal eens overkomt het ambtsdragers dat kerkleden op een emotionele manier moeite aan hen toevertrouwen of allerlei kritiek laten horen. Hoe moeten ze zich bij die gelegenheid opstellen? Wat in 3.2 en 3.3 in meer algemene bewoordingen is geformuleerd, is hier uiteraard ook van toepassing. Intussen zitten aan de omgang met probleemsituaties aspecten die in het voorafgaande nog niet aan de orde zijn geweest. Daarom is het goed apart aandacht te geven aan dit onderwerp.

3.4.1 Normafwijkende gevoelens bespreekbaar maken

In de kerk wordt ons bijgebracht dat we normatief tegen alles moeten aankijken. Voor ons moet bijvoorbeeld niet doorslaggevend zijn wat er op het gebied van de politiek en van de natuur allemaal gebeurt en evenmin de manier waarop we die gebeurtenissen beleven; beslissend voor ons moet zijn wat God zegt over de werkelijkheid waarin we leven: dat Hij door Christus alles tot in detail bestuurt en inschakelt bij de komst van zijn koninkrijk, alsook dat Hij zijn kinderen onder alle omstandigheden vasthoudt en meeneemt naar zijn toekomst. Dit normatief benaderen van de realiteit is ontleend aan de Bijbel en is dan ook typerend voor ons geloof.

Toch dreigt hier een gevaar. Op bepaalde gebieden kunnen we namelijk aan blikverenging gaan lijden. Dan hebben we alleen nog oog voor de normen en zijn we blind voor feiten en gevoelens die hiervan afwijken. Zo gebeurt het dat ouders die op het vloeken van hun kinderen aangesproken worden, met stelligheid beweren: 'Onze kinderen vloeken niet.' Deze ouders zijn kennelijk zo gefixeerd op de norm - 'onze kinderen horen niet te vloeken' - dat ze zich afsluiten voor de mogelijkheid dat de praktijk wel eens anders zou kunnen zijn. Ook komt voor dat christenen bezwaar maken tegen het adopteren van kinderen met als argument de uitspraak uit Jesaja 49:15: 'Kan een vrouw haar zuigeling vergeten?' Dergelijke mensen hebben gelijk dat dit verkeerd is. Toch zijn er terdege moeders die afstand doen van hun kind.

Als ambtsdragers aan een dergelijke blikverenging lijden, houdt dit meestal in dat ze voorbijgaan aan normafwijkende gevoelens. In een gesprek stellen ze bijvoorbeeld, zonder daarbij kanttekeningen te plaatsen: 'Het geloof in God geeft ons houvast in leven en sterven, niet waar?', of: 'Het is een voorrecht elke zondag weer de kerkdiensten te mogen bijwonen.' Door zo uitsluitend op de norm te wijzen, doen ze alsof er in het dagelijkse leven van christenen op dit punt geen moeite bestaan. Daarmee maken ze het een kerklid onmogelijk eventueel nog naar voren te brengen, dat het geloof in God bij hem wel eens vragen oproept of dat de kerkgang hem niet altijd even veel zegt.

Voorstelbaar is ook dat een getrouwd kerklid opbiecht verliefd te zijn op een derde en dat ambtsdragers daartegen ingaan met uitspraken als: 'U verbeeldt zich dat maar', 'U verwacht medelijden met verliefdheid', of: 'U koestert zich alleen in de aandacht van die ander'. Dit vanuit de onuitgesproken gedachte: 'Een getrouwd iemand verliest z'n hart toch niet aan een derde??' Inderdaad is dat een kwalijke zaak, maar onderwijl kan zo'n verliefdheid een onomstotelijk feit zijn. Door dat te bagatelliseren of zelfs te ontkennen, nemen ambtsdragers de beleving van de betrokkene niet serieus en kunnen ze hem onmogelijk de juiste hulp bieden.

Wat is de oorzaak ervan dat ambtsdragers normafwijkende gevoelens soms niet onder ogen willen zien? Allereerst is het natuurlijk pijnlijk te moeten constateren dat de werkelijkheid waarvoor men mee verantwoordelijk is, niet strookt met Gods bedoeling. Dat roept de neiging op die realiteit te verhullen. Wellicht is hier zelfs sprake van een soort bezwering: als het normatieve maar sterk genoeg wordt benadrukt, bestaat de kans - wordt onbewust gehoopt - dat de werkelijkheid zich daarnaar voegt. Zinloze reacties: door z'n kop in 't zand te steken, verandert men niets aan de wereld waarin men leeft.

Hiernaast kan nog op een andere mogelijke oorzaak gewezen worden waarom ambtsdragers het, al of niet bewust, tegengaan dat door henzelf of de ander uitgeweid wordt over normafwijkende gevoelens: ze zijn er bang voor dat die hierdoor een overheersende plaats zullen krijgen, ten koste van het normatieve. Het omgekeerde is waar. Als zij iemands aanvechtbare gevoelens grotendeels negeren, bereiken ze daarmee alleen dat die persoon hun verwijzingen naar het normatieve als dooddoeners ervaart. Ambtsdragers kunnen er dan ook niet onderuit ervoor open te staan, dat normen en gevoelens bij een kerklid lang niet altijd in harmonie zijn met elkaar. Ze moeten hem daarom aanmoedigen dit onder woorden te brengen, zodat ze er samen over kunnen doorpraten. Kortom, ze moeten normafwijkende gevoelens bespreekbaar maken. Dan pas is het zinnig de ander op de inhoud en waarde van de normen te wijzen. Tegelijk is hij dan in staat naar die normen toe te groeien en ze zich eigen te maken.

3.4.2 De eigen onmacht onder ogen zien

Vaak vinden ouderlingen en diakenen het bedreigend, als een kerklid verdrietige of wanhopige uitlatingen doet. Heel begrijpelijk, want die uitlatingen kunnen hen met een situatie confronteren waarin ze machteloos staan, simpelweg omdat voor die situatie geen afdoende oplossing voorhanden is. Dat maakt hen onzeker en zelfs angstig. Wat moeten ze ermee aan? Elke reactie van hen schiet te kort, want wat het eigenlijke probleem betreft hebben ze de ander niets te bieden. Tegelijk wordt van hen wel steun verwacht. Waarom zou het kerklid anders over z'n moeite verteld hebben? Het hoort trouwens ook tot hun taak de ander iets zinnigs aan te reiken. Als een kerklid uiting geeft aan z'n problemen, kunnen ambtsdragers dus in een spanningsveld terecht komen, met als polen: hun gevoel van onmacht en hun besef een taak te hebben. Om hier uit te komen kiezen ze er nogal eens voor, bewust of onbewust, om de ene pool, hun gevoel van onmacht, te negeren, en zich helemaal te richten op de andere pool, hun besef een taak te hebben. Als gevolg hiervan gaan ze ertoe over de uitlatingen van het kerklid in te dammen, om te bereiken dat die z'n moeilijke bekentenissen stopt of in elk geval beperkt. Ook proberen ze z'n moeite met dooddoeners weg te moffelen.

Een voorbeeld: ambtsdragers komen bij een weduwe op bezoek en informeren hoe het met haar gaat. Daarop begint zij openhartig aan te geven hoe eenzaam zij zich voelt en hoe kleurloos haar bestaan is geworden. Dan kunnen de ambtsdragers benauwd bij zichzelf aan denken: 'Wat komt er nu allemaal los. Dat moeten we niet hebben, want aan die leegte van haar kunnen we toch niets veranderen.' Natuurlijk beseffen ze dat ze moeten meeleven: 'Inderdaad zijn uw omstandigheden erg moeilijk.' Maar om haar emoties binnen de perken te houden en tegelijk de eigen onzekerheid weg te duwen, geven ze wellicht meteen tegengas in deze trant: 'Maar u hebt altijd nog uw kinderen. Ook hebt u contacten binnen de gemeente. En bovenal: God is als uw Vader aanwezig in uw leven. Daardoor hoeft u zich niet helemaal verloren te voelen.' Op zichzelf genomen ware uitspraken. Toch zijn ze goedkoop, alleen al omdat de ambtsdragers er in dit geval te snel op wijzen, dus zonder zich echt in de situatie van die weduwe verplaatst te hebben. Daardoor gaan ze, met al hun 'troostende' praat, voorbij aan haar eigenlijke probleem en laten ze haar in de kou staan. Zij zal zich dan ook in de steek gelaten voelen en zich de volgende keer vele malen bedenken voor ze weer iets van zichzelf blootgeeft.

Een ander voorbeeld: ambtsdragers bezoeken iemand die radeloos is over het sterven van een geliefde en in het gesprek met hen God verwijten maakt. Ook in zo'n geval kunnen ambtsdragers er bang voor zijn dat er nog meer emoties los zullen komen. Om dat te beletten gaan ze wellicht vrij hard tegen de betrokkene in: 'U mag niet opstandig zijn tegen God. U weet toch dat alles wat God doet, voor ons bestwil is?' Met zo'n inbreng is het rouwende kerklid niet geholpen. We kunnen hierbij nog afzien van de vraag of het vruchtbaar is emotionele uitingen met redelijke argumenten te lijf te gaan. Ook kunnen we terzijde laten, of er niet meer gezegd kan worden dan dat Gods daden voor ons bestwil zijn. Want allereerst is van belang op welk moment dit gezegd wordt. Komen ambtsdragers daar direct mee aan, zoals in mijn voorbeeld, dan leggen ze de ander in feite het zwijgen op. Het resultaat hiervan zal zijn dat hij z'n vertwijfeling noodgedwongen voor zich houdt en dat de ambtsdragers de kans hebben verspeeld hem verder te helpen.

Hoe ouderlingen en diakenen hun angst voor gevoelsmatige uitspraken van de ander kunnen afdrukken en daarmee ook hun neiging om die uitspraken zo snel mogelijk in te perken? Door de eigen onmacht onder ogen te zien, dus door te aanvaarden dat ze een kerklid wat zijn eigenlijke probleem betreft soms met lege handen moeten laten staan. Dat vergt ongetwijfeld moed. Niemand vindt het plezierig in z'n relatie met een ander tegen de eigen grenzen op te botsen. Toch is het noodzakelijk dat ambtsdragers hun onmacht tegenover zichzelf erkennen. Zelfs kan het wijs zijn het ook tegenover het bezochte kerklid uit te spreken: 'De moeite waarmee u zit, is in wezen onoplosbaar', of: 'De leegte die in uw leven is gekomen, kan niemand opvullen'. Pas als ambtsdragers op deze manier het harde feit van hun beperkingen durven accepteren, schrikken ze er evenmin voor terug de ander erin te stimuleren dat die lucht geeft aan z'n emoties. Een weduwe laten ze dan uitpraten over haar eenzaamheid en wie rouwt nodigen ze uit eventuele opstandige gevoelens naar buiten te brengen. Door een kerklid zo de ruimte te geven, bereiken ze dat ze hem een beetje helpen bij het dragen van z'n last. Tegelijk scheppen ze zichzelf daardoor de mogelijkheid om in het vervolg van het gesprek door te praten over het goede dat God die persoon nog altijd geeft.

3.4.3 Iemands probleem niet verkleinen door te vergelijken

Als ambtsdragers door een kerklid geïnformeerd worden over het moeitevolle dat hem dwars zit, zullen ze terecht proberen hem moed in te spreken. Alleen, daarbij kunnen ze gauw verkeerd te werk gaan. Ze kunnen zijn probleem namelijk gaan vergelijken met iets anders: een veel voorkomende handelwijze bij troosten. Maar ambtsdragers moeten het goed beseffen: de betrokkene ervaart zo'n vergelijking nagenoeg altijd als een afbreuk aan de ernst van z'n probleem. Deze fout kan op drie manieren gemaakt worden.

Allereerst kunnen ouderlingen en diakenen iemands probleem vergelijken met iets lichters. Een weduwe klaagt bijvoorbeeld tegenover de ambtsdragers die haar bezoeken: 'U kunt zich niet voorstellen wat het is: voorgoed alleen te zijn', waarop een van hen verklaart: 'Ik kan dat best begrijpen. Want als ik een hele avond weg ben geweest en laat thuis kom, zegt m'n vrouw ook wel eens dat ze zich erg verloren heeft gevoeld.' Vanzelfsprekend zal deze weduwe tegenover deze ambtsdragers nooit meer iets loslaten over haar eenzaamheid. De situatie waar zij het over had en die hij noemde, zijn immers volstrekt onvergelijkbaar. Door dat kennelijk niet aan te voelen, bewees die ambtsdrager geen weet te hebben van haar nood. Als hij toch per se de ervaring van z'n vrouw erbij wil halen, is dat alleen mogelijk met deze woorden: 'Inderdaad, uw eenzaamheid is voor mij niet te peilen. Ik hoef maar aan m'n eigen vrouw te denken. Als die eens een avond alleen is, vindt ze dat al niet gemakkelijk, terwijl ze onderwijl mijn thuiskomst verwacht. Maar u wordt jaren lang elke avond met uw alleen zijn geconfronteerd, zonder dat u kunt uitzien naar de thuiskomst van een vertrouwd iemand. Hoe erg moet dat dan niet zijn.' Op deze manier erkent hij dat hij haar in haar gevoelens hoogstens op een afstand kan volgen. Tegelijk maakt hij haar duidelijk dat hij enige notie heeft in welke richting haar moeite ligt.

Het is eveneens mogelijk iemands probleem te vergelijken met iets soortgelijks: 'Het is erg dat u dit nare is overkomen, maar u bent niet de enige die zo iets meemaakt.' Een dergelijke veralgemenisering kan functioneel zijn. In het slot van 3.3.6 is op de mogelijkheid gewezen, dat iemand z'n biecht afsluit met de woorden: 'Ik ben vast de enige die...'. In dat geval kan het een hele opluchting voor die persoon zijn te horen dat hij echt niet zo uitzonderlijk is. Een vergelijking met situaties van dezelfde aard (of ook van ergere aard, zie het vervolg), kan evengoed zinvol zijn, als ambtsdragers met iemand te doen hebben die al piekerend wel erg sterk op zichzelf gericht is. Door hem op parallellen te wijzen, kan zo'n persoon het leren verder te kijken dan zichzelf en gaat hij z'n moeite wellicht relativeren. Maar gewoonlijk moeten ouderlingen en diakenen het nalaten te veralgemeniseren. Daarmee kwetsen ze een kerklid. Want wat kan het hem schelen dat anderen in vergelijkbare omstandigheden verkeren. Hij is die anderen niet. Bovendien kan zo'n vergelijking gauw als kritiek op hem worden opgevat: 'U moet niet zeuren, want u bent heus niet zo bijzonder met uw probleem.' Wie deze verscholen boodschap beluistert, houdt er acuut mee op nog iets van z'n kwetsbaarheid te laten merken.

Ten slotte kunnen ambtsdragers iemands probleem vergelijken met iets ergers. Een kerklid vertelt bijvoorbeeld: 'Ik heb veel last van m'n slechthorendheid: bij allerlei gelegenheden voel ik me buitengesloten.' Een ambtsdrager kan dan menen hem in deze trant een hart onder de riem te moeten steken: 'Zo'n handicap is ook erg. Wees maar dankbaar: u had ook doof kunnen zijn.' Dat is natuurlijk waar, maar tegelijk is het wreed een dergelijke vergelijking te maken. Of zo'n ambtsdrager dat nu bedoelt of niet, in feite houdt hij het genoemde kerklid voor: 'U moet niet zo moeilijk doen. Als u bedenkt hoeveel erger het had kunnen zijn, valt het uiteindelijk nog wel mee met u.' Op deze manier wordt het de betrokkene onmogelijk gemaakt met z'n moeite voor de dag te komen. Inderdaad kan zo'n vergelijking met iets ergers soms waarde hebben. Zo kunnen ambtsdragers er goed aan doen op iets ergers te wijzen om te proberen iemand van z'n egocentrie af te helpen (zie boven). Voor de rest kunnen ze bij een ander hoogstens vragenderwijs ernaar informeren of het beperkte van diens probleem hem troost geeft. Wie altijd het recht hebben met zoveel woorden de genoemde vergelijking te maken, zijn de betrokkenen zelf. En dat doen ze ook herhaaldelijk: 'Als ik zie hoe die of die eraan toe is, voel ik me nog rijk bevoorrecht.' Als ambtsdragers zo'n ontboezeming beluisteren, moeten ze overigens wel oppassen: een kerklid kan iets dergelijks zeggen, omdat hij meent hiertoe verplicht te zijn; daarmee gaat dan samen dat hij niet over z'n moeite durft te klagen uit angst ondanikbaar te lijken tegenover God. Als iemand van z'n probleem opmerkt dat dit verhoudingsgewijs meevalt, doen ambtsdragers er dan ook goed aan daartegenover op te merken: 'Fijn dat u het zo kunt zien. Maar intussen is uw probleem ook niet niks. Het zal u vast wel eens te veel worden, stel ik me voor.' En dan merken ze vanzelf of de betrokkene bij z'n dankbare uitlating blijft of daaraan nog wat wil toevoegen.

De conclusie uit het bovenstaande kan duidelijk zijn: doorgaans is het onjuist iemands probleem te vergelijken met iets anders, of dit nu iets lichters, iets soortgelijks of iets ergers betreft. Als ambtsdragers zich daaraan schuldig maken, doen ze dat ongetwijfeld met de beste bedoelingen: ze willen de ander troost bieden. Maar in de praktijk heeft die troost het effect dat de moeite van de betrokkene niet serieus genomen wordt. Om dat te voorkomen moeten ambtsdragers bedenken dat ieder zijn omstandigheden op zijn manier ervaart. Het interesseert een kerklid daarom weinig of niet dat een ander het moeilijker heeft of met hetzelfde heeft te kampen. Dat gaat hem niet aan. Hij zit met z'n eigen moeite en daar heeft hij al genoeg mee te doen. Ouderlingen en diakenen moeten dan ook geen vergelijkingen trekken, maar zich inleven in het unieke van iemands situatie. Door zo de eigen zwaarte van iemands probleem te wegen, tillen ze daaraan mee en krijgen ze van de betrokkene beslist de kans hem allerlei positiefs aan te reiken.

3.4.4 Ruimte geven voor kritiek

Soms grijpt een kerklid het bezoek van de ambtsdragers aan om kerkelijke besluiten te hekelen, om zich schamper uit te laten over de kerk als gemeenschap of om henzelf verwijten te maken. Hun spontane reactie hierop zal gauw zijn dat ze meteen uit alle macht in de verdediging gaan.

Daartoe voelen ze zich waarschijnlijk allereerst verplicht. Ze hebben immers de taak zo nodig terecht te wijzen, en daarbij hoort dat ze negatieve uitlatingen moeten bestrijden. Zodra ze die opvangen, moeten ze naar hun idee dan ook in het geweer komen. Er is nog een reden waarom ouderlingen en diakenen geneigd zijn in het geval van kritiek direct te reageren: door hun jarenlange meedraaien in het kerkelijk leven zijn ze vertrouwd met de tegenargumenten. Doordat ze zich hierdoor sterk voelen staan, gaan ze er snel toe over kritiek met een gedegen betoog te beantwoorden.

Betreffen iemands grieven kerkelijke besluiten of de kerk als gemeenschap, dan houden ze hem wellicht dit soort uitspraken voor: 'U bent veel te eenzijdig bezig. U moet het anders zien', of: 'U klaagt wel over onze gemeente, maar vergeet niet wat Zondag 21 van de Heidelbergse Catechismus over de kerk zegt, namelijk dat Christus haar tot aan het einde van de geschiedenis in stand houdt. Wie dat beseft, zingt alleen nog de lof op haar.'

Raakt de kritiek de persoon van de ambtsdragers en gaat het spuien daarvan misschien zelfs met scheldwoorden gepaard, dan komt mogelijk de gedachte bij hen op: 'Nota bene: ons, gezanten van Christus, zit hij af te kammen. Hoe durft hij.' In zo'n situatie voelen ze zich waarschijnlijk gedrongen zichzelf te verdedigen en op hun strepen te staan: 'U heeft niet het recht zo tekeer te gaan. Voor we ons gesprek voortzetten, moeten eerst die uitspraken van u van tafel.' Het gebeurt zelfs dat ouderlingen en diakenen zich in allerlei bochten wringen om wat in het kerkelijk leven of bij henzelf krom is, recht te praten (vermoedelijk weer uit angst normafwijkende feiten onder ogen te zien, zie 3.4.1).

Hoe verklaarbaar dit soort reacties ook is, toch moeten ambtsdragers zich er niet toe laten verleiden lik op stuk te geven. Bieden ze onmiddellijk tegenspel als ze van een kerklid kritiek horen, dan laten ze het na met hem mee te denken en mee te voelen. Daardoor krijgen ze onvoldoende zicht op de aard en achtergrond van z'n grieven. Bovendien weet de betrokkene zelf vaak al te goed dat z'n uitspraken aanvechtbaar zijn. De principiële tegenargumenten van de ambtsdragers mogen op zichzelf dan ook ter zake zijn, daarmee trappen ze in feite open deuren in. Tegelijk laten ze de ander in de steek, want z'n moeite is juist dat hij vanwege z'n overheersende kritiek op dat moment weinig of niets kan doen met die, hem bekende, argumenten.

Het kan zo duidelijk zijn: als ouderlingen en diakenen te snel andermans bezwaren proberen te weerleggen, zal het gesprek onvermijdelijk verzanden. Het kerklid vindt dat ze aan het preken zijn, met als gevolg dat hij zich voor hen afsluit en verder er het zwijgen toe doet. Voorstelbaar is ook dat hij zich polariserend gaat opstellen. In elk geval laten ze bij hun vertrek een kerklid achter dat over hun bezoek teleurgesteld is, omdat ze hem onvoldoende ruimte hebben gegeven om z'n onlust goed onder woorden te brengen.

Betekent dit dat ambtsdragers een kritisch kerklid maar moeten laten begaan? Uiteraard niet. Wel is het zaak dat ze hun tegenwerpingen voorlopig voor zich houden. Willen ze verantwoord op kritiek reageren, dan moeten ze eerst actief luisteren (zie 3.2.3 en 3.2.4) en zo een scherp beeld proberen te krijgen van wat de betrokkene met z'n grieven bezielt. En als er (een element van) waarheid in z'n kritiek zit, gaan ze dit niet angstvallig tegenover hem verbloemen. Integendeel, ze vallen hem daarin zonder reserve bij; eventueel vullen ze z'n kritiek zelfs aan. Dit is vooral van belang, als het kerklid zich keert tegen de persoon van de ambtsdragers. Ook in dat geval moeten ze niet direct op de ketting springen. Ze moeten er eerder blij om zijn dat de ander tenminste nog voor de dag komt met z'n emoties, want daardoor hebben ze de mogelijkheid samen over de zaken door te praten. Tegelijk moeten ze zich afvragen: 'Hij brengt het wel erg fel, maar heeft hij wat de kern betreft geen gelijk? Op dat bepaalde punt hebben we hem toch maar in de kou laten staan.'

Maar bij deze overwegingen kunnen ze het niet laten: hun bekentenis moeten ze eveneens met zoveel woorden tegenover het desbetreffende kerklid uitspreken. Zijn de ambtsdragers op deze manier betrokken bij het kerklid dat ze bezoeken, en durven ze het zelfs aan fouten te erkennen, dan zal hij er ongetwijfeld toegankelijk voor zijn om verder te praten. In het bijzonder moet daarbij de vraag aan de orde komen of de door hem geuite kritiek ook gerelativeerd kan worden, en wel doordat er iets positiefs tegenover wordt geplaatst. Volgens de terughoudende methode, vermeld in 3.3.5, moeten de ambtsdragers, als het even kan, niet zelf op dit positieve wijzen. Ze moeten het kerklid ertoe uitnodigen dat er mee komt. Zo kunnen ze deze vragen stellen: 'Hebt u alleen maar kritiek op...? Of ziet u aan... ook nog wel iets goeds?' Of ze houden hem voor: 'U hebt een heleboel grieven, en vaak moest ik u nog gelijk geven ook. Maar er zit natuurlijk evengoed een principiële kant aan het onderwerp. Wat heeft volgens u de Bijbel ons hier te zeggen?' Door dit aan te snijden komen de ambtsdragers wellicht meteen te weten in hoeverre de bijbelse boodschap nog overeind staat bij het kerklid, ondanks zijn kritiek. Tegelijk krijgen ze zo de kans op een belangrijk onderscheid te wijzen: de waarde die het geloof en de kerk bijbels gezien hebben en wat mensen daarvan maken. Wie zich ergert aan allerlei mensen en toestanden binnen de plaatselijke gemeenschap moet namelijk goed beseffen dat daarmee niets ten nadele is gezegd van het geloof en de kerk als zodanig. Als iemand dit onderscheid onvoldoende in rekening brengt, doet z'n kritische opstelling zomaar afbreuk aan z'n beleving als christen. Wie daarentegen weet te onderscheiden, zal merken dat met het hebben van grieven kan samengaan - al is het met de nodige moeite - dat men warmloopt voor het christen-zijn.

Op nog een tweetal punten moet apart worden ingegaan. Iemand kan een besluit van de kerkeraad kritiseren dat een van de bezoekende ambtsdragers altijd al onjuist heeft gevonden. Hoe moet zo'n ouderling of diaken zich in deze situatie opstellen? Het gaat te ver om van hem te verwachten dat hij net doet alsof hij volledig achter dat besluit staat: ambtsdragers moeten eerlijk zijn tegenover de ander en tegenover zichzelf. Kerkeraden moeten hun dan ook de vrijheid geven ervoor uit te komen wat ze persoonlijk van kerkelijke uitspraken vinden. Maar als een ouderling of diaken tijdens een bezoek desgevraagd vertelt met een besluit niet gelukkig te zijn, moet hij dit wel terughoudend doen.

Dat betekent allereerst dat hij z'n argumenten ertegen niet moet uitstallen. Bovendien moet hij laten merken dat hij zich, met al z'n bezwaren, uiteindelijk loyaal wil opstellen tegenover het besluit; hierbij past dat hij bereid is tegenover de kritiek van het kerklid de argumenten van de kerkeraad naar voren te brengen (zie ook 4.6.2).

Als iemand tijdens een bezoek almaar kritiek aan het spuien is, houdt dit nog niet per se in dat het hem om de gekritiseerde zaken gaat. Ambtsdragers moeten erop bedacht zijn dat er soms iets anders aan de hand is. Mogelijk heeft de betrokkene onvrede over problemen binnen het gezin of op het werk. Het uiten van grieven is voor hem dan alleen een middel om agressie kwijt te raken. In die situatie zou het onjuist zijn, als de ambtsdragers zich op de aangevoerde bezwaren zouden concentreren: die zijn het eigenlijke punt niet. In plaats daarvan moeten ze proberen door te stoten naar wat de ander echt dwars zit.

Het kan ook zijn dat een kerklid z'n kritische uitspraken gebruikt als een soort afleidingsmanoeuvre: hij wil de ambtsdragers op een afstand houden en beperkt het gesprek daarom zoveel mogelijk tot kwesties waarover vrijblijvend gedebatteerd kan worden. Zodra ze dit door krijgen, moeten ambtsdragers hun best doen de betrokkene achter z'n verschansing vandaan te halen en hem als persoon te bereiken. Want elke keer als ze met kritiek geconfronteerd worden, moet bij hen immers voorop staan dat ze de ander werkelijk van dienst zijn.

3.4.5 Onderscheid maken tussen onmacht en onwil

Een kerklid kan er gedragingen op nahouden die niet zijn zoals het hoort: hij is nalatig in de kerkgang, houdt zich afzijdig van kerkelijke activiteiten of z'n relatie met anderen deugt niet in alle opzichten. Tijdens het gesprek met hem kan het ambtsdragers duidelijk worden dat ze alleen te doen hebben met incidentele tekortkomingen van hem. In dat geval kunnen ze ermee volstaan hem om z'n verwerpelijke opstelling terecht te wijzen en aan te sporen zich meer door de Bijbel te laten gezeggen.

Het afwijkende gedrag kan er ook een symptoom van zijn dat er structur el iets verkeerd is bij de ander. Vaak wordt dan terecht aan onwil gedacht: de betrokkene heeft er vrijwillig voor gek ozen om op bepaalde punten een eigen weg te gaan. In die situatie moeten de ambtsdragers hem niet zozeer aanspreken op z'n laakbare daden als wel op het daarachter liggende feit dat hij z'n hart voor God aan het toesluiten is.

Intussen moeten ambtsdragers hier wel voorzichtig zijn. Als iemand zich anders gedraagt dan hij hoort te doen, is dat lang niet altijd het gevolg van onwil. Dat gedrag kan evengoed veroorzaakt worden door onmacht: het overkomt de betrokkene als een onvrijwillig lot dat hij beperkt is in z'n mogelijkheden. De structurele fout zit dan niet in het hart van die persoon: ondanks z'n afwijkende daden is het mogelijk dat hij intensief met God leeft. Het probleem ligt hier in z'n lichamelijke en/of geestelijke toestand: hij heeft een stofwisselingsziekte, heeft last van hyperventilatie, lijdt aan een fobie, kampt met een sociaal defect, wordt gehinderd door een gestoord gevoelsleven. Door een handicap van die aard botst hij er elke keer tegenop dat hij, met al z'n bereidheid, niet in st aat is te doen wat normaliter door gelovigen gedaan wordt.

Als er in deze zin bij een kerklid sprake is van onmacht, moeten ambtsdragers dit aanvaarden. Dit houdt in dat ze hem z'n nalatig gedrag niet kwalijk moeten nemen. Integendeel, ze moeten er begrip voor tonen dat hij er niet toe komt activiteiten te verrichten die ze van andere kerkleden blijven verwachten. Het valt ouderlingen en diakenen niet altijd mee zich begrijpend op te stellen. Ze kunnen namelijk het idee hebben dat ze met twee maten meten. Dit is onjuist, want ze houden iedereen wel ter dege dezelfde opdracht voor: zich te laten leiden door Gods geboden en beloften. Maar hier hoort een nadere bepaling bij: overeenkomstig de mogelijkheden die God zo'n persoon heeft gegeven. Dat betekent in dit verband: is iemand, waardoor ook, niet in st aat kerkdiensten bij te wonen of bepaalde relaties te onderhouden, dan is het uiteindelijk G d die hem deze beperking oplegt. Maar dan is het ook niet meer z'n t ak die bezigheden te verrichten.

Dit is voor iedereen duidelijk, voor het geval dat iemand een gebroken been heeft. Maar dit geldt evengoed als er andersoortige, lichamelijke of geestelijke, belemmeringen zijn. Ambtsdragers kunnen niet anders dan voor deze onmacht opzij gaan. Op de praktijk toegepast: het kan in die situatie verantwoord zijn ermee in te stemmen of zelfs advies te geven, dat een kerklid voorlopig (zie beneden) geen kerkdiensten bijwoont of bepaalde relaties niet onderhoudt. Zolang de beperking duurt die God hem heeft opgelegd, wordt het blijkbaar niet van hem gevraagd dit nog te doen.

Ook de betrokkene zelf moet z'n onmacht als zodanig erkennen. Ik wijs hier afzonderlijk op, omdat het hem soms moeilijk valt z'n grenzen onder ogen te zien. Heel begrijpelijk, want het is een pijnlijke zaak iets niet te kunnen waartoe de meeste kerkleden wel in staat zijn. Hier komt bij dat een kerklid zich door z'n nalatigheid nogal eens schuldig voelt. Eveneens begrijpelijk, want onmacht en onwil liggen soms dicht bij elkaar. Toch zou het kwalijk zijn, als een kerklid zich afsluit voor het feit van z'n onmacht. Door de gevoelens van onlust en schuld die hij dan over z'n situatie zou hebben, zou hij veel onnodige energie verbruiken om zichzelf overeind te houden. Daarom is het van groot belang dat ambtsdragers zo'n kerklid erbij helpen zich van z'n beperkte mogelijkheden bewust te worden.

Overigens kan er bij ambtsdragers wel eens aarzeling over bestaan, of er inderdaad sprake is van onmacht. Niet altijd ongerechtvaardigd. Binnen de kerk bestaan immers huichelaars: kerkleden die zich mooier voordoen dan ze in werkelijkheid zijn, bijvoorbeeld door hun onwil te verbergen achter hun onmacht. Als ambtsdragers zich afvragen of ze soms met zo'n huichelaar te maken hebben, moeten ze proberen achter de fraaie gevel te kijken die hij al pratend heeft opgericht. Een bruikbare methode hiervoor is iemands woorden te vergelijken met z'n daden. Wat een persoon zegt en wat hij doet, rijmt niet altijd met elkaar, of correcter: voor een buitenstaander is dit niet altijd te combineren.

Zo kan iemand verklaren 's zondags onmogelijk naar de kerk te kunnen, terwijl hij doordeweeks wel winkels bezoekt en met het openbaar vervoer reist. Het is vanzelfsprekend dat ambtsdragers hun vragen hierover aan de betrokkene voorleggen. Daarbij moeten ze niet de twijfel uitspreken: 'U zegt wel dat kerkgang voor u onmogelijk is, maar ik kan dat moeilijk geloven zolang u... nog allemaal kunt.' Daarmee gaan ze in tegen Christus' verbod zomaar te oordelen. Bovendien stoten ze daarmee de ander af. Want er zijn twee mogelijkheden. Of ze hebben gelijk met hun twijfel; dan zal het kerklid in kwestie dit niet gauw toegeven, maar veeleer de vermoorde onschuld spelen. Of ze hebben ongelijk met hun twijfel; dan zal de ander zich gekwetst voelen en hebben zij hun relatie met hem kapot gemaakt. In het geval van aarzeling kunnen ouderlingen en diakenen daarom beter op een neutrale manier om nadere informatie vragen: 'Het is voor ons moeilijk na te voelen waarom kerkgang voor u onmogelijk is. Waarschijnlijk is het dom van ons, maar waarom kunt u dit niet en dat andere wel? Zou u ons dat willen uitleggen? Dan begrijpen we beter wat precies uw moeite is.' Als een kerklid dit verschil inderdaad min of meer kan aangeven, moeten de ambtsdragers zonder meer accepteren dat op het punt in het geding onmacht aan de orde is.

Natuurlijk is het mogelijk dat ze ondanks alle toelichtingen van de ander blijven aarzelen. In die situatie moeten ze nooit uitspraken doen in deze trant: 'Laten we erover ophouden. Maar besef het goed: vroeg of laat zult u uw handelwijze tegenover God moeten verantwoorden.' Met zo'n reactie geven ze een kerklid in feite een trap na, want stilzwijgend zeggen ze hiermee: 'We kunnen wel niets meer tegen u inbrengen, maar toch geloven we u niet.' Het maximale dat ze in het geval van blijvende aarzeling kunnen zeggen, is: 'We vinden het nog altijd moeilijk ons in uw gevoelens te verplaatsen. Laten we ons spreken hierover daarom met deze vraag afsluiten: kunt u uw handelwijze voor God verantwoorden? Zo ja, dan nemen we daar genoegen mee.' Ambtsdragers kunnen immers niet meer doen dan afgaan op iemands woorden en daden. Zolang ze die positief kunnen interpreteren, mee door de informatie van de betrokkene, moeten ze ook hemzelf positief beoordelen. Wat er in z'n hart omgaat, is een zaak tussen hem en God. Ambtsdragers zijn met betrekking tot een kerklid dus niet eindverantwoordelijk. Daarom hoeven ze niet onzeker te zijn, als ze het vage gevoel houden dat een kerklid hun een schone schijn voortvoert. Te zijner tijd komt bij God wel aan het licht of ze hierin gelijk hebben gehad. Het enige dat hun aangaat is de vraag, welke taal iemands woorden en daden spreken. Wijzen die op onmacht, dan moeten ze die ook royaal erkennen.

Overigens mag het aanvaarden van iemands onmacht niet gelijkgesteld worden met het gelaten berusten daarin. Wat iemand kan of niet kan, is nu eenmaal geen statisch gegeven dat in de loop van de jaren onveranderd blijft. Wat vandaag niet mogelijk is, is dat morgen of overmorgen misschien wel, waardoor dan ook. Ambtsdragers moeten het daarom telkens weer aftasten of iemands onmacht misschien iets, hoe weinig ook, teruggedrongen kan worden. Daarbij moeten ze behoedzaam te werk gaan. Proberen ze te vaak of met te veel aandrang de ander in beweging te krijgen, dan lopen ze het risico de ander in het nauw te brengen: hij voelt zich opgejaagd, ondervindt weer eens extra de pijn van z'n onmacht, of krijgt de indruk dat z'n probleem niet helemaal serieus wordt genomen. Toch mag dit risico de ouderlingen en diakenen er niet van weerhouden een kerklid erin te stimuleren op z'n onmacht terrein te veroveren. Maar nooit mogen zij erover beslissen wat op een gegeven moment haalbaar is. Natuurlijk mogen ze hun mening geven, maar uiteindelijk moet het aan de betrokkene zelf worden overgelaten of er een nieuwe stap gezet zal worden en zo ja welke. Als een kerklid zich op deze manier door ambtsdragers laat bijstaan, tonen beide partijen dat ze alleen maar tijdelijk gezwicht zijn voor de harde realiteit van zijn onmacht en tegelijk dat ze bereid zijn die realiteit te bevechten.

Nog een bijzonder soort onmacht moet de aandacht hebben, een onmacht die het uitvloeisel is van vroegere onwil en absoluut niet te beïnvloeden is. Concreet gezegd: iemand kan een tijd in ongehoorzaamheid aan Gods geboden hebben geleefd en daar ten slotte de kwalijke en onherstelbare gevolgen van ondervinden: hij heeft een ongeneeslijke ziekte opgelopen, z'n huwelijksrelatie is in de vernieling geraakt, hij verkeert in financiële problemen. Ambtsdragers zijn dan misschien geneigd hem vanwege deze gevolgen verwijten te maken: 'Dat heb je er nu van', 'U hebt er zelf om gevraagd', of: 'Het is uw eigen schuld'. Soms zal een dergelijke onomwonden uitspraak goed werken, doordat het een schok-effect heeft op de betrokkene en hem tot nadenken brengt over het kwalijke waarmee hij bezig is geweest. Meestal zal zo'n verwijt averechts werken en hem tot zwijgen brengen, doordat hij zich overweldigd voelt door z'n onmacht tegenover die gevolgen. Doorgaans kunnen ambtsdragers hoogstens deze vragen stellen: 'Hebt u voor uzelf ook lering getrokken uit deze kwalijke gevolgen? Of kijkt u door uw tegenwoordige situatie niet anders aan tegen uw vroegere daden?' Met andere woorden, ze moeten zich concentreren op de bron van zijn moeite: dat hij onwillig is geweest tegenover Gods geboden en beloften. Tegelijk moeten ze aan de orde stellen hoe hij zich in het vervolg tegenover God wil opstellen.

Conclusie: willen ambtsdragers ter zake bezig zijn, dan moeten ze scherp onderscheid maken tussen onmacht en onwil. Anders richten ze zich met hun boodschap op het verkeerde punt en spreken ze tevergeefs.

3.5 Het beperkte van woorden

Als ambtsdragers een kerklid bezoeken, dienen ze doordrongen te zijn van het beperkte van woorden. Enerzijds moeten ze de uitspraken van de ander niet als het een en al beschouwen: ze moeten evengoed afgaan op wat hij slechts suggereert of niet zegt alsook op wat er bij hem te zien valt. Anderzijds moeten ze ook van hun eigen uitspraken niet te veel verwachten: ze moeten op tijd hun mond kunnen houden of een gesprek kunnen afsluiten. Het is zinnig op dit beperkte van woorden nader in te gaan.

3.5.1 Op iemands omgeving en opstelling letten

Wat voor ambtsdragers van betekenis is om een kerklid te leren kennen, wordt lang niet altijd met zoveel woorden door die persoon uitgesproken. Daarom moeten ouderlingen en diakenen niet alleen belangstellend zijn voor de inhoud van iemands uitspraken, maar ook voor de manier waarop en de omgeving waarin hij die uitspraken doet. Om met het laatste te beginnen: elke persoon is ingebed in een bredere werkelijkheid dan hij via z'n woorden laat uitkomen. Van groot belang zijn de contacten die hij heeft, het werk dat hij doet, het huis dat hij bewoont. Iemands woning is het eerste dat ambtsdragers tijdens een bezoek onder ogen krijgen. Ze doen er dan ook verstandig aan de inrichting daarvan in zich op te nemen, voor zover dat binnen de grenzen van de beleefdheid tenminste mogelijk is. Ouderlingen zullen daarbij vooral letten op de boeken, platen en banden die in de kast staan en op de lectuur die op tafel of in de krantenbak ligt. Wat ze op deze manier opmerken, kan bepalen hoe ze een gesprek gaan beginnen en soms zelfs wat ze die avond als hoofdonderwerp aan de orde zullen stellen.

Deze aansluiting bij wat iemand bezit, is beslist aan te raden, als ze te doen hebben met een zwijgzaam kerklid. Maar vaak zullen ouderlingen ermee volstaan het waargenomene als achtergrondinformatie in hun hoofd te houden. Diakenen dienen anders te kijken. Zij moeten namelijk aandacht hebben voor de vraag of een inrichting spreekt van welvaart of krapte, van properheid of slonzigheid. Daarom richten zij hun blik op het versleten bankstel of het nieuwe video-apparaat, terwijl ze bovendien letten op de al of niet aanwezige verzorging van alles. Eveneens in hun geval kan het waargenomene invloed hebben op wat zij op een adres gaan aansnijden.

Komen ambtsdragers bij een kerklid op bezoek, dan wordt hun over die persoon niet alleen informatie gegeven door de inrichting van zijn huis, maar vaak ook door de manier waarop hij zich tijdens het gesprek opstelt. Het kan gebeuren dat hij zenuwachtig is, onzeker doet of zich kwaad maakt; mogelijk zoekt hij naar z'n woorden, hakkelt hij of huilt hij zelfs. Doorgaans moeten ambtsdragers hieraan niet voorbijgaan. Voor een goed verloop van het gesprek is het vaak dienstig dat ze hun waarneming onder woorden brengen en daar met de ander over doorpraten: 'U vindt het, geloof ik, een beetje griezelig ambtsdragers op bezoek te krijgen? Maar wat verwacht u dat wij hier komen doen?' Of: 'U bent het kennelijk absoluut oneens met ons. Waarin hebben we volgens u dan ongelijk?' Of: 'Het valt u niet gemakkelijk, hè, dit aan ons toe te vertrouwen.' Of: 'Voor wat u ons nu vertelt, hoeft u zich heus niet te schamen.' Door in deze trant te reageren op iemands opstelling, kan het gesprek meer diepgang krijgen, waarbij de ander merkt dat hij met z'n emoties ernstig wordt genomen.

3.5.2 Bedacht zijn op een verscholen boodschap

Een kerklid kan heel wat woorden gebruiken, terwijl hij de ambtsdragers toch geen zicht geeft op het eigenlijke dat hem bezighoudt. Daarbij kan allereerst opzet in het spel zijn: hij probeert zich achter z'n woorden te verschuilen. Dat kan hij op verschillende manieren doen. Aan het slot van 3.4.4 is erop gewezen dat hij met kritische uitspraken kan komen, in de hoop dat er tijdens het bezoek van de ambtsdragers alleen vrijblijvend gedebatteerd zal worden. Voorstelbaar is ook dat hij aan de orde stelt, welke besteding van de zondag of van de vrije tijd al of niet aanvaardbaar is voor een gereformeerde. Natuurlijk, als iemand een dergelijk onderwerp aansnijdt, kan daarachter zitten dat hij met vragen tobt waarover hij graag met de ambtsdragers van gedachten wil wisselen. In dat geval moeten ze dan ook uitgebreid op z'n probleemstelling ingaan.

Maar de kans is groter dat hij het genoemde ter tafel brengt om zelf buiten schot te blijven. Van z'n woorden gaat dan de stilzwijgende boodschap uit: 'Laat me asjeblieft met rust. Ik heb geen zin mezelf bloot te geven.' Krijgen ambtsdragers deze boodschap door, dan moeten ze die niet honoreren. Ze gaan nu eenmaal niet op bezoek om te redetwisten maar om een persoonlijk gesprek te voeren. Ze moeten zich er daarom niet toe laten verleiden een dergelijke kwestie uit te spitten. In plaats daarvan moeten ze proberen een meer wezenlijk onderwerp ter tafel te brengen, waarbij de ander wel over de brug móet komen.

Het kan ook gebeuren dat een kerklid al pratend iets van zichzelf verhult, omdat het hem moeilijk valt daarmee op de proppen te komen. Voor deze mogelijkheid moeten ambtsdragers steeds openstaan. Alleen, wanneer doet zich dit voor? Dat valt voor hen niet gemakkelijk te bepalen. Soms geeft zo'n persoon hun geen enkele aanwijzing dat er meer aan de hand is dan hij onder woorden brengt. In zo'n geval moeten ze het hebben van hun ervaring of intuïtie. Een jong iemand klaagt er bijvoorbeeld over dat hij niet meer bidden kan en dat de band met God hem weinig zegt. Dat kan z'n eigenlijke probleem zijn; dan moeten de ambtsdragers daarover met hem gaan praten: of z'n moeite gevoelsmatig of meer verstandelijk van karakter is, of de manier waarop binnen de plaatselijke kerk met het geloof wordt omgegaan een belemmerende factor is, enz. Maar wat het jonge kerklid dwars zit, kan evengoed het gevolg zijn van z'n eigenlijke probleem. Dat wil zeggen, het geloof spreekt hem niet aan doordat hij op een ander vlak in moeilijkheden verkeert: de verhoudingen binnen het gezin zijn verstoord, hij ondervindt tegenslagen op school of op het werk, het lukt hem niet de eigen seksualiteit harmonisch te beleven. Voelen de ambtsdragers aan dat iets van deze aard schuilt achter z'n klacht over z'n geloof, dan moeten ze voorzichtig proberen dit boven water te krijgen: 'Als iemand weinig aan z'n geloof heeft, komt dit soms doordat hij op een ander terrein in de narigheid zit. Heb jij misschien ook problemen met...? Je kunt het ons gerust vertellen, want het blijft onder ons.'

Hiernaast zijn er situaties dat een kerklid, bewust of onbewust, via een bepaald signaal laat doorscheren dat er meer gaande is. Zo'n signaal kan bestaan in een opvallende uitspraak maar evengoed in een enkel woord of alleen in de intonatie. Zo kunnen ambtsdragers iemand ontmoeten die van zichzelf beweert dat hij de zonde tegen de Heilige Geest heeft begaan.

In eerste instantie zijn ze dan waarschijnlijk geneigd rechtstreeks op dit zelfverwijt in te gaan: 'Weest u maar gerust: u kunt u niet aan deze overtreding hebben schuldig gemaakt. Want de zonde tegen de Heilige Geest is... Leest u maar eens deze verzen uit Mat.12, Heb. 6 en 10...' Soms hebben ze gelijk met deze reactie. Maar meestal bedoelt een kerklid met deze beschuldiging van zichzelf heel iets anders te zeggen dan hij met z'n woorden aangeeft: 'Ik zit oneindig diep in de put en heb aan niets en niemand meer steun. Met m'n verstand weet ik dat ik alle redenen heb dankbaar te zijn. Toch is alle kleur uit m'n leven weggetrokken.' Met andere woorden, de betrokkene is depressief, maar z'n verschrikkelijke verlorenheid kan hij blijkbaar alleen duidelijk maken door die te vertalen in de genoemde theologische uitspraak. Wat de ambtsdragers hem moeten voorhouden is dan ook niet om bepaalde bijbelhoofdstukken te lezen of om Gods geschenken op te merken, want z'n probleem is juist dat hij onmachtig is de waarde daarvan te zien. Het beste advies dat ze hem kunnen geven, is dat hij naar z'n huisarts gaat en om een antidepressivum vraagt.

Een laatste voorbeeld: pratend over een nare ervaring kan een kerklid tegenover de ambtsdragers met de constatering komen: 'Zo ben ik weer eens teleurgesteld.' 'Weer eens': in deze simpele woorden kunnen en moeten de ambtsdragers deze boodschap beluisteren: 'Hoor u het goed: ik ben vaker teleurgesteld. Graag wil ik daar eens met u over praten. Maar ik begin er niet over; u moet het aansnijden en zo laten merken dat u echt geïnteresseerd bent in m'n leven.' Als ze dit negeren, hebben ze meteen alle vertrouwen van het kerklid verspeeld. De ene keer kunnen ze deze boodschap meteen oppakken: 'U zegt: weer eens. Waarin bent u dan nog meer teleurgesteld?' Een volgende keer biedt het gesprek geen ruimte direct op dit signaal in te gaan, omdat eerst het lopende onderwerp afgewerkt moet worden. Dan is het zaak dat ze er later alsnog op terugkomen: 'U zei zonet: ik ben wéér eens teleurgesteld...' In beide gevallen zullen de ambtsdragers het ondervinden dat de ander graag op hun woorden inhaakt. Op deze manier moeten ambtsdragers zich niet beperken tot wat de ander onder woorden brengt. Ze moeten ook, om schrijftaal te gebruiken, tussen de regels door lezen.

3.5.3 De waarde van stiltes

Vele mensen, misschien in het bijzonder in het Westen, zijn bang voor stilte. Vandaar dat op talloze plaatsen onafgebroken de radio aanstaat. Ongetwijfeld hangt hiermee samen dat ambtsdragers en kerkleden zich gauw onzeker voelen, als tijdens hun gesprek de woordenstroom even stopt. Soms is deze onzekerheid terecht, want op een gegeven moment kunnen de gesprekspartners verlegen zijn met elkaar en niet goed meer weten wat ze zeggen moeten. Dergelijke pijnlijke stiltes kunnen ambtsdragers voor het grootste deel voorkomen door zichzelf grondig voor te bereiden op een bezoek, zodat zij van hun kant genoeg gespreksstof hebben.

Soms zijn stiltes tijdens een gesprek uitermate functioneel. Ambtsdragers kunnen een kerklid een vraag gesteld hebben die hij niet zomaar kan beantwoorden maar waarover hij eerst even moet nadenken. In die situatie moeten ze niet de fout maken dat ze uit angst voor de gevallen stilte gauw zelf weer beginnen te praten. Door te blijven zwijgen moeten ze, juist omgekeerd, de ander de ruimte geven na te denken. Dan zullen ze merken dat dit zin heeft. Want meestal oefent een paar seconden stilte zo'n aanranding op de betrokkene uit dat hij zich genoodzaakt voelt inderdaad op de gestelde vraag in te gaan.

Het is waar, soms kan ook een functionele stilte te lang gaan duren, waardoor die alsnog pijnlijk dreigt te worden. In dat geval doen de ambtsdragers er wijs aan met een reactie te komen en hun vraag met andere woorden te herhalen: 'U vindt het blijkbaar moeilijk iets te zeggen. Laat ik m'n vraag daarom anders formuleren.'

Een stilte kan ook zin hebben als die valt nadat een kerklid aan het woord is geweest. Maar dan moeten de ambtsdragers wel even wachten met hun aandeel. Als ze dat opbrengen, bestaat er grote kans dat het kerklid een aanvulling of een toelichting geeft op z'n eerdere uitlatingen: waardevol om een nog scherper beeld te krijgen van wat hem beweegt en om hem nog beter de helpende hand te kunnen bieden.

Ten slotte kan een pauze in het gesprek noodzakelijk zijn om de ander in de gelegenheid te stellen van z'n emoties te bekomen. Het is aanbevelenswaardig hem ook nadrukkelijk te vertellen dat dit de bedoeling is van hun stilzwijgen: 'We zeggen maar even niks. Dan kunt u tot uzelf komen.'

Eveneens deze situaties maken duidelijk dat in een gesprek niet alles van woorden afhangt. Stiltes leveren vaak evengoed een bijdrage aan het goede verloop van het contact.

3.5.4 De grenzen van een enkel gesprek

Een gesprek kan soms te lang of te kort van duur zijn. Daarom moeten ambtsdragers zichzelf wat de tijdsduur betreft nooit helemaal vastleggen: de ene keer is het beter een gesprek eerder dan gepland te stoppen, terwijl de andere keer een of meer vervolgesprekken noodzakelijk blijken. Ambtsdragers zullen een gesprek gauw als te lang ervaren, als ze te doen hebben met een zwijgzaam kerklid dat telkens volstaat met 'ja' of 'nee' of soortgelijke korte reacties. In zo'n geval kunnen ze zich tevoren nog zo goed voorbereiden en zich onderwijl nog zo inspannen, onvermijdelijk zullen er pijnlijke stiltes vallen. Als ambtsdragers dit meemaken, is het zinloos het gesprek kunstmatig te gaan rekken. Hebben ze ter sprake gebracht wat ze wilden, dan doen ze er goed aan het bezoek te beëindigen, al heeft het maar een half uur geduurd.

Bij bepaalde gelegenheden hebben bezoekende ambtsdragers maar één onderwerp op hun programma staan, bijvoorbeeld ouderlingen: het feit dat iemand ontrouw is in de kerkgang, en diakenen: de vraag in hoeverre iemand hulp nodig heeft. Het is voorstelbaar dat de verschillende aspecten van zo'n enkel onderwerp in een korte tijd zijn doorgesproken. Blijven de ambtsdragers daarna toch zitten bij de ander, dan kan het haast niet anders of beide partijen vallen in herhaling. Dit kan veroorzaakt worden door hun onmacht nog iets nieuws te zeggen en/of door hun drang hun benadering met klem naar voren te brengen. Toegegeven, tijdens elk gesprek vinden herhalingen plaats. Maar het is weinig opbouwend, als het repeteren van zichzelf erin ontaardt dat men al pratend in een kring draait. Als ambtsdragers merken dat dit gaande is, moeten ze dat tegenover de ander uitspreken en hem voorstellen te stoppen.

Het kan ten slotte verstandig zijn een gesprek voortijdig te besluiten, als het besprokene veel emoties bij de ander oproept of hem voor een keus plaatst. Gaan de ambtsdragers in zo'n situatie toch door, dan zal een kerklid dit waarschijnlijk zo aanvoelen dat ze hem te dicht op de huid zitten en onder druk zetten. Het effect daarvan is altijd ongewenst: of hij ergert zich aan hen en wordt daardoor minder toegankelijk voor hun woorden, of hij voelt zich weerloos en zwicht voor hun overmacht. Een ambtsdrager die hart heeft voor de ander, zal hier niet gelukkig mee zijn. Hij wil dat een kerklid in alle rust kan reageren op wat hem wordt aangereikt. De conclusie kan duidelijk zijn: als een gesprek heel wat bij de ander blijkt op te roepen, moeten de ambtsdragers overwegen of het geen aanbeveling verdient op een later tijdstip verder te gaan, om zo de ander de mogelijkheid te geven op adem te komen en zich nader te bezinnen. Als dit inderdaad hun motief is om bij iemand op te stappen, moeten ze dat tegen hem zeggen en tegelijk een globale of precieze afspraak maken voor een tweede gesprek.

Hiernaast zijn er omstandigheden waarin ouderlingen en diakenen bij vóórbaat kunnen weten dat één bezoek ontoereikend zal zijn. Weigeren ze hiermee te rekenen, dan maken ze zich er zomaar schuldig aan dat ze in een enkel bezoek te veel willen bereiken, met als gevolg: ze zetten zichzelf en de ander onder druk. In plaats daarvan moeten ze het aanvaarden dat een zekere spreiding van de gespreks-onderwerpen over twee of meer bezoeken soms noodzakelijk is.

Dit geldt allereerst voor het geval dat ambtsdragers met twee opdrachten op stap moeten die moeilijk met elkaar te combineren zijn. Stel dat ze bij een meisje op bezoek moeten die als ongetrouwde zwanger is geworden en die zich hierdoor in een benarde positie voelt verkeren. Dan hebben ze enerzijds de taak haar een hart onder de riem te steken en eventueel te helpen zich positief tegenover het ongebooren kind op te stellen. Anderzijds dienen ze met haar te bespreken, of ze het verkeerde van haar handelwijze erkent en hoe het verder moet met haar vriend (zie hierover breder 5.3.7 uit deel I). Aan deze beide opdrachten kan haast onmogelijk tijdens een en hetzelfde bezoek recht worden gedaan. Het bemoedigen zal ten koste gaan van het terechtwijzen, en omgekeerd. Daarom is het veel beter dat ambtsdragers hun opdrachten gefaseerd uitvoeren: de eerste keer leggen ze het hoofdaccent op het bemoedigen; daarbij kondigen ze meteen al aan dat ze gauw terug zullen komen voor een tweede bezoek om dan over de principiële kanten van de situatie te praten. Zo zijn er meer gelegenheden denkbaar waarbij ambtsdragers doelstellingen hebben die minder goed harmoniëren en die daarom het beste in afzonderlijke gesprekken nagestreefd kunnen worden.

Spreiding van gespreksonderwerpen over een reeks bezoeken is ook onvermijdelijk, als ambtsdragers met een gecompliceerd probleem te doen hebben. Dit kan een zaak betreffen waarvan de toedracht voor hen moeilijk te achterhalen is, of iemands geestelijke toestand waarbij de betrokkene een lang proces van herstel moet doorlopen. In beide gevallen moeten de ambtsdragers zichzelf en de ander tijd gunnen, zodat ze samen stap voor stap iets kunnen opbouwen. Zeker in het tweede geval is het raadzaam niet te veel vooruit te kijken, want dan raakt men er gauw door ontmoedigd wat voor lange weg men nog voor de boeg heeft. Wel kan het zinnig zijn terug te kijken, omdat daardoor duidelijk wordt wat voor grote afstand al afgelegd is.

Op deze manier moeten ambtsdragers zich ervan bewust zijn dat een enkel gesprek z'n grenzen kent. Steeds moet bij hen dan ook de soepelheid bestaan hun verwachtingen ten aanzien van een gesprek te herzien, zodat ze besluiten een bezoek voortijdig te beëindigen of een vervolg af te spreken.

4 Aspecten rond het brengen van een bezoek

4.1 Twee soorten bezoek

Van ambtsdragers wordt niet verwacht dat ze bij iedereen over de vloer komen. Om hun werk overzienbaar te houden, is het bezoekerterrein van ieder van hen beperkt tot een eigen wijk (zie 5.1.1). Dat brengt wel de verplichting mee dat ze naar alle leden van hun wijk zonder uitzondering omzien. Ze kunnen het zich niet veroorloven zich alleen in te laten met een bepaalde categorie kerkleden. Zo moeten ouderlingen hun energie niet alleen richten op hen die dreigen af te haken of die huwelijksproblemen hebben. Evenmin moeten diakenen alleen de bejaarden en mensen met financiële problemen op hun programma hebben staan. Alle leden van hun wijk moeten ze geregeld aandacht geven. Dat doen ze met behulp van twee soorten bezoek.

4.1.1 Het huisbezoek

De kern van het werk dat ouderlingen in een gemeente verrichten, is het huisbezoek. Dit brengen ze elk jaar aan alle adressen in hun wijk. In de loop van de jaren worden tijdens dat bezoek, als het goed is, alle aspecten van het leven als christen aan de orde gesteld (zie hoofdstuk 4 en 5 uit deel I). In de regel wordt een huisbezoek door twee ambtsdragers afgelegd. Deze oude gewoonte staat overigens nergens in de kerkelijke papieren zwart op wit voorgeschreven. Soms wordt er dan ook voor gepleit om deze gewoonte af te schaffen en het huisbezoek maar door een enkele ouderling te laten verrichten. Een dergelijk pleidooi is begrijpelijk, want een bezoek door twee ambtsdragers heeft soms nadelen. Er zijn alleenstaande kerkleden die het bedreigend vinden twee mannen tegenover zich te hebben en die als gevolg daarvan ongewild dichtslaan; mogelijk is ook dat ze zich opzettelijk op de vlakte houden, omdat een gesprek met z'n drieën hun te weinig vertrouwelijk is. En wat de beide ambtsdragers zelf betreft: ze kunnen elkaar al pratend in de weg zitten, waardoor het gesprek niet helemaal tot z'n recht komt.

Wat valt hiervan te zeggen? Als ouderlingen het beseffen dat met hun gezamenlijk optreden deze risico's verbonden zijn, zijn ze in staat die tot het minimum te beperken. Het gebruik om als tweetal op stap te gaan heeft ook een belangrijk voordeel: in allerlei opzicht kunnen ze elkaar tot steun zijn. Twee vangen van het bezochte kerklid meer op dan één; ook benadert ieder een aangesneden onderwerp vanuit z'n eigen gezichtshoek. Mee daardoor is het mogelijk dat de een de ander aanvult en zo nodig corrigeert. Door deze gemeenschappelijke inzet zal het gesprek wat hen betreft ongetwijfeld soepeler verlopen. Na afloop van een bezoek helpen ze elkaar bij het analyseren en beoordelen van een en ander. Dat is belangrijk in verband met rapportage op de kerkeraadvergadering. Dan moet een correct beeld van het bezochte kerklid gegeven worden. De noodzaak hiervan is helemaal aanwezig, als er een zaak loopt tegen iemand. Naar bijbelse maatstaf is een verklaring immers alleen rechtsgeldig, als die door ten minste twee getuigen wordt afgelegd (Deut.19:15). Om deze redenen is er alles voor te zeggen om aan de regel vast te houden dat het huisbezoek door twee ouderlingen wordt verricht.

Het ligt in de lijn van wat aan het begin van 4.1 is opgemerkt dat eveneens de diakenen bij alle leden van hun wijk huisbezoek afleggen. De laatste decennia wordt dit binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) dan ook al meer gebruikelijk. Om de bovengenoemde redenen doen ze dit werk, net als de ouderlingen, met hun tweeën. Alleen gaan zij hun wijk minder vaak bij langs. Daar is een praktisch argument voor: de gespreksstof van de diakenen is beperkter dan die van de ouderlingen. De laatsten dienen op het christen-zijn van de kerkleden in z'n geheel toe te zien. En omdat dit een grote verscheidenheid van aspecten omvat, zal het ene huisbezoek niet gauw een doublure worden van het andere. De diakenen daarentegen hebben alleen het dienen van de gemeente op hun agenda staan. Wel omvat dit thema verschillende onderwerpen (zie hoofdstuk 6 uit deel I), zodat niet elk huisbezoek over hetzelfde gesproken hoeft te worden. Maar toch is het aantal onderwerpen zo begrensd dat jaarlijks huisbezoek door diakenen bij de bezochte kerkleden gauw kan overkomen als een vermoeiende herhaling. Daarom kan er beter voor gekozen worden dat de diakenen hun wijk eens in de twee à drie jaar rondgaan.

4.1.2 Het tussentijdse bezoek

Een wezenlijk onderdeel van de ambtelijke bezigheden zijn ook de bezoeken die tussen de huisbezoeken door worden gebracht. Doorgaans zijn die wat informeler dan huisbezoeken, waarom ze door een enkele ambtsdrager worden afgelegd. Daarop wordt een uitzondering gemaakt, als het ingewikkelde en/of netelige karakter van het te verwachten gesprek het wenselijk maakt dat een ambtsdrager een helper en/of medegetuige bij zich heeft. In andere gevallen gaan ouderlingen en diakenen afzonderlijk op stap.

Bij het brengen van tussentijdse bezoeken werken de ambtsdragers de leden van hun wijk niet systematisch af, zoals ze dat in het geval van huisbezoeken doen. Tot nu toe is de overheersende praktijk, als ik het wel heb, dat ze alleen naar die kerkleden toegaan die daarom vragen of die naar hun inschatting contact nodig hebben. Zo gaan ouderlingen met name op bezoek bij hen die uiterlijk maar vooral innerlijk in benarde of bedenkelijke omstandigheden verkeren. Diakenen komen over de vloer bij hen die sociaal, materieel of lichamelijk moeite ondervinden. Kortom, het tussentijdse bezoek vindt tegenwoordig meestal alleen plaats als daar een ernstige aanleiding toe is. Deze keus is begrijpelijk: ambtsdragers hebben maar weinig uren beschikbaar en moeten zich daarom noodgedwongen beperken in het afleggen van bezoeken.

Intussen doet het begrensd van hun mogelijkheden niets af van hun taak dat ze alle leden van hun wijk hun volle aandacht dienen te geven. Het is waar, door het jaarlijkse, resp. twee/drie-jaarlijkse huisbezoek komen ouderlingen, resp. diakenen eens in de zoveel tijd bij al die leden thuis. Maar in alle nuchterheid moet worden vastgesteld dat hierdoor geen vertrouwensband wordt gelegd. Dat is niet altijd een ramp. Er zijn kerkleden die zo principieel denken en zo rondborstig zijn dat zelfs het weinig veelvuldige contact van het huisbezoek een open karakter heeft. Ook zijn er die door hun zelfstandigheid als mens en als christen zich uitstekend redden zonder de inbreng van ouderlingen en diakenen. Toch kunnen ambtsdragers er niet onderuit er zoveel mogelijk aan te werken dat met alle leden van hun wijk een vertrouwensband ontstaat. Waarom ze daartoe verplicht zijn? Vanwege het veelomvattende van hun taak (zie hierover heel deel I) alsook vanwege de waarde van die vertrouwensband.

Een van de belangrijkste middelen om zo'n wederzijdse relatie op te bouwen, is het tussentijdse bezoek. Ik pleit er dan ook voor om dit middel intensiever te gebruiken dan nu doorgaans gebeurt. Niet alle ambtsdragers zullen dit pleidooi meteen bijvallen. Want zeker vele ouderlingen slaken aan het einde van hun jaarlijkse ronde huisbezoeken een zucht van verlichting: 'We zijn er gelukkig weer door.' Dit valt te verstaan: het is een hele opgave bij het dagelijkse werk zo vele en zulke zware bezoeken te moeten afleggen. Wie hiernaast nog tussentijds erop uitgaat, moet daarom wel doordrongen zijn van de zin van die bezoeken en dan eveneens van de zin van een vertrouwensband. Er kan veel worden genoemd: daardoor kan de diepgang en het effect van het huisbezoek worden bevorderd, kunnen tijdig problemen worden gesignaleerd, kan beter worden meegedeeld, bemoedigd en geholpen (zie ook 1.1). Dat alles moet het voor ouderlingen en diakenen toch de moeite waard maken om vaker tussentijds op bezoek te gaan?

Nu zouden de ouderlingen kunnen tegenwerpen dat deze activiteit niet zozeer bij hun taak hoort, als wel bij die van de predikant. Inderdaad hebben gereformeerden vaak een groot verschil gezien tussen predikant en ouderling, want lange tijd werd alleen de predikant als herder aangeduid. Raakte een gemeente wat de predikant betreft vacant, dan werd die daarom wel herderloos genoemd. Intussen zijn alle gereformeerden het erover eens, dacht ik, dat dit onderscheid voortkwam uit een onbijbelse overschatting van de taak van de predikant. Niet alleen hij, evengoed de ouderling moet als herder worden aangeduid, zoals in 3.1.1 uit deel I al breed is uitgewerkt. Dat betekent voor ons onderwerp dat ouderlingen het brengen van andere bezoeken dan huisbezoeken niet op de predikant kunnen afschuiven. Natuurlijk, een predikant heeft een speciale opleiding gevolgd en is van niet-kerkelijk werk vrijgesteld, zodat hij zich de hele dag aan de gemeente kan wijden. Maar dat is allereerst met het oog op z'n leraar zijn, want die taak vergt veel studie en veel tijd; te denken valt aan z'n voorbereiding van de preken en van de catechisaties. Daarnaast mogen de ouderlingen ook verwachten dat het herderlijk werk dat extra vaardigheid, inspanning en/of tijd vraagt bij uitstek door de opgeleide en vrijgestelde predikant verricht wordt. Maar voor de rest staan de predikant en de ouderling als herder gelijk. Dus moeten de ouderlingen zich net zo intensief als hij met de schapen inlaten.

Het ideaal is dat een ouderling of diaken elk jaar, afgezien van het huisbezoek, een of meer keren langsgaat bij alle adressen van de eigen wijk. Ik ben me ervan bewust dat dit waarschijnlijk moeilijk haalbaar is. Maar wie weet hoe dicht dit ideaal benaderd kan worden, als ambtsdragers bewust met hun tijdsbesteding omgaan (zie 4.2) en hun wijken een redelijke omvang hebben (zie 5.1.3). Naar mijn idee is het in elk geval reëel van ouderlingen en diakenen te vragen dat ze gauwer aanleiding zien tot een tussentijds bezoek dan ze nu veelal doen (zie boven). Om hen hierbij te helpen wil ik op een aantal gelegenheden wijzen waarbij een tussentijds bezoek op z'n plaats kan zijn:

- Allereerst doet een ouderling of diaken er goed aan zo'n bezoek aan het begin van z'n ambtsperiode af te leggen. Dit met de bedoeling om kennis te maken met de leden van z'n wijk met wie hij nog onvoldoende vertrouwd is, of om bij te praten met de bekenden die hij al enige tijd niet meer persoonlijk getroffen heeft. Hiervoor hebben talloze ambtsdragers gelukkig de mogelijkheid: in vele kerken vindt de bevestiging in het ambt immers in mei/juni plaats, terwijl de huisbezoeken pas in september/oktober beginnen. In de periode daartussen hebben ze, de vakantieweken niet meegerekend, ongeveer twee maanden de gelegenheid bij kerkleden langs te gaan. Waarom ik zo hecht aan dit kennismakingsbezoek? Het is toch ongewenst dat het (twee/drie-)jaarlijkse huisbezoek voor ambtsdragers het eerste contact is met dat adres. In dat geval zou het huisbezoek voor een belangrijk deel bestaan uit het leren kennen van elkaar, wat onvermijdelijk ten koste gaat van de eigenlijke opzet van dit bezoek. Dit komt beter tot z'n recht, als beide partijen tegenover elkaar zitten terwijl ze min of meer bekend zijn voor elkaar.

- Een ouderling of diaken kan ook een tussentijds bezoek brengen omdat hij wil terugkomen op iets van het huisbezoek of omdat hij de ander twee zondagen in de kerkdiensten heeft gemist. Wellicht heeft er op een adres een bijzondere gebeurtenis plaatsgevonden: er is een baby geboren, er is iemand jarig, iemand heeft belijdenis gedaan of een diploma gehaald. Mogelijk is z'n enige motief om een kerklid op te zoeken dat hij ernaar wil informeren hoe het ermee gaat en/of dat het vorige bezoek al weer lang geleden is.

- Een diaken zal bovendien aanleiding zien tot een tussentijds bezoek, als er sprake is van een moeilijke situatie; dan bestaat namelijk de mogelijkheid dat hij morele en/of materiële hulp moet bieden. Ook zal een diaken iemand opzoeken, als hij die persoon ertoe wil brengen zich ergens dienend in te zetten (zie hierover 6.4- 6.8 uit deel I).

- Niet altijd is een heus bezoek noodzakelijk. Een ambtsdrager kan er soms mee volstaan een paar minuten bij iemand aan te wippen. Dat kan in het geval van een ouderling functioneel zijn, als hij te doen heeft met iemand die in de knoop zit; in zo'n situatie kan een reeks korte bezoeken aan die persoon, om te informeren naar de stand van zaken en om te bemoedigen, heel stimulerend voor hem werken.

Voor een diaken kunnen bliksembezoeken bruikbaar zijn om bijvoorbeeld een weduwe met kinderen steun in de rug te geven; door geregeld even aan te gaan biedt hij haar de mogelijkheid praktisch advies bij hem in te winnen op administratief of opvoedkundig gebied, terwijl hij zo ook telkens voeling kan houden met de kinderen en desgewenst een klusje kan doen. Ouderlingen en diakenen doen er eveneens wijs aan hun aanwezigheid op een gemeentevergadering of het uitgaan uit de kerk pastoraal te benutten. Bij die gelegenheden kunnen ze gericht een praatje met iemand maken en informeren naar wat bij die persoon speelt.

- Ten slotte zijn er bezoeken denkbaar waarbij het sociale karakter zo overheerst dat een ambtsdrager heel goed z'n vrouw kan meenemen. Soms kan hij haar zelfs namens hem op stap laten gaan.

Het zou mooi zijn, als de ambtsdragers op deze manier het tussentijdse bezoek gebruiken als middel om contact te onderhouden met de leden van hun wijk. Dan kan het niet uitblijven of er groeit een vertrouwensrelatie. Tegelijk hebben de ouderlingen en diakenen hiermee de mogelijkheid verkregen om veel te betekenen voor de kerkleden. En daar is het toch om begonnen.

4.2 Onderzoek naar de eigen tijdsbesteding

4.2.1 De noodzaak van het onderzoek

In het bovenstaande heb ik ervoor gepleit dat ambtsdragers royaal gebruik maken van het tussentijdse bezoek. Over het algemeen zien ouderlingen en diakenen wel de wenselijkheid in van intensiever contact met de leden van hun wijk dan via het (twee/drie-)jaarlijkse huisbezoek plaatsvindt. Maar in de praktijk blijft deze geregelde omgang uit. Ze voelen zich overbelast doordat ze te veel bezigheden moeten verrichten. Hierdoor komen ze er niet aan toe buiten het huisbezoek om regelmatig contact te onderhouden. Inderdaad is tijdgebrek voor hen een (groot probleem. Ze zitten nog maar even in de kerkeraad en dit probleem komt als een natuurverschijnsel over hen. Als gevolg hiervan bestaat er bij vele ambtsdragers onvrede, omdat ze naar hun idee eigenlijk te weinig op stap gaan. Maar eveneens bestaat er onvrede bij kerkleden, omdat hun wijkouderling en -diaken voor hen tot op zekere hoogte vreemden blijven.

De vraag is nu: waarom verandert er niets, terwijl de betrokkenen zelf de situatie graag anders zouden zien? Kennelijk staan de ambtsdragers hier weerloos. Grotendeels is dat hieruit te verklaren dat ze het beslag op hun tijd passief ondergaan en blijven steken in de machteloze verzuchting: 'Geen tijd.' Om weer greep op de situatie te krijgen, is het dan ook nodig de eigen tijdsbesteding te gaan analyseren. Want hun beléving kan wel zijn dat ze voor niets extra's tijd hebben, maar zijn ze wèrkelijk helemaal bezet? Voor een antwoord hierop is systematisch onderzoek nodig. Pas wie inzicht heeft in z'n vele activiteiten kan tot een bewuste keus komen wat hij wel of niet op zich wil nemen. Hóe dit onderzoek moet plaatsvinden? Zo'n 4-6 weken lang dient een ouderling of diaken te registreren hoe hij z'n avonden doorbrengt vanaf het moment dat hij van z'n dagelijks werk is thuisgekomen. Daarbij moet hij noteren wat voor bezigheid hij verricht en hoeveel tijd hij er ongeveer aan besteedt. Wie niet meer buitenshuis werkt, moet daarnaast ook vastleggen wat hij overdag doet. Heeft hij een dergelijk overzicht wekenlang bijgehouden, dan kan een ambtsdrager zichzelf gaan bezinnen op z'n tijdsbesteding.

4.2.2 Het stellen van prioriteiten

Voordat ambtsdragers over hun tijdsbesteding beginnen na te denken, moet er bij hen duidelijkheid over bestaan, hoe ze hun taken wat de belangrijkheid daarvan betreft moeten ordenen. Het ene heeft nu eenmaal voorrang op het andere. Vanzelfsprekend ligt dit niet bij iedereen gelijk. Toch ben ik ervan overtuigd dat de verschillende werkzaamheden van ouderlingen en diakenen in afnemende betekenis zo opgesomd moeten worden:

- Het werk als echtgenoot en vader (ervan uitgaande dat ambtsdragers een gezin hebben). Het kan rustig gesteld worden: afgezien van kerkelijke of politieke noodsituaties gaat hun echtgenoot- en vaderzijn voor in vergelijking met ander werk. Bij de kerkelijke bevestiging van hun huwelijk hebben ze het immers tegenover God beloofd dat ze hun vrouw in allerlei opzicht van dienst zouden zijn, terwijl ze bij de doop van hun kinderen hebben beloofd die samen met hun vrouw in de bijbelse leer te onderrichten. Willen ze deze beloften nakomen, dan kunnen ze het zich niet veroorloven grotendeels onbereikbaar te zijn voor hun gezin. Zelfs een hoge maatschappelijke positie of kerkelijke activiteit vormt geen rechtvaardiging om zich afzijdig te houden.

- Hun dagelijks werk buitenshuis. De betekenis hiervan is veelomvattend: daardoor ontplooiën ze wellicht Gods schepping, zijn ze dienstbaar aan de maatschappij, houden ze zichzelf bezig en vormen ze zichzelf. Dit werk is bovendien het middel waardoor ze hun materiële verantwoordelijkheid voor hun gezin in daden omzetten: iets dat ze bij de bevestiging van hun huwelijk met zoveel woorden beloofd hebben te zullen doen. Om dit laatste geef ik het dagelijks werk deze tweede plaats, dus nog voor:

- Hun werk als ambtsdrager. Al komt dit pas op de derde plaats, dat wil niet zeggen dat ambtsdragers de vrijheid hebben hier nonchalant mee om te gaan. Wie ouderling of diaken is, heeft het tegenover God beloofd dat hij z'n taak trouw zal vervullen, in het besef dat hij namens niemand minder dan Christus zorg moet dragen voor de kerkleden. Als iemand deze veeleisende taak op zich heeft genomen, is hij dan ook verplicht zich met grote toewijding ervoor in te zetten.

- Hun werk voor maatschappelijke of kerkelijke nevenfuncties. Iemand kan zo duidelijk de aangewezen persoon zijn voor een nevenfunctie en daarin van zo grote betekenis zijn als christen, dat hij terecht bedankt voor een benoeming als ambtsdrager (zie 2.2 uit deel I). Maar omgekeerd geldt: als iemand het ouderling- of diakenschap heeft aanvaard, moet hij daar voorrang aan geven boven welke nevenfunctie dan ook. Anders zou ontrouw worden aan het ja-woord dat hij bij z'n bevestiging in z'n ambt tegenover God heeft uitgesproken.

4.2.3 De reorganisatie van de eigen tijdsbesteding

Door het onderzoek naar de eigen tijdsbesteding krijgt een ambtsdrager zicht op de tijd die elk van z'n deeltaken hem kost. Dan is hij meteen in staat z'n bezigheden kritisch te bezien: hij kan nagaan in welk opzicht wat veranderd moet worden. Het meest te beïnvloeden zijn de volgende gebieden:

- Het dagelijks werk. Soms komt er op dat gebied eigenlijk te veel op iemand af (bijvoorbeeld als hij een eigen zaak heeft of als er collega's ziek zijn), zonder dat hij iets kan inperken. Vaak zijn compromissen mogelijk, zodat de werkdruk verminderd kan worden. Daarvan moet dan ook gebruik gemaakt worden, want niemand mag zich laten opslokken door z'n dagelijks werk. Anders benadeelt hij z'n gezin en houdt hij te weinig ruimte over voor andere opbouwende bezigheden.

- Het werk voor nevenfuncties. Vooral hier moet de vraag aan de orde worden gesteld: 'Heb ik soms taken die ik beter kan afstoten?' Al te vaak komt het voor dat iemand ouderling of diaken is, terwijl hij tegelijkertijd bestuurslid is van de mannenvereniging of zich actief beweegt binnen een politieke of maatschappelijke organisatie. Natuurlijk zijn er mensen die lange dagen kunnen maken en daardoor ongewoon veel werk kunnen verzetten. Misschien kunnen zij het zich veroorloven naast hun ambtelijke taak andere functies binnen de kerkgemeenschap op zich te nemen. Maar in de regel is dat niet te combineren. Wie een nevenfunctie heeft doet afbreuk aan z'n activiteit als ouderling of diaken, of anders wel aan z'n verantwoordelijkheid tegenover z'n gezin. Vaak verontschuldigen ambtsdragers zich voor hun combinatie-functies met het argument: 'Binnen onze gemeenschap zijn geen andere figuren beschikbaar.' Het is waar, in kleine gemeenten zijn de mogelijkheden soms heel beperkt. Maar zelfs dat is onvoldoende excuus. Niemand is onmisbaar. Ook heeft niemand het recht z'n primaire taken in het gedrang te laten komen. Wie de taak van ouderling of diaken op zich heeft genomen, moet zich daaraan helemaal geven. Dat wil in dit verband zeggen, dat hij 'nee' moet leren zeggen, als op hem een beroep gedaan wordt voor een nevenfunctie. Hij mag zich dan niet laten misleiden door de gedachte: 'Ja maar, als God iets op m'n weg geplaatst heeft, kan ik me daar toch niet aan onttrekken.' Zo'n vrome benadering kan een verbloeming zijn van het feit dat iemand aan werkverslaving lijdt of zichzelf heel belangrijk vindt. Want soms is het inderdaad een opdracht zich aan iets te onttrekken om zich zo actief te kunnen blijven inzetten voor wat allereerst z'n werk is.

- Het kerkeraadswerk. Het komt voor: dat iemand meer taken heeft dan z'n collega's; dat z'n wijk erg groot is; dat de kerkeraad en/of de diaconie inefficiënt bezig is doordat die te veel werkzaamheden naar zich toegetrokken heeft en/of doordat een te grote groep ambtsdragers tuchtzaken moet behandelen en talstellingen moet opmaken. Is dit aan de orde, dan moet de desbetreffende ambtsdrager dit aan de kerkeraad en/of diaconie voorleggen en moeten hij en z'n collega's samen tot een oplossing zien te komen.

Uiteraard biedt deze reorganisatie van de eigen tijdsbesteding geen oplossing voor alle problemen op dit gebied. Toch verwacht ik dat ambtsdragers die zich met zo'n reorganisatie hebben beziggehouden, tot de conclusie zullen komen: 'Het móet haalbaar zijn om twee avonden per week of anders drie avonden per week de eigen wijk in te gaan.' Doen ze dat niet alleen tijdens het kerkelijk hoofdseizoen (± oktober - april), maar buiten de vakanties om heel het jaar, dan staan hun 40 weken ter beschikking en dus 60-80 bezoekavonden. Daar komen nog de gelegenheden bij dat ze even bij iemand aanwippen of hem in het voorbijgaan aanschieten. Elke ouderling en diaken die op deze manier bewust met z'n tijd omgaat, kan zijn wijk intensief bewerken, zelfs al zouden gecompliceerde problemen op twee of drie adressen vele uren vergen. In elk geval heeft zo'n ambtsdrager geen reden om schuldgevoel te hebben over z'n inzet.

4.3 De aanwezigheid van kinderen tijdens een bezoek

4.3.1 De wenselijkheid en de mogelijkheden

Met behulp van het huisbezoek en het tussentijdse bezoek voeren de ouderlingen en diakenen hun opdracht uit om zorg te dragen voor de kerkleden die God hun heeft toevertrouwd. Bij die kerkleden horen ook de kinderen. Van hen geldt immers - om te spreken met antwoord 74 van de Heidelbergse Catechismus - dat ze door de doop, als teken van het verbond, bij de christelijke kerk zijn ingelijfd. Ambtsdragers kunnen er daarom niet onderuit op de een of andere manier de kinderen bij de door hen gebrachte bezoeken te betrekken. Als het goed is, zullen de ouders hieraan meewerken, want zij hebben bij de doop van hun kinderen beloofd dat ze hen zullen laten onderwijzen in de bijbelse leer. Meestal wordt hierbij alleen gedacht aan het onderricht op de basisschool en op de catechisatie, maar naar mijn idee moet hier eveneens gekeken worden in de richting van het werk dat de ouderlingen en diakenen verrichten. Ook die kunnen, in hoe bescheiden mate ook, van betekenis zijn voor kinderen bij hun dienen van God.

De vraag is nu: hóe moeten ouderlingen en diakenen in het kader van hun bezoeken kinderen aandacht geven? Hierop kunnen verschillende antwoorden gegeven worden. Het lijkt me toe dat het niet zo belangrijk is waarvoor gekozen wordt, zolang tenminste aan twee voorwaarden wordt voldaan: dat de kinderen voldoende aan bod komen zonder dat dit ten koste gaat van de ouderen, en dat de ambtsdragers van een gemeente op dit punt op grond van een kerkeraadbesluit een gemeenschappelijk beleid voeren. Ik kies ervoor om wat de kinderen betreft op deze manier onderscheid te maken tussen een huisbezoek en een tussentijds bezoek:

- Tijdens een huisbezoek (althans aan het begin ervan, zie 4.3.2) zijn de kinderen vanaf ongeveer 12 jaar aanwezig. Ik geef de voorkeur aan deze leeftijd, omdat die ook in andere opzichten belangrijke veranderingen voor hen meebrengt: in dat levensjaar maken ze de overstap van de basisschool naar het voortgezet onderwijs, gaan ze catechisatie volgen en beginnen ze mee te draaien op de kleine-jeugdvereniging. Het voor het eerst bijwonen van het huisbezoek sluit aan bij deze reeks veranderingen.

Natuurlijk kan evengoed voor een andere ondergrens gekozen worden, maar elke kerkeraad zal toch ergens een grens moeten trekken. Mijn keuze voor de 12-jarige leeftijd heeft dan het voordeel dat die past bij de bijzondere omstandigheden van deze leeftijd. Omdat deze ondergrens ook dan nog betrekkelijk willekeurig is, moeten ambtsdragers die niet al te hard aanhouden: als ouders eveneens hun kinderen van zo'n 9-11 jaar, wellicht mee op verzoek van die kinderen zelf, graag aan het huisbezoek mee willen laten doen, moeten de ouderlingen en diakenen daar dan ook de ruimte voor geven. Nog jongere kinderen vallen buiten het beeld: gewoonlijk liggen die al geruime tijd op bed op het moment dat de ambtsdragers zich aandienen. Het zou voor hen wel erg laat worden, als hun ouders hen tot en met het eerste deel van het huisbezoek lieten opblijven. Alleen al om deze praktische reden is het niet reëel ook heel jonge kinderen bij het huisbezoek te willen betrekken.

Overigens moeten ambtsdragers ervan uitgaan dat ouders er veelal onbekend mee zijn wat het beleid van de kerkeraad is ten aanzien van de aanwezigheid van kinderen op het huisbezoek; wellicht ook staan sommige ouders er gewoon niet bij stil dat hun kinderen erbij horen te zijn. Daarom zou het goed zijn, als aan het begin van elk seizoen het beleid van de kerkeraad inzake dit punt in het plaatselijke kerkblad weergegeven zou worden. Maar onafhankelijk daarvan doen ouderlingen en diakenen er verstandig aan dat ze bij het afspreken van een bezoek aan een gezin met zoveel woorden kenbaar maken: 'We zouden graag zien dat uw kinderen van 12 jaar en ouder, dus vanaf Piet, allemaal aanwezig zijn. Wat ons betreft hoeven de jongere kinderen er niet bij te zijn. Willen ze per se meedoen, dan hebben we daar uiteraard geen bezwaar tegen.' Als in een gezin jongere tieners zijn, moeten de ambtsdragers hun bezoek vanzelfsprekend aan het begin van de avond plannen.

- Voor de aanwezigheid van kinderen tijdens een tussentijds bezoek zijn geen regels te geven: of er kinderen bij dienen te zijn en welke hangt helemaal af van de aard van het bezoek (zie 4.1.2). De ene keer is het de bedoeling van de bezoekende ouderling of diaken om kennis te maken; dan is het van belang dat hij het gezin zo compleet mogelijk te zien krijgt. Een andere keer wil hij een probleem bespreken dat in het gezin speelt; in dat geval is het beter dat hij alleen de ouders treft en de eventueel erbij betrokken kinderen. Een derde keer wil hij een jongere feliciteren met een bijzondere gebeurtenis of hem z'n meeleven tonen bij diens ziekte; dan is het de ambtsdrager uiteraard vooral te doen om dat gezinslid.

Bij dit alles moeten ook de allerkleinsten van zo'n 4-11 jaar in het vizier komen. Ik wijs hier afzonderlijk op, omdat ambtsdragers aan hen zomaar voorbij kunnen zien. Toch moeten evengoed de jongsten mee door de aandacht van de ambtsdragers het merken dat ze echt bij de kerkgemeenschap gerekend worden. Het spreekt vanzelf dat het contact met deze leeftijdsgroep niet door heuse bezoeken moet plaatsvinden. Het is meestal ruim voldoende, als ambtsdragers een paar minuten aanwippen bij voorvallen die voor deze kinderen verdrietig of verheugend zijn, en als ze hen, zo mogelijk met het noemen van hun voornaam, begroeten bij het uitgaan van de kerk en bij het tegenkomen op straat. Door op deze manier opzettelijk naar de allerkleinsten om te zien, leggen de ambtsdragers meteen een goede basis voor het latere contact met hen: belangrijk omdat ze als tieners veelal minder toegankelijk zijn.

4.3.2 De beperkingen

Het is niet altijd haalbaar en ideaal dat jongelui tijdens het h le bezoek van ambtsdragers aanwezig zijn. Hoelang ze het beste een tussentijds bezoek kunnen bijwonen, wordt bepaald door het doel van dit bezoek: soms zullen ambtsdragers het wel en dan weer niet raadzaam vinden dat (bepaalde) kinderen er de volledige tijd bij zijn. Bij het nadenken over de aanwezigheid van jongelui tijdens het huisbezoek, zou ik onderscheid willen maken tussen, globaal genomen, jongeren van 12-17 jaar en van 18 jaar en ouder. Tegenover beide leeftijdsgroepen past een verschillende benadering.

a. Wat de 12- tot 17-jarigen betreft: ik kies ervoor dat ze alleen de eerste helft van het huisbezoek meemaken. Daarvoor heb ik twee argumenten. Allereerst kan het vaak niet anders, namelijk als ze voor school nog huiswerk moeten maken of als het voor hen de normale tijd is om naar bed te gaan. Verder hoeven zeker jongere kinderen niet alles te weten wat tijdens een huisbezoek besproken wordt. Zo moeten ouderlingen wel eens met terechtwijzingen komen en willen diakenen soms over uiterlijke omstandigheden doorvragen: activiteiten die in eerste instantie alleen de desbetreffende ouders aangaan en eventueel ook hun oudere kinderen. Omgekeerd willen ouders wellicht persoonlijke moeiten ter tafel brengen die ze in elk geval voor hun jongere kinderen liever verborgen houden. Maar zelfs als er geen netelige zaken aan de orde zijn, blijft gelden dat ambtsdragers en ouders door het vertrek van de jongsten meer armslag krijgen om diepgaand met elkaar te praten. Alleen, wie moet ervoor zorgen dat de 12- tot 17-jarigen op een gegeven moment de kamer verlaten? Uiteindelijk is dat de verantwoordelijkheid van de ouders. Ambtsdragers kunnen niet verder gaan dan dat ze te kennen geven klaar te zijn met de kinderen. Dat kunnen ze doen door tegen hen te zeggen: 'Fijn dat we zo met jullie hebben kunnen praten', en vervolgens tegen de ouders: 'Wat ons betreft kunnen de jongelui nu hun gang gaan.' Als het goed is, zal een van de ouders op dit signaal reageren en wel door de kinderen te laten vertrekken. Om alles goed te laten verlopen moeten de ambtsdragers bij het afspreken van het bezoek op dit punt duidelijkheid scheppen: 'Wij geven het wel aan wanneer u uw kinderen kunt laten weggaan.'

In het bovenstaande is niet aan de orde geweest, of 12- tot 17-jarigen ook afzonderlijk huisbezoek moeten krijgen. Is er iets bijzonders gaande, dan is een apart tussentijds bezoek aan hen op z'n plaats (zie 4.3.1). Maar apart huisbezoek aan hen acht ik onverstandig, vooral omdat ze in de ontwikkelingsfase waarin ze verkeren meestal weinig mededeelzaam zijn over wat hen in hun verhouding met God beweegt. Een gesprek met hen over het geloof zal daarom haast altijd moeizaam verlopen en door hen eerder als opdringerig dan als opbouwend ervaren worden. Hier komt bij dat jongeren van deze leeftijd in feite nog helemaal deel uitmaken van het gezin. Ook dit pleit ervoor hen in de beslotenheid van het gezin aan te spreken.

b. Wat de jongelui van 18 jaar en ouder betreft (het maakt bij dit onderwerp niet uit of ze al of niet belijdenis hebben gedaan): het eigene van hen is dat ze voor de wet meerderjarig zijn alsook dat ze door hun groeiende zelfstandigheid vergaand aangesproken kunnen worden op hun persoonlijke verantwoordelijkheid. Daarbij past niet hen halverwege het huisbezoek weg te laten gaan. Natuurlijk is mogelijk dat er met de ouders zulke vertrouwelijke zaken besproken moeten worden, dat het ongewenst is dit in aanwezigheid te doen van zelfs de oudere kinderen. In dat geval kan met de ouders beter een extra, tussentijds bezoek afgesproken worden. Het dilemma waarvoor de ambtsdragers bij deze volwassen wordende jongeren staan, is dan ook niet of ze hen het huisbezoek helemaal of voor een deel zullen laten bijwonen, maar of ze hun samen met hun ouders of afzonderlijk huisbezoek zullen brengen. Is het huisbezoek van de diakenen in het geding, dan is er naar het mij toelijkt meestal geen bezwaar tegen daar ook de oudere kinderen bij aanwezig te laten zijn. Het gesprek zal immers grotendeels praktisch gericht zijn, doordat het dienen van de gemeente het hoofdonderwerp is. Ouders en kinderen zullen zich niet gauw geremd voelen om ten aanhoren van elkaar over dat onderwerp te praten.

Dit ligt anders bij het huisbezoek van de ouderlingen. In hun gesprek over de verschillende aspecten van het christen-zijn zal veel meer rechtstreeks het innerlijk van de bezochte personen aan de orde komen. Nu is het de vraag of ouders en oudere kinderen zich in elkaars aanwezigheid bloot willen geven. Dat hangt ongetwijfeld af van de aard van de betrokkenen, van hun onderlinge verhouding en van de onderwerpen die besproken worden. Deze factoren geven al aan dat het voor ouderlingen moeilijk uit te maken valt of het wijs is de oudere jongelui van een gezin samen met hun ouders of apart huisbezoek te brengen. Misschien kunnen ouderlingen het beste als volgt te werk gaan:

Als ze een gezin tot dan toe in één keer bezocht hebben, volstaan ze ermee bij het maken van de afspraak erop te wijzen: 'We kunnen u en uw oudere kinderen ook apart bezoeken. Wilt u met elkaar overleggen waar u de voorkeur aan geeft? Wat de uitslag hiervan is, horen we graag nog voor ons bezoek.' Vele ouders en jongelui zullen dan laten blijken dat ze geen behoefte hebben aan gescheiden huisbezoek, vaak met het (stilzwijgende) argument: 'We hebben geen geheimen voor elkaar, want als huisgenoten gaan we dagelijks heel vertrouwelijk met elkaar om.' Ouderlingen moeten ermee beginnen hiervoor opzij te gaan en dus het complete gezin bezoeken, maar met deze vragen in hun achterhoofd: 'Wil dit wel? Komen beide partijen tot hun recht en legt men ook z'n hart op tafel?' Na afloop van een bezoek moeten de twee ouderlingen hier samen een antwoord op vinden. Terugkijkend kunnen ze concluderen dat in een concreet geval gemeenschappelijk huisbezoek heel goed werkt. Dan moeten de leden van dat gezin de volgende keer niet geprest worden tot apart huisbezoek. Het is voldoende dat de ouderlingen bij het maken van de afspraak herinneren aan de mogelijkheid van apart huisbezoek. Het is ook denkbaar dat het gemeenschappelijke huisbezoek wel goed verliep, maar dat een element uit het gesprek met een van de aanwezigen onbevredigend was. Zo nodig moeten de ouderlingen dan later met de betrokkene een afspraak maken voor een tussentijds bezoek om op dat punt nog even door te praten.

Het komt evengoed voor, dat ouderlingen de conclusie moeten trekken: 'In dit gezin wil gemeenschappelijk huisbezoek niet.' Soms merken ze dat kinderen zich vanwege de aanwezigheid van hun ouders op de vlakte houden: telkens als hun persoonlijke vragen worden gesteld, reageren ze ontwijkend. Vaak is dat begrijpelijk. Stel dat een vader een belangrijke plaats inneemt in het kerkelijk leven. Dan zal een dochter die hart heeft voor haar vader hem de pijnlijke situatie willen besparen dat zij ten aanhoren van hem de ouderlingen vertelt: 'Buiten de maaltijden om bid ik nooit meer. Ook zegt het geloof me weinig.' Het omgekeerde kan ook gebeuren: dat ouders zich kennelijk om hun kinderen inhouden, bijvoorbeeld omdat ze zich niet met hen als getuigen van hun zwakke kant willen laten zien. Ten slotte kunnen ouderlingen ertegen opbotsen dat een ouder ondanks al hun tegengas zo sterk domineert dat de kinderen onvoldoende aan bod komen. Door (een van) deze omstandigheden worden ze genoodzaakt te besluiten dat de desbetreffende ouders en hun volwassen kinderen in het vervolg beter afzonderlijk huisbezoek kunnen krijgen. Apart bezoek spreekt helemaal vanzelf, als ze weten of vermoeden dat er iets gaande is met een volwassen kind of als een jongere serieuze verkering heeft of verloofd is.

In al deze situaties kunnen ouderlingen bij het maken van een afspraak zich niet beperken tot het aanbod van apart huisbezoek. Ze moeten het de ouders gewoon te kennen geven: 'Uw oudere kinderen vanaf Janny verwachten we er niet bij, want dit keer maken we met hen een afzonderlijke afspraak.' Op deze mededeling wordt soms negatief gereageerd. Zo voeren ouders wel als bezwaar aan dat door gescheiden huisbezoek de eenheid van hun gezin wordt opgebroken. Worden ouderlingen hiermee geconfronteerd, dan kunnen ze er niet onderuit enige argumentatie te geven: 'U bent het toch met ons eens dat uw oudere kinderen naar zelfstandigheid aan het groeien zijn en dan ook al meer zelf verantwoordelijk zijn voor hun band met God? Daarbij hoort dat ze persoonlijk benaderd moeten worden. Naar onze overtuiging zal dat in een apart bezoek beter lukken.'

Als ouderlingen beoordelen dat afzonderlijk huisbezoek aan de jongelui van een gezin de voorkeur verdient, zijn ook die jongelui zelf daar lang niet altijd gelukkig mee. De verklaring hiervoor kan zijn dat ze de ambtsdragers liever op een afstand houden, omdat ze ervoor terugschrikken zich tegenover hen bloot te geven. Ook zien ze er wellicht tegenop als eenling te moeten praten met twee, veel oudere ambtsdragers. Hiervoor moeten ouderlingen begrip hebben. Wellicht doen ze er daarom goed aan de 18-plussers van een gezin niet los van elkaar maar samen te bezoeken, zeker als ze voor het eerst zonder hun ouders huisbezoek krijgen. Gelukkig leert de ervaring dat de reserve tegenover afzonderlijk huisbezoek meestal al gauw plaatsmaakt voor een meer positieve waardering.

Tot zover over de vraag of 18-plussers wel of niet met hun ouders huisbezoek moeten ontvangen. Het nadeel van het bovenstaande antwoord is dat de ouderlingen de gezinnen verschillend behandelen: de leden van het ene gezin brengen ze een gemeenschappelijk bezoek, terwijl ze van het andere gezin de ouders met hun jongere kinderen en de oudere jongelui apart van elkaar bezoeken.

Voor zichzelf kunnen ouderlingen dit onderscheid helemaal verantwoorden, maar naar de gemeente toe is de verdediging hiervan niet zo gemakkelijk. Daarom acht ik het voorstelbaar dat kerkeraden om gelijkheid te krijgen en om vragen van kerkleden te voorkomen resoluut voor een andere handelwijze kiezen: 18-plussers krijgen altijd apart huisbezoek, of: de ouders met de jonge kinderen en de 18-plussers worden het ene jaar samen, het andere jaar afzonderlijk bezocht. Persoonlijk blijf ik kiezen voor een aanpak die op het concrete gezin afgestemd is.

4.3.3 De benadering van aanwezige kinderen

Tijdens een tussentijds bezoek valt het ambtsdragers niet zo moeilijk met jonge kinderen een kort gesprek te voeren. Bij die gelegenheid hebben ze immers een praktische doelstelling: ze willen kennismaken, komen feliciteren, willen hun meeleven tonen. In verband hiermee zullen hun vragen heel concreet zijn, met als resultaat dat de desbetreffende kinderen er doorgaans geen moeite mee hebben te reageren.

Bij een huisbezoek ligt dat anders. Het lukt ouderlingen en diakenen niet zo gemakkelijk kinderen in het kader daarvan aan de praat te krijgen. Dat komt doordat de doelstelling van dit bezoek zeker voor jonge kinderen minder grijpbaar is. Hierom is het zinvol zich nader te bezinnen op de aanpak van kinderen tijdens het huisbezoek.

Het mooiste is, als kinderen zelf met vragen zouden komen. Om dat te bereiken moeten de ouders vooraf in gezinsverband het aanstaande bezoek aan de orde stellen. Wellicht borrelen dan vanzelf vragen bij de kinderen op; ook kunnen hun door hun ouders vragen aan de hand worden gedaan. Als het bezoek aangebroken is, zullen de meeste kinderen het waarschijnlijk moeilijk vinden uit zichzelf het woord te vragen. Daarom moeten hun ouders hen hierbij helpen door tegen de ouderlingen of diakenen te zeggen: 'Piet wil graag iets vragen', waarna zij of nog liever de ambtsdragers hem moeten aanspreken: 'Laat eens horen, Piet.'

Meestal zullen ambtsdragers (ook) zelf het initiatief moeten nemen om kinderen bij het gesprek te betrekken. Het zou tenminste erg zijn, als de aanwezige jongelui door de ambtsdragers genegeerd zouden worden. Maar hóe moeten ze de kinderen dan aanspreken? Vooral hier is het noodzakelijk ópen vragen te stellen en aan te sluiten bij het leven van alledag (zie 3.2.3). Daarbij moeten de ambtsdragers geen algemene vragen stellen, want van een kind krijgen ze dan onvermijdelijk een weinigzeggend antwoord. Zo kunnen ouderlingen op hun vraag te horen krijgen: 'Hoe het op school gaat? Wel goed.' En diakenen: 'Hoe volgens mij het onderlinge contact binnen de gemeente is? Dat gaat wel, dacht ik.' Verder praten is dan erg moeilijk.

Het is daarom belangrijk dat ambtsdragers hun vraag concreet brengen. Als ouderlingen het over school willen hebben, moeten ze ernaar informeren: 'Wordt jou tijdens de godsdienstlessen hetzelfde geleerd als thuis en op de catechisatie?' Of: 'Wordt onder de leerlingen wel over het geloof gepraat?' En diakenen kunnen een jongere voorleggen: 'Wat zouden jongeren van jouw leeftijd volgens jou allemaal voor de kerk en voor kerkleden kunnen doen?' Door jongelui op deze manier aan te spreken lukt het ambtsdragers wellicht hen los te krijgen. Op de gespreksonderwerpen hoef ik hier niet verder in te gaan. Daarvoor kan ik verwijzen naar hoofdstuk 4 en 6 uit deel I: veel daarvan kan ook tegenover kinderen van 12-16 jaar worden aangesneden.

Ten slotte moet nog afzonderlijk stilgestaan worden bij het feit dat de ouderlingen en diakenen veelal met kinderen praten terwijl de ouders erbij zitten. Hun aanwezigheid werkt natuurlijk geruststellend voor de kinderen: daardoor durven ze zich ongetwijfeld vrijer op te stellen. Maar het gevaar bestaat dat de ouders in de plaats van een kind gaan antwoorden. Daarvoor kunnen verschillende oorzaken aangewezen worden: ze voelen zich ertoe gedrongen doordat hun kind aarzelend reageert; ze zijn bang dat hun kind niet goed voor de dag zal komen; of, heel negatief: ze zijn het gewoon hun kind te overheersen of zelfs monddood te maken. Wat ook de achtergrond mag zijn van het ingrijpen van ouders, ambtsdragers mogen daar geen genoegen mee nemen. In alle vriendelijkheid moeten ze ervoor zorgen dat de voortijdig sprekende ouders alsnog hun kind het woord gunnen. Dat kunnen ze doen door hun hand afwerend op te houden met de verklaring: 'Als u het niet erg vindt... Ik wou het graag van Piet zelf horen', waarna hij zich tot de desbetreffende jongere richt: 'Nou Piet, wat vind je ervan?'

Zo moeten ouderlingen en diakenen alles op alles zetten om kinderen die een bezoek bijwonen, te bereiken. Dan zullen die kinderen dat vast waarderen als een blijk van belangstelling en mogelijk iets van zichzelf gaan blootgeven.

4.4 Het afspreken van een bezoek

4.4.1 De zin van het afspreken

Er zijn ouderlingen die via de telefoon of zelfs via de voorganger op de kansel het simpelweg meedelen bij wie en wanneer ze die week het jaarlijkse huisbezoek gaan brengen. Dergelijke ambtsdragers gaan kennelijk van de gedachte uit: 'Als wij de kerkleden thuis opzoeken, verschijnen we daar als gezanten van Christus en zijn we dan ook hoog bezoek. In die situatie past het niet te vragen of het een kerklid schikt ons te ontvangen. Daarmee zouden we afbreuk doen aan het unieke karakter van ons bezoek. Voor dat bezoek dient dan ook nagenoeg alles te wijken.'

In deze benadering zit een kern van waarheid. Ouderlingen en diakenen zijn geen willekeurige personen: ze hebben een uitzonderlijke positie en taak. Als een kerklid daarvan doordrongen is, zal hij ambtsdragers die bij hem op bezoek willen, zoveel mogelijk ter wille zijn. Natuurlijk is het mogelijk dat het de ambtsdragers weinig uitmaakt of ze de ene of de andere avond bij hem komen. In dat geval heeft het kerklid de vrijheid rekening te houden met z'n eigen voorkeur, zelfs met het onbelangrijke feit dat hij graag een geliefd teeveeprogramma wil volgen, om iets te noemen.

Blijkt daarentegen dat de ambtsdragers door allerlei omstandigheden beperkt zijn in het kiezen van een datum, dan zal een kerklid z'n geplande bezigheden en afspraken zo proberen te plooiën dat hij hen op het door hen gevraagde tijdstip kan ontvangen.

Deze verantwoordelijkheid van de kerkleden zegt overigens niets over de bevoegdheid van de ambtsdragers. Naar mijn idee is het verkeerd, als ouderlingen en diakenen hun unieke positie en taak aangrijpen om iemand een datum voor hun bezoek òp te leggen. Door zo'n opdringerige handelwijze roepen ze bij een kerklid zomaar gevoelens van ergernis op, alsof hij niet mondig genoeg zou zijn z'n tijd verantwoord in te delen. Zichzelf als ambtsdrager laten gelden, is alleen juist als dat pastoraal gezien nodig is, bijvoorbeeld als een kerklid weigert hen aan te horen of zelfs te ontvangen (zie hierover 2.4.1 uit deel I). In alle andere gevallen geldt het parool: het Woord van hun Heer moet het doen. Dit betekent voor hen zelf dat ze zich bescheiden horen op te stellen. Hierbij past dat ambtsdragers met kerkleden overleg plegen wat voor beide partijen het meest geschikte tijdstip is voor een bezoek. Dat overleg kan via de telefoon gebeuren, of in een persoonlijke ontmoeting op het kerkplein of bij iemand thuis. Zoals boven is aangegeven, mogen ambtsdragers het verwachten dat kerkleden hen bij die gelegenheid niet met onbelangrijke argumenten afschepen.

Het maken van een officiële afspraak is niet alleen aanbevelenswaard als twee ambtsdragers samen op stap gaan, maar doorgaans ook als een ouderling of diaken in z'n eentje iemand op wil zoeken. Gaan ze op goed geluk naar een kerklid toe, dan lopen ze de kans dat ze niet welkom zijn: de betrokkene kan bezig zijn met het afmaken van een karwei en wil daarin eigenlijk niet worden gestoord; of hij ervaart het als een inbreuk op z'n privacy, als iemand onaangekondigd bij hem voor de deur staat. Mogelijk is ook dat het desbetreffende kerklid afwezig is. Om dit soort vervelende situaties te voorkomen, is het beter dat ambtsdragers vooraf met de ander overleggen. Dit ligt uiteraard anders, als het alleen maar hun bedoeling is bij iemand aan te wippen. Bij zo'n informeel bezoekje van enkele minuten zou een officiële aankondiging overdreven aandoen.

4.4.2 Het afspreken van tijdstip en tijdsduur

Vanzelfsprekend wordt in het voorafgaande overleg vóór alles de datum en de aanvangstijd van het bezoek afgesproken. Komt de ambtsdrager die dit overleg pleegt, niet alleen, dan zal hij doorgeven welke collega met hem meegaat. Als het bezoek een gezin betreft, is het raadzaam met elkaar door te praten, of en hoelang de kinderen aanwezig zullen zijn en op welk moment ze kunnen weggaan (zie hierover 4.3).

Het is onverstandig een afspraak te maken over de tijdsduur, om de simpele reden dat het vaak niet te voorspellen is hoelang een bezoek zal duren. Daarom moeten ambtsdragers voor zichzelf geen vaste regel aanhouden, maar per adres bekijken wat het beste is. Gaat het om een huisbezoek aan bejaarden die ze regelmatig opzoeken of aan zwijgzame kerkleden, dan hebben ze aan een uur veelal ruim genoeg. In andere gevallen zal een huisbezoek gauw 1½ uur vergen. De tijdsduur van een tussentijds bezoek hangt af van de bezochten en van het doel: even aanwippen hoeft maar enkele minuten te duren; bij iemand naar binnengaan om wat breder te informeren naar de stand van zaken, zal gauw zo'n 30-45 minuten vergen; het doorpraten van een gecompliceerde en/of emotionele zaak kan zo'n 1½ uur kosten. Hierbij ga ik er overigens van uit dat niet veel tijd verdaan wordt met zinloos gebabbel.

De bovengenoemde schattingen maken duidelijk dat het op een avond van half acht tot half elf mogelijk is twee bezoeken af te leggen, mits een korter en een langer bezoek gecombineerd worden. Hebben ambtsdragers voor zichzelf een bepaalde tijdsduur vastgesteld, dan moeten ze zich daar overigens niet keihard aan binden. Enerzijds dienen ze een gesprek zo nodig eerder af te sluiten dan gepland. Anderzijds moeten ze de ruimte hebben een gesprek te laten uitlopen. Met andere woorden, ze moeten de aanvangstijd van een tweede bezoek globaal afspreken: 'We komen omstreeks die tijd; het kan vroeger of later worden.' Dan komen ze nooit in de verleiding een gesprek te rekken of zich te laten opjagen, om zo een goede aansluiting te krijgen bij de aanvangstijd van het tweede bezoek.

4.4.3 Het informeren over het motief

Bij het maken van een afspraak is het vaak van belang dat de ambtsdragers de betrokkene informeren over het motief van hun komst. Dit is overbodig, als het gaat om het jaarlijkse huisbezoek door twee ouderlingen. Doorgaans weten kerkleden wat ze bij dit bezoek tegemoet kunnen zien. Als de kerkeraad besloten heeft en ook in het plaatselijke kerkblad heeft gepubliceerd dat tijdens elk huisbezoek zoveel mogelijk een bepaald thema aangesneden zal worden, kunnen de ouderlingen bij het afspreken daar kort aan herinneren.

In afwijking van het huisbezoek door de ouderlingen is het twee- of driejaarlijkse huisbezoek door twee diakenen niet zo vanzelfsprekend. Ook al wordt het diaconale huisbezoek al jarenlang in het bevestigingsformulier voor ambtsdragers vermeld, toch staan vele kerkleden hier nog altijd vreemd tegen aan te kijken. Deze moeite met het diaconale huisbezoek kan niet ineens bij het maken van een afspraak weggenomen worden. Dat is een onderwerp voor een gemeentevergadering en voor het kerkblad. Maar het is heel goed mogelijk, dat ondanks alle voorafgaande informatie bij de kerkleden toch aarzelingen zijn blijven bestaan tegenover het diaconale huisbezoek. Dan kunnen de diakenen bij het afspreken het beste erop wijzen dat ze willen praten over het dienen van de gemeente, ofwel over de kerk als gemeenschap.

Betreft de afspraak een tussentijds bezoek door een enkele ouderling of diaken, dan moet de desbetreffende ambtsdrager de beweegredenen van z'n bezoek altijd toelichten, terwijl hij deze toelichting aan het begin van z'n bezoek dient te herhalen. Als hij dit nalaat, bestaat de kans dat het kerklid zich voortdurend afvraagt waaraan hij het bezoek te danken heeft: een onzekere situatie voor hem.

Om dit te voorkomen, moet een ambtsdrager van meet af aan met een enkele zinsnede te kennen geven wat hem ertoe bewogen heeft bij de ander op bezoek te (willen) gaan (zie 4.1.2). Door op deze manier tegenover de ander klaarheid te scheppen over het motief van z'n bezoek, maakt een ambtsdrager het voor beide partijen gemakkelijker het gesprek ontspannen te beginnen.

4.5 Elementen van een bezoek

4.5.1 De noodzaak van bezinning vooraf

Ambtsdragers die op bezoek gaan, moeten zich daarop instellen. Voor de meesten van hen is de stap van het dagelijks werk naar het afleggen van een ambtelijk bezoek namelijk een hele overgang. Vanzelfsprekend bestaat er, als het goed is, een principiële overeenstemming tussen beide bezigheden: alles wat ze doen wordt beheerst door hun band met God. Niettemin is de aard van die twee bezigheden doorgaans verschillend: anders dan tijdens hun dagelijks werk moeten ze tijdens een ambtelijk bezoek aan iemand zich ervoor inzetten dat die persoon zich tegenover hen uitspreekt; ook moeten ze telkens het initiatief nemen dat Gods geboden en beloften alsook zijn bestuur ter sprake komen. Om dat na een dag vol andersoortige activiteiten goed te kunnen doen, dienen ambtsdragers tot op zekere hoogte innerlijk over te schakelen. Dat zal de een gemakkelijker vallen dan de ander.

Waar het mij hier vooral om gaat, is dat ouderlingen en diakenen zich vooraf ook op de inhoudelijke aspecten van een bezoek moeten bezinnen. Voor een deel is dat een eenmalige activiteit die aan het begin van het seizoen dient te gebeuren. Het is te hopen dat kerkeraden, diaconieën en/of individuele ambtsdragers daarvoor de moeite nemen. Bezoeken hebben nu eenmaal veel gemeenschappelijk: allerlei gespreksonderwerpen, aspecten van de opening en de sluiting, en, als ambtsdragers er met hun tweeën op uitgaan: de vraag hoe zij samen hebben op te treden. Telkens als ze op stap gaan, moeten ze op deze eenmalige bezinning teruggrijpen. Dan zijn ze op belangrijke punten goed voorbereid.

Met deze voorbereiding kunnen ambtsdragers niet volstaan. Want aan elk bezoek zit ook weer veel unieke. Dat vloeit voort uit de uiterlijke omstandigheden van het bezochte kerklid, uit wat bij hem aan moeiten en vreugden gaande is en uit wat de vorige keer met hem is besproken: praktische gegevens die een ambtsdrager, als het goed is, in z'n notities heeft vastgelegd (zie 4.7.2). Geen enkele ouderling of diaken heeft die gegevens op elk moment paraat. Toch is het zaak tijdens een bezoek goed geïnformeerd te zijn. Weet een ambtsdrager weinig meer dan iemands naam en adres, dan beperkt hij zich in z'n mogelijkheden. Zo kan hij nooit de ander voor zich winnen. Zelfs kan hij kerkleden van zich vervreemden doordat hij blunders maakt: hij bezoekt een echtpaar zonder dat hij naar het inwonende maar afwezige kind informeert, of hij vraagt een jongere belangstellend naar diens ervaringen op catechisatie terwijl die al jaren terug belijdenis heeft gedaan. Zulke pijnlijke fouten zijn onnodig.

In dit verband moet vooral iets anders aandacht hebben: heeft een ambtsdrager de praktische gegevens over een te bezoeken adres onvoldoende voor de geest staan, dan kan hij in allerlei opzichten moeilijk ter zake spreken. Bedacht moet worden dat deze gegevens haast altijd van grote betekenis zijn voor de inhoud van het gesprek en ook van het afsluitende gebed. Om die reden moet een ambtsdrager zich, eventueel samen met z'n collega, elke keer beraden op het bezoek dat komen gaat.

Helaas vindt deze bezinning lang niet altijd voldoende plaats. Dit is veelal niet een kwestie van onwil maar van onmacht, want herhaaldelijk gebeurt het dat een ouderling of diaken buiten z'n wil haast-jerepje op bezoek gaat: meteen nadat hij van z'n werk thuis is gekomen, is het tijd om te eten en zich te verkleden, waarna hij direct weg moet voor z'n afspraak. Het gevolg hiervan is dat hij pas onderweg of zelfs pas tijdens het aanbellen gaat nadenken over het komende bezoek. Deze ongewenste situatie moet vermeden worden. Daarom is het beter vijf à tien minuten te laat te komen - langer hoeft deze praktische bezinning op een bezoek niet te duren - dan ongeprepareerd weg te gaan. Wie bij sommige gelegenheden zich zelfs die paar minuten beraad vooraf niet kan veroorloven, moet zich op een ander tijdstip voorbereiden.

Tot zover over de noodzaak van de bezinning, die, zoals gezegd, deels aan het begin van elk seizoen deels vóór elk bezoek dient plaats te vinden. In de volgende paragrafen wil ik een en ander aanreiken dat kan helpen bij deze bezinning.

4.5.2 Het bepalen van de gespreksonderwerpen

Welke onderwerpen ze tijdens een bezoek aansnijden, moeten ouderlingen en diakenen niet aan het toeval overlaten. Nooit moeten ze daarom op stap gaan met de gedachte: 'We zien wel hoe het gesprek verloopt.' Het is waar, terwijl de betrokkenen met elkaar aan het praten zijn, kunnen zich zinnige onderwerpen aandienen. Maar doorgaans heeft het kwalijke gevolgen als ambtsdragers op dit punt nalatig zijn in de voorbereiding. Hun gesprek verwordt al gauw tot een oppervlakkig gebabbel zonder enige lijn: misschien wel gezellig, maar niet erg opbouwend, want het bezochte kerklid zal zich amper persoonlijk uitlaten en de ambtsdragers zullen nauwelijks met iets inhoudelijks komen. Hebben ze te doen met een weinig spraakzame gastheer of -vrouw, dan bestaat zelfs de kans dat ze na zo'n 10-20 minuten uitgepraat zijn en zich gespannen moeten afvragen waar ze het over zullen hebben. Ongetwijfeld is het voor beide partijen een onbevredigende gang van zaken, als een gesprek op een dergelijke manier verzandt. Ambtsdragers kunnen dit meestal voorkomen, als ze zich vooraf op de gespreksonderwerpen bezinnen.

Daarbij is allereerst van belang dat ze in het algemeen weten wat tijdens een bezoek ter sprake kan worden gebracht. In deel I is gebleken dat diakenen (zie hoofdstuk 6) maar vooral ouderlingen (zie hoofdstuk 4 en 5) een scala van onderwerpen ter beschikking staat. Die dienen ze globaal paraat te hebben. Maar dat is niet voldoende.

Het is eveneens noodzakelijk dat ze tevoren uit die grote hoeveelheid een beperkte keuze maken, om zo doelgericht op stap te kunnen gaan. In 4.1.2 is al naar voren gekomen dat dit bij een tussentijds bezoek vanzelfsprekend is. Voor het afleggen van zo'n bezoek heeft een ouderling of een diaken immers altijd een meer of minder concreet motief. Het is onontbeerlijk dat een ambtsdrager ook bij het afleggen van een huisbezoek er een welomschreven doelstelling op nahoudt. Maar dan moet hij samen met z'n collega vooraf overleg plegen om vast te stellen welke onderwerpen zij op het te bezoeken adres in elk geval moeten doorpraten. Daarnaast moeten ze zich erop beraden welke onderwerpen ze achter de hand zullen houden om eventueel ter sprake te brengen, afhankelijk van het verloop van het gesprek.

De vraag is nu op grond waarvan de ambtsdragers moeten kiezen uit de vele gespreksonderwerpen. Ze kunnen hun keuze laten bepalen door de praktische gegevens die hun via hun notities over het te bezoeken adres ter beschikking staan (zie 4.7.2). Als gevolg hiervan zullen de ouderlingen tijdens het ene huisbezoek vooral praten over onderwerpen als de kerkgang en het verdere kerkelijk meeleven: door eerdere contacten weten ze dat de opstelling van het bezochte kerklid op dit gebied voor verbetering vatbaar is. Tijdens een ander huisbezoek hebben ze het hoofdzakelijk over de betekenis van het verloofd zijn, omdat een jongen en een meisje voor het eerst als een verloofd stel voor hen zitten. Zo zijn er voor ouderlingen talloze mogelijkheden om tijdens een huisbezoek aan te knopen bij de situatie van kerkleden. Diakenen hebben in dit opzicht eigenlijk maar twee mogelijkheden: afhankelijk van wat ze over iemand weten, zullen ze tijdens een huisbezoek op het ene adres de vraag benadrukken of iemand misschien in de een of andere vorm hulp nodig heeft, op het andere adres gaan ze vooral na of iemand zich wel (voldoende) ervoor inzet iets voor medekerkleden te betekenen.

Het vooroverleg over het huisbezoek kan ook als resultaat hebben dat besloten wordt een bepaald onderwerp als het even kan te vermijden. De reden hiervoor kan verschillend zijn. Wellicht willen de ouderlingen of diakenen het voorkomen dat iemand elke keer opnieuw op dezelfde tekortkomingen wordt aangesproken en uit ergernis daarover nog dwarser wordt. Dan is het beter het zwakke punt van de betrokkene niet tijdens elk huisbezoek aan te roeren. Daarnaast kan de ervaring ambtsdragers hebben geleerd dat een onderwerp bij iemand heftige gevoelens oproept - verdriet, ergernis of woede - zonder dat de gezamenlijke bespreking daarvan de betrokkene ook maar iets verder brengt. Natuurlijk is het in het algemeen onjuist terug te schrikken voor wat gevoelig ligt: wie het aandurft zoiets bespreekbaar te maken, bereikt vaak dat de aanwezige emoties gekanaliseerd worden, zodat de betrokkene er beter mee kan omgaan. Maar soms moet onder ogen gezien dat het aansnijden van een zaak telkens alleen maar een negatieve uitwerking heeft. In dat geval is het raadzaam het netelige onderwerp te laten rusten. (Ik ga ervan uit dat hier niets in het geding is waarom (op den duur) tucht zou moeten worden toegepast. Zo'n zaak móet ter tafel komen, helemaal afgezien van de vraag hoe een kerklid daarop reageert.)

Op de bovengenoemde manier kunnen ambtsdragers hun keuze van de gespreksonderwerpen tijdens een huisbezoek laten bepalen door de praktische gegevens die hun over het te bezoeken adres bekend zijn. Zoals aangegeven is heeft deze methode als voordeel dat aangesloten wordt bij de situatie waarin een kerklid verkeert. Tegelijk bestaat het gevaar dat tijdens de huisbezoeken aan die persoon onderwerpen steeds onbesproken blijven, terwijl ze goed beschouwd toch van groot belang zijn voor hem. Zo mogen ouderlingen op een adres terecht herhaaldelijk het accent leggen op de kerkgang of het verloofd zijn, maar het zou verkeerd zijn als daardoor onderwerpen als het omgaan met de Bijbel en het persoonlijke gebed stelselmatig verwaarloosd zouden worden. Ook kan het goed zijn dat diakenen de nadruk leggen op de hulp die een kerklid wellicht nodig heeft of een ander kan bieden, maar een onderwerp als geldbesteding mag niet altijd buiten het gezichtsveld vallen. Om die reden is het zinvol ter aanvulling op de vermelde methode zo nu en dan ook eens met een thema te werken. Daarmee bedoel ik dit, dat de ouderlingen of de diakenen tijdens een vergadering van de kerkeraad, resp. de diaconie met elkaar afspreken, als het even kan, op alle adressen een en hetzelfde onderwerp aan de orde te stellen.

Voor de ouderlingen zijn talloze thema's mogelijk (zie weer hoofdstuk 4 uit deel I). In hun geval kan het ook opbouwend zijn 'de zin van het huisbezoek' als thema te nemen. Daarbij dient ter sprake te komen wat het bezochte kerklid van huisbezoeken verwacht en wat volgens het bevestigingsformulier de doelstelling van het huisbezoek is; van hieruit kunnen de ouderlingen er onder meer aan werken, dat er een juiste opstelling groeit tegenover hen en hun werk (zie 2.1 en 3.1 uit deel I). In het kader hiervan is het nuttig eveneens stil te staan bij de manier waarop ouderlingen een gebracht bezoek tijdens een kerkeradsvergadering rapporteren en wat hierbij de betekenis is van hun plicht tot geheimhouding (zie 5.2.1 en 5.2.2). Dit gespreksthema is op elk adres van belang, maar zeker bij jongelui die voor het eerst zelfstandig huisbezoek ontvangen.

De diakenen hebben maar heel beperkt de mogelijkheid met een thema op stap te gaan. Uit wat boven is genoemd kan worden afgeleid dat ze tijdens de ene twee- of driejaarlijkse reeks huisbezoeken erover kunnen spreken of kerkleden hulp nodig hebben en/of hulp kunnen bieden, terwijl ze tijdens de volgende reeks geldbesteding als hoofdonderwerp kunnen nemen.

Als voor een thema wordt gekozen heeft dat zeker voor de ouderlingen maar in mindere mate ook wel voor de diakenen verschillende voordelen. Zo kunnen ambtsdragers zich in een gezamenlijke vergadering grondig voorbereiden: ze kunnen bespreken wat in verband met het thema allemaal ter tafel moet komen, welke moeilijke aspecten eraan zitten en welke bijbelgedeelten geschikt zijn om aan het begin of na afloop van het huisbezoek te worden gelezen (zie 4.5.5). Besluiten ambtsdragers met een thema te gaan werken, dan kunnen ze ook de kerkleden daarop voorbereiden. Maar dan moeten ze zich er niet toe beperken dit thema te publiceren. Via een gemeentevergadering en/of een artikel in het plaatselijke kerkblad moeten ze materiaal aanreiken dat de kerkleden alvast aan het denken zet. Het resultaat hiervan is hopelijk dat kerkleden zich op het huisbezoek gaan instellen.

Dit is in het bijzonder van betekenis, als het thema als vertrouwelijk wordt ervaren. Snijden ouderlingen een onderwerp aan als het persoonlijke gebed of diakenen een onderwerp als het geven van giften, zonder dat ze hierover tevoren informatie hebben gegeven, dan zijn er altijd kerkleden die zich afwerend opstellen vanuit de gedachte: 'Waar bemoeien die ambtsdragers zich mee? Ze hebben niets te maken met m'n bidden, m'n geldbesteding.' Het gesprek zal dan moeizaam verlopen. Het gaat anders, als ambtsdragers vooraf aangekondigd hebben dat ze iets persoonlijks willen bespreken. Dan bestaat de kans dat ze in elk geval bij sommigen aanwezige reserves overwinnen en hen zo beter kunnen bereiken.

Het regelmatig hanteren van een thema heeft in het geval van de ouderlingen nog deze voordelen: ze kunnen ervoor zorgen dat in de loop van de tijd op elk adres alle aspecten van het christen-zijn een keer aan de orde zijn gesteld; ook kunnen ze systematisch aandacht geven aan de zwakke plekken die een gemeente als geheel vertoont (zie 5.3.1-5.3.3). Kortom, door zo nu en dan een thema te nemen kunnen ouderlingen lijn brengen in hun bewerken van de gemeente.

4.5.3 Het brengen van de gespreksonderwerpen

Zowel tijdens een huisbezoek als tijdens een tussentijds bezoek moeten ambtsdragers meestal niet meteen met de onderwerpen aankomen die ze voor zichzelf op de agenda hebben gezet. Doorgaans is het onvermijdelijk een bezoek te beginnen met huis-, tuin- en keukenpraat. Daar hoeft geen kwaad woord van gezegd te worden, want zulke alledaagse praat heeft als functie een gesprek op gang te brengen. Uiteraard moeten ambtsdragers ervoor oppassen hieraan al te veel tijd te besteden. Ook moeten ze proberen in hun koetjes en kalfjes aan te knopen bij de situatie van het bezochte kerklid, bijvoorbeeld door te informeren naar de vakantie die hij achter de rug heeft of door opmerkingen te maken over veranderingen in de inrichting van z'n kamer. In dat geval geven ambtsdragers hun inleidend praatje nog een extra functie: ze laten daardoor blijken dat ze belangstelling hebben voor de betrokkene.

Op een gegeven moment willen ambtsdragers toch de overstap maken naar de (opening met gebed en bijbellezing, zie 4.5.4, en de daarbij aansluitende) gespreksonderwerpen. Nooit moeten ze het van de inleidende babbelen laten afhangen op welk tijdstip en naar welk onderwerp ze deze overstap gaan maken. Want dan kon het wel eens erg moeilijk worden iets zinnigs aan te snijden. Dat hoeft niet per se in het nadeel te pleiten van de desbetreffende ambtsdragers of van het bezochte kerklid: het besprokene kan van die aard zijn dat a.h.w. eindeloos doorgedaan kan worden. Maar ook is mogelijk dat de ambtsdragers met iemand te doen hebben die er talent in heeft oppervlakkig te babbelen en die daarin moeilijk te stuiten is. Hoe dit ook zij, het is altijd fout passief af te wachten tot zich een geschikt tijdstip en/of een geschikt onderwerp voordoet om naar de diepte af te steken. Natuurlijk komt het voor dat er zonder enige planning een vloeiende overgang is van het ontspannende gesprek aan het begin naar het meer inhoudelijke gesprek van het vervolg. Maar veelal zullen de ambtsdragers het initiatief moeten nemen om naar de geplande onderwerpen (en de eventueel daaraan voorafgaande opening) over te stappen.

Daarbij moeten ze op hun hoede zijn voor twee fouten. Soms gaan ambtsdragers ertoe over een element van de laatste koetjes en kalfjes te vergeestelijken om zo een soort opstapje te creëren: 'U hebt uw kamerinrichting kennelijk goed voor elkaar. Maar belangrijker is dat ook in de verhouding met God het bij u in orde is. Laten we het daarover eens hebben.' Op deze manier wordt inderdaad een harmonische aansluiting verkregen, maar toegegeven moet worden dat dit op een erg gekunstelde, zo niet lachwekkende manier gebeurt.

In het verlangen om meer inhoudelijke zaken aan te snijden, kunnen ambtsdragers zich ook zomaar laten ontvallen: 'U begrijpt dat we niet voor deze koetjes en kalfjes bij u op bezoek zijn gekomen. Laten we daarom met ons eigenlijke gesprek beginnen.' Of: 'Het is wel gezellig zo met elkaar te praten, maar het wordt tijd ter zake te komen.' Met dergelijke uitspraken wordt in feite een negatief oordeel gegeven over wat tot dan toe aan de orde is geweest. Dat is niet erg, als alleen over het weer is gekeuveld. Maar is over iemands vakantie of kamerinrichting uitgeweid, dan zijn de genoemde uitspraken wel wat pijnlijk, want daarmee wordt in feite verklaard, al is het waarschijnlijk onbedoeld: 'Dat praten over die vakantie of die kamerinrichting van u is van weinig waarde.'

Is een abrupte overgang onvermijdelijk, dan doen ambtsdragers er daarom wijs aan een meer neutrale formulering te kiezen: 'Waar we het deze avond vooral over willen hebben, is...' Of: 'Als u het goed vindt, wil ik iets heel anders aansnijden.' (Als ambtsdragers met bidden en bijbellezen willen beginnen, zie weer 4.5.4, voegen ze aan de genoemde uitspraak een zin toe van deze inhoud: 'Maar laten we eerst Gods zegen vragen over het bezoek.' Om na het gebed het bijbellezen aan te kondigen, kunnen ze deze formulering gebruiken: 'Ter inleiding op het hoofdonderwerp wilde ik u iets uit de Bijbel voorlezen, namelijk...')

Zijn ambtsdragers op deze manier overgestapt naar de geplande onderwerpen, dan zal het samen doorpraten daarvan meestal geen onoverkomelijke moeiten meer opleveren - als zij van hun kant maar op de juiste wijze vragen stellen en reageren (zie 3.2.3 en 3.2.4). Maar soms hebben ambtsdragers met zo'n precair onderwerp te doen dat ze tevoren meer moeten bedenken dan alleen hoe ze erover zullen beginnen. Het kan raadzaam zijn zich eveneens op de verdere aanpak te beraden, dus: wat voor vragen ze gaan stellen, in welke volgorde ze de verschillende elementen van het onderwerp naar voren zullen brengen, waarop ze de meeste nadruk gaan leggen.

Tot zover over het brengen van gespreksonderwerpen die vooraf door de ambtsdragers gepland zijn. Met het genoemde wil ik beslist niet zeggen dat ze altijd aan hun planning moeten vasthouden. Ze moeten er soepel mee omgaan. Het spreekt vanzelf: als de gezamenlijke ouderlingen of diakenen voor een thema hebben gekozen, moeten ze hun uiterste best doen dit ter tafel te brengen.

Maar zelfs een afgesproken thema moeten ze niet koste wat het kost doorzetten. Ze moeten een kerklid altijd de kans geven te berde te brengen wat hem hoog zit. Daarbij kunnen ze passief te werk gaan, doordat zij van hun kant gewoon het gesprek over hun onderwerpen beginnen en het aan het initiatief van het kerklid overlaten met een eigen onderwerp naar voren te komen. Een onbevredigende methode, want het is voorstelbaar dat de betrokkene het niet goed aandurft zijn onderwerp ter tafel te brengen. Dan zal hij er niet gauw toe overgaan het optreden van de ambtsdragers te doorkruisen.

Daarom maken vooral ouderlingen gebruik van de methode dat ze aan het einde van een huisbezoek een soort rondvraag houden: 'We willen het bezoek nu haast gaan afsluiten. Maar hebt u nog iets dat u te berde wilt brengen?' Dit kan bepaald geen aansporing genoemd worden om met iets wezenlijks voor de dag te komen. De aankleding van de vraag en het tijdstip waarop die gesteld wordt, geven duidelijk te kennen dat er eigenlijk alleen maar ruimte is voor beperkte uitlatingen, zoals een informatieve vraag of een kritische kanttekening. Als een kerklid toch nog met iets inhoudelijks komt, wordt dit dan ook meestal niet erg door de ambtsdragers gewaardeerd. Begrijpelijk, want de tijd ontbreekt om dieper op het genoemde in te gaan. Hoe kerkleden dan het beste gelegenheid geboden kan worden aan te voeren wat zij belangrijk vinden? Ik pleit ervoor dat de ambtsdragers het bezochte kerklid al aan het begin ertoe uitnodigen met z'n eventuele zaak te komen: 'We zijn van plan vanavond in het bijzonder te spreken over... (of: Ik wilde nu de overstap maken naar een van onze hoofdonderwerpen voor vanavond). Maar mogelijk hebt u iets waarover u liever eerst met ons zou willen praten.'

Als een kerklid op eigen initiatief of op uitnodiging van de ambtsdragers inderdaad iets aansnijdt, moet er uitgebreid op ingegaan worden, zelfs als daardoor van de eigen planning weinig terecht komt. Hierop is een uitzondering: een kerklid kan ambtsdragers iets voorleggen met de (on)bewuste bedoeling hen op een afstand te houden (zie het slot van 3.4.4). Maar brengt hij een onderwerp naar voren dat vanwege z'n betrokkenheid daarbij werkelijk de voorrang dient te hebben, dan moeten ambtsdragers daarop overstappen. Het dienstbaar zijn aan iemand is belangrijker dan de uitvoering van eigen voornemens. Per geval moeten ze dan bekijken of het aanbeveling verdient een vervolg-huisbezoek te brengen over de geplande onderwerpen.

4.5.4 De methodiek van het bidden en bijbellezen tijdens een huisbezoek

Het wordt wel verdedigd dat als de diakenen huisbezoek brengen, zij het bidden en zeker het bijbellezen beter kunnen nalaten. Daarvoor worden twee argumenten aangevoerd: het praktisch gerichte van het diaconale huisbezoek enerzijds en bidden en bijbellezen anderzijds sporen vaak niet met elkaar; bovendien moeten diakenen ervoor oppassen het huisbezoek te imiteren dat door de ouderlingen wordt gebracht. Tegenover het laatste kan de vraag worden gesteld wat erop tegen is dat de twee soorten huisbezoek gemeenschappelijke elementen hebben. Op het punt van de gespreksonderwerpen zullen de verschillen duidelijk genoeg blijken. Verder mag waar zijn dat tijdens het diaconale huisbezoek de praktijk centraal staat, omdat aspecten van het dienen door de gemeente aan de orde worden gesteld. Maar juist een huisbezoek is ervoor dat de diakenen dit onderwerp met zoveel woorden in het bredere kader plaatsen van de band met God. Daarbij past het om samen tot God te spreken en naar Hem te luisteren. Mijn conclusie is daarom: wat het bidden en bijbellezen betreft hoort er geen verschil te bestaan tussen een huisbezoek van diakenen en dat van ouderlingen. In wat nu volgt wordt de opening en sluiting van beide bezoeken dan ook als één onderwerp behandeld.

Bij het nadenken over dit thema hoeft één stelling nauwelijks verdedigd te worden: elk huisbezoek hoort met gemeenschappelijk gebed te worden afgesloten. Bij de ouderlingen is dit slot al een oud gebruik, maar voor de diakenen begint het ook een gewoonte te worden, en terecht: hebben de ambtsdragers op een adres een heus gesprek gevoerd, dan valt er heel wat aan God voor te leggen (zie 4.5.5). Soms wordt vóór dat gebed ook uit de Bijbel gelezen, maar dat alleen als het aan het begin van het huisbezoek niet is gebeurd. En daarmee zijn we bij de altijd weer terugkerende vraag beland: 'Moet het huisbezoek met bidden en bijbellezen begonnen worden? Of kan beter zonder aparte opening worden gestart, met als keerzijde dat het bijbellezen aan het einde van het bezoek plaatsvindt?'

Waarvoor het beste gekozen kan worden? Soms wordt ervoor gepleit ouderlingen en diakenen vrij te laten. Het argument hiervoor is: tijdens het ene bezoek kan het functioneel zijn te beginnen met bidden en lezen, terwijl een dergelijke opening tijdens het andere bezoek storend werkt. Op zichzelf is dit juist. Toch is het niet noodzakelijk hieruit af te leiden dat ambtsdragers op dit punt geen vast patroon moeten volgen, maar moeten handelen naar bevind van zaken. Naar mijn overtuiging kan beter gesteld worden: de methode die ouderlingen en diakenen erop nahouden, moeten ze niet als een ijzeren wet hanteren maar soepel toepassen. Dat ze methodisch te werk dienen te gaan, staat voor mij namelijk vast. Voor alle betrokkenen is dat beter: de ambtsdragers kunnen zich gericht voorbereiden; de kerkleden hebben er duidelijkheid over wat ze tijdens het bezoek verwachten kunnen. Maar dan is het wel noodzakelijk dat ouderlingen en diakenen in een kerkeraads-, resp. diaconale vergadering aan het begin van het seizoen er een afspraak over maken welke methode ze gaan volgen. Ook is het van belang dat ze die afspraak in het plaatselijk kerkblad publiceren. Om zichzelf voldoende armslag te geven is het wijs erbij te vertellen dat ze de vrijheid hebben van de gekozen methode af te wijken, als het verloop van het bezoek dat naar hun idee gewenst maakt. Doet zo'n situatie zich tijdens een bezoek voor - voeg ik hieraan toe - dan moeten ambtsdragers het ook zèggen dat ze niet het gebruikelijke patroon volgen, bijvoorbeeld: 'U is bekend dat we gewoonlijk pas aan het eind uit de Bijbel lezen, maar om aan te sluiten bij wat we besproken hebben, wil ik het nu alvast met u doen.' Door zo'n toelichting weet het bezochte kerklid waaraan hij toe is.

Zelfs als ambtsdragers elk jaar voor dezelfde methode kiezen, is het niet overbodig dit in het kerkblad te vermelden. Ook vergeetachtige mensen en nieuwgekomenen zijn dan geïnformeerd. Anders zou het kunnen gebeuren, om een voorbeeld te noemen, dat een kerklid ten onrechte wacht op de hem vertrouwde opening met gebed en bijbellezing: funest voor de diepgang van het gesprek, want zo iemand zal mogelijk bij zichzelf denken: 'Voorlopig houd ik me op de vlakke en bepaal ik me tot algemeenheden, want straks gaan we pas goed beginnen.' Voordat het tot hem doorgedrongen is dat hij zich vergist heeft, is het bezoek al voor een groot deel voorbij. Zo'n pijnlijk voorval kan voorkomen worden, als de gemeente elk jaar opnieuw te horen krijgt hoe de gang van zaken tijdens een bezoek is.

De vraag is nu welke methode de voorkeur verdient. Ik kies ervoor dat ouderlingen en diakenen een huisbezoek, na het inleidende gekeuvel, beginnen met gebed en bijbellezing. Door deze opening geven ze op een niet mis te verstane wijze het karakter van het huisbezoek aan: ze komen niet om eens gezellig en vrijblijvend met de ander te babbelen, zoals op visites veelal gebeurt. Anders dan tijdens een tussentijds bezoek is hun opzet ook niet om uitgebreid te informeren naar allerlei persoonlijke omstandigheden of om aan te knopen bij bijzondere gebeurtenissen op een adres - al mag dit niet helemaal ontbreken. Hun hoofddoel is om met het kerklid erover te praten hoe het staat met (wat de ouderlingen betreft:) de verschillende aspecten van z'n christen-zijn of met (wat de diakenen betreft:) z'n aandeel in het dienen van de gemeente. Ook hoort tot hun hoofddoel om de ander vanuit de Bijbel behulpzaam te zijn bij z'n taak als christen. Dat geven ze zichzelf en de ander te kennen door met bidden en bijbellezen te beginnen. Door deze opening wordt het te voeren gesprek dus in een heel bepaald kader geplaatst: voor beide partijen een stimulans om niet aan de oppervlakte te blijven maar om zich met wezenlijke onderwerpen bezig te houden.

Vaak worden er drie bezwaren aangevoerd tegen de bepleite opening. Het eerste bezwaar is dat die erg kunstmatig is: er wordt over alledaagse zaken gebabbeld, maar dan opeens stellen de ambtsdragers voor te bidden en te lezen. Het abrupte hiervan hoeft niet ontkend te worden. Toch kan hieraan geen argument worden ontleend tegen die opening. Dezelfde kunstmatige overgang doet zich voor, als ambtsdragers de door hen geplande onderwerpen gaan aansnijden. De kwestie is namelijk vaak dat ze op een gegeven moment voor de noodzaak staan opzettelijk af te stappen van het inleidende gepraat om zo bij meer inhoudelijke zaken te komen. In die situatie maakt het niet uit of ambtsdragers voorstellen te gaan bidden en bijbellezen of dat ze hun onderwerpen ter tafel brengen: beide wendingen in het gesprek zijn even plotseling.

Het tweede bezwaar tegen de genoemde opening is dat die vaak een gedwongen sfeer oproept en het moeilijk maakt ontspannen te beginnen. Ook dit moet worden toegestemd. Maar wat is dan het probleem? Niet die opening als zodanig, maar de manier waarop ambtsdragers die hanteren. Het is daarom noodzakelijk de verschillende elementen hiervan goed voor te bereiden (zie 4.5.5). Daardoor bereiken ze dat na de bijbellezing het gesprek op een natuurlijke manier op gang komt.

Er wordt nog een derde bezwaar ingebracht tegen het beginnen met lezen en bidden: daardoor wordt soms een lopend gesprek doorkruist. Wat valt hiervan te zeggen? Inderdaad gebeurt het dat er al een zinnige gedachtenwisseling plaatsvindt nog voordat er gebeden en gelezen is. Ook komt het wel eens voor dat ambtsdragers het gesprek dan onderbreken om toch op de gebruikelijke manier te kunnen beginnen. Onvermijdelijk doen ze dit vrij plompverloren. Dat valt niet goed te praten, want boven is al gesteld dat een methode sóepel moet worden toegepast. Dat betekent in dit geval: ambtsdragers moeten het aangesneden onderwerp afmaken en daarna bezien of ze alsnog gaan bidden en bijbellezen. Als het even kan moeten ze het bezochte kerklid op de afwijking van de methode attenderen, zodat er bij hem geen onzekerheid ontstaat over wat hij tegemoet kan zien.

In de genoemde situatie zijn er overigens twee mogelijkheden. De ene keer ligt het grootste deel van het huisbezoek nog voor hen en bestaat er door de ingetreden pauze de ruimte alsnog op de gebruikelijke manier te openen. Die opening kunnen ze met deze woorden inleiden: 'We hebben al heel wat met elkaar besproken en zijn daarom eigenlijk al begonnen. Toch stel ik voor om nu eerst samen te lezen en te bidden, voor we verder gaan.' De andere keer is het huisbezoek al grotendeels voorbij en is het lezen en bidden ook verder wat moeilijk in te passen. Dan kunnen ze, als een opmerking terzijde, het bezochte kerklid erop wijzen: 'Even iets anders. Zoals u bekend is, beginnen we gewoonlijk met bidden en bijbellezen. Maar we zijn al zo druk bezig dat het me beter toelijkt deze keer aan het eind te lezen. 't Is maar dat u dit weet. Laten we nu gewoon verder gaan. U zei zonet...' Gaan ambtsdragers op deze ontspannen manier om met de afgesproken opening, dan vervalt ook het derde bezwaar dat bidden en bijbellezen storend kan inwerken op een lopend gesprek.

4.5.5 De praktijk van het bidden en bijbellezen tijdens een huisbezoek

In 4.5.4 is al naar voren gekomen: het bidden en bijbellezen aan het begin kan alleen verantwoord gebeuren, als dit zorgvuldig wordt voorbereid. Dat geldt eveneens van het (bijbellezen en) bidden aan het eind. Vandaar dat ik aan deze elementen nu apart aandacht wil geven. In het voorafgaande heb ik de opening steeds omschreven als 'bidden en bijbellezen': in deze volgorde. De bedoeling van het te lezen bijbelgedeelte is namelijk dat het als een inleiding functioneert op het daarop volgende gesprek. Daarom kan het lezen het beste meteen voor het gesprek plaatsvinden. Als na het lezen eerst nog gebeden zou worden, wordt de gang van het bijbelgedeelte naar het daarop inhakende gesprek in feite onderbroken, waardoor het moeilijker wordt een geleidelijke overstap te maken.

Wat de inhoud van het openingsgebed betreft: het is onjuist omstandig te gaan bidden voor allerlei zaken die in kerk en wereld spelen. De ambtsdragers moeten ook geen korte weergave bieden van de onderwerpen die op hun agenda staan: dergelijke aankondigingen passen niet in een gebed. De bedoeling van het openingsgebed is alleen: Gods zegen vragen over het huisbezoek.

Er moet daarom kort en zakelijk gebeden worden, want de enige punten die in dit gebed thuishoren zijn: of God een open en eerlijk gesprek wil geven, of Hij ieder het inzicht en de steun wil schenken die nodig zijn, en of Hij het gesprek opbouwend wil laten zijn zodat het dienstbaar is aan ieders taak als christen. Zo'n gebed kan het bezochte kerklid soms tot een verrassende reactie brengen: 'U wilt een open gesprek? Goed, dan zal ik eens heel eerlijk zeggen wat er bij mij leeft', met als resultaat een heel directe gedachtenwisseling. Maar ook al ontbreken zulke reacties, het blijft een vereiste het inleidende gebed bondig te houden.

De hierop volgende bijbellezing moet aan verschillende voorwaarden voldoen. Zo moeten ambtsdragers maar een beperkt gedeelte lezen. Een huisbezoek is nu eenmaal geen kerkdienst. Daarin past het een heel hoofdstuk te lezen, want het luisteren naar Gods Woord is een hoofdelement van de kerkdienst. De doelstelling van het huisbezoek is anders: een gezamenlijk gesprek voeren, waarbij de ambtsdragers luisteren naar het kerklid en in reactie daarop hem vanuit de Bijbel aanreiken wat hem helpt bij het dienen van God. Aan het begin van dat gesprek hoort geen uitgebreide lezing: ze moeten volstaan met zo'n drie tot maximaal tien verzen. Uiteraard moeten ze hierbij niet willekeurig te werk aan. Wat gelezen wordt, moet aansluiten bij het eerste onderwerp of bij het hoofdonderwerp dat de ambtsdragers van plan zijn te berde te brengen. Ze kunnen dan kiezen: ze nemen een meer algemeen gedeelte dat ze zelf op het geplande onderwerp toepassen, bijvoorbeeld verzen uit een psalm; of ze lezen een gedeelte dat als zodanig al over het geplande onderwerp gaat, bijvoorbeeld verzen uit een nieuwtestamentische brief.

Het valt ambtsdragers niet altijd mee vooraf een geschikt bijbelgedeelte te vinden. Bij het zoeken hiernaar kunnen ze gebruik maken van de teksten die vermeld staan in de belijdenisgeschriften, in het bijzonder na elk antwoord van de Heidelbergse Catechismus. Ook is het zinvol dat de ambtsdragers in een kerkeraads- of diaconale vergadering samen doorspreken wat de mogelijkheden zijn op dit punt. Dat is vanzelfsprekend als er een thema is overeengekomen, maar zo'n gemeenschappelijk beraad heeft evengoed waarde als de ambtsdragers vrij zijn in de keuze van de gespreksonderwerpen. Tijdens het bezoek kunnen de ambtsdragers het lezen uit de Bijbel eventueel laten voorafgaan door een korte toelichting waarom ze juist dat gedeelte hebben uitgezocht: 'Laten we nu een paar verzen lezen uit... Deze avond gaan we namelijk vooral praten over...'

Is uit de Bijbel gelezen, dan gaan ambtsdragers er soms toe over een preekje te houden van enkele minuten. Dat is beslist af te wijzen. De bedoeling van het lezen is niet om materiaal ter tafel te brengen voor een uitgebreide verklaring en toepassing. Dat is wel de functie van het bijbellezen in een kerkdienst, maar zonet is al gezegd dat een huisbezoek iets heel anders is dan een kerkdienst. Het lezen uit de Bijbel heeft alleen als doel het juiste kader van het bezoek aan te duiden: er zal worden gesproken met de Bijbel als norm. Daarom moeten ambtsdragers zich ertoe beperken dat ze in een paar zinnen aangeven wat voor hen de kern is van de gelezen verzen; vervolgens moeten ze weer in enkele zinnen de verbinding leggen met het eerste onderwerp, waarna ze met een open vraag moeten afsluiten. Dit alles ongeveer in deze trant: 'Wat ik zo mooi vind in deze verzen, is dat... Naar mijn idee is deze gedachte van grote betekenis voor een onderwerp als... Daar willen we het deze avond namelijk eerst over hebben. Wat vindt u...?' Al deze zinsneden bij elkaar dienen niet langer te duren dan ½-1 minuut. Maar weinigen zullen in staat zijn ter plekke goede formuleringen te bedenken. Daarom is het ook op dit punt weer noodzakelijk dat de ambtsdragers zich van tevoren bezinnen, persoonlijk of samen met hun collega's. Verder is het geen schande, als ze voor de zekerheid een 'spiekbriefje' in hun bijbel hebben liggen. Daarop kunnen ze de drie groepen zinnen na de bijbellezing (betreffende de kern van de gelezen verzen, de verbinding met het eerste onderwerp en de openingsvraag) in de vorm van sleutelwoorden of van een uitgeschreven tekst zwart op wit zetten: een geweldige steun om verantwoord te kunnen beginnen. Het zal waar zijn dat ze door het hanteren van een 'spiekbriefje' wat mechanisch te werk zullen gaan. Maar veel belangrijker is: door deze zorgvuldige voorbereiding maken ze het mogelijk dat het gesprek goed op gang komt.

Hebben de ouderlingen of diakenen de gewoonte aan het éinde van het huisbezoek uit de Bijbel te lezen, dan gelden soortgelijke voorwaarden als zonet: ze moeten enkele verzen nemen; daarna moeten ze geen preekje houden, maar met een paar zinnen de kern samenvatten en een verbinding leggen met het besprokene. Hierbij moeten de ambtsdragers met de mogelijkheid rekenen dat naar aanleiding van het gelezene zich zomaar een heel gesprek ontspint. Daar moeten ze dan ook ruimte voor geven. Overigens ligt hier één probleem: welk bijbelgedeelte aan het slot het meest op z'n plaats is, valt nooit met zekerheid te voorspellen. Zeker op het eind kan een gesprek volledig anders lopen dan ambtsdragers bij hun voorafgaande bezinning verwachtten. Dat vereist een bijzondere voorbereiding. Enerzijds moeten ze een bijbelgedeelte plannen dat past bij wat ze tijdens het gesprek aan de orde willen stellen. Anderzijds moeten ze gedeelten achter de hand houden die aan andersoortige situaties beantwoorden of die meer algemeen van inhoud zijn. Tijdens het bezoek wordt hun wel duidelijk welk gedeelte ze moeten nemen. Om op alle eventualiteiten voorbereid te zijn, kunnen ambtsdragers in hun bijbel een lijstje leggen met daarop verwijzingen naar een hele reeks teksten; die moeten dan voorzien zijn van een summier aanduiding van de gelegenheden waarvoor ze geschikt zijn.

Gesteld kan worden dat in het slotgebed alle draden van het gesprek samenkomen. De biddende ouderling of diaken draagt daarin immers het bezochte kerklid en diens eventuele gezin op aan God en wel zoals hij die persoon en de zijnen tijdens het bezoek heeft ontmoet. In het slotgebed dient dus teruggegrepen te worden op wat allemaal besproken is: zijn er verheugende gebeurtenissen aan de orde geweest, dan dankt de desbetreffende ouderling of diaken God daarvoor; zijn er moeiten aan het licht gekomen, dan vraagt hij God om steun en uitkomst; ook bidt hij om kracht, trouw en wijsheid niet alleen voor de dagelijkse werkzaamheden van de ander, maar evengoed voor de bijzondere taak die de ander mogelijk binnen het kerkelijke leven verricht.

De betekenis hiervan hoeft amper toelichting. Door het gemeenschappelijke gebed verklaren alle betrokkenen dat ze zich in alles op God aangewezen weten en tegelijk dat ze bij Hem geborgen zijn. Als ambtsdragers het huisbezoek met deze voorbede afsluiten, merkt het bezochte kerklid dat ze intensief betrokken zijn geweest bij het gevoerde gesprek en ook verder op de hoogte zijn van z'n bijzondere omstandigheden: bemoedigend voor hem.

Overigens moeten ambtsdragers er altijd zorg voor dragen dat het meeluisterende kerklid het gebedene kan beamen. Deze stelling is vooral van belang, als ze tijdens het bezoek genoodzaakt zijn geweest de ander terecht te wijzen. Natuurlijk mogen en moeten ze in het gebed ook op deze episode terugrijpen. Maar het is onjuist dit zo te doen dat ze hun terechtwijzing tegenover God nog eens herhalen en Hem met zoveel woorden erom vragen dat Hij de ander tot inkeer brengt. Een gebed hoort niet gebruikt te worden om de toehoorder onder druk te zetten. In de gegeven situatie moeten ambtsdragers daarom een meer vage formulering kiezen: 'Here, U bent er getuige van geweest dat er ernstige zaken besproken moesten worden. Wilt U ook dit deel van het gesprek zegenen / Wilt U ervoor zorgen dat br... z'n winst doet met het besprokene.' Wat de biddende ambtsdrager met deze formulering bedoelt, is het kerklid door het gevoerde gesprek duidelijk genoeg; toch is de formulering van die aard dat hij in staat is mee te blijven bidden.

Nog één opmerking: de drie door mij bepleite activiteiten - het openingsgebed, de bijbellezing, het slotgebed - moeten door de twee ouderlingen of diakenen die het huisbezoek brengen, verdeeld worden. Wie het beste wat kan doen, komt apart aan de orde in 4.6.1.

4.5.6 Het bidden en bijbellezen tijdens een tussentijds bezoek

Als ambtsdragers bij een kerklid een tussentijds bezoek brengen, zijn ze sterk gericht op z'n persoonlijke omstandigheden en op eventuele bijzondere gebeurtenissen bij hem. Het karakter van tussentijdse bezoeken is hierdoor anders dan dat van huisbezoeken. Daarom moet een tussentijds bezoek beslist niet met gebed en bijbellezing geopend worden. Een andere zaak is of zo'n bezoek met lezen en bidden moet worden afgesloten. Waarschijnlijk kan het beste dit als regel worden aangehouden, dat de ambtsdragers naar bevind van zaken moeten handelen. In sommige situaties is het sociale van het bezoek zo overheersend (wat zich vooral bij de diakenen zal voordoen), dat lezen en bidden een volstrekt nieuw element zou zijn en als erbij gesleept zou overkomen. Te denken valt aan een bezoek om eraar te informeren hoe het met iemand gaat, of aan een felicitatiebezoek ter gelegenheid van een jubileum of van een diploma-uitreiking. Het is duidelijk dat in zulke gevallen de genoemde afsluiting beter achterwege kan blijven. Dat spreekt nog sterker als ambtsdragers een kerklid in gezelschap van anderen aantreffen, bijvoorbeeld tijdens een verjaardagsvisite of in een ziekenhuis tijdens het officiële bezoeken. Gaat een ouderling of diaken bij die gelegenheid lezen en bidden, zonder daartoe door de betrokkene uitgenodigd te zijn, dan dringt hij zichzelf wel erg hinderlijk naar voren en kan z'n optreden als een verstoring van het samenzijn ervaren worden.

Daarnaast zijn er situaties denkbaar waarin het terdege in het verlengde van het gesprek ligt dat er gelezen en gebeden wordt: er heeft een heel indringende gedachtenwisseling plaatsgevonden, er zijn moeiten aan de orde geweest, problemen zijn onder ogen gezien. Daarbij is het niet eens noodzakelijk dat de band met God uitdrukkelijk ter sprake is geweest. Beslissend is dat er iets besproken is dat van wezenlijke betekenis is voor het bezochte kerklid. In dergelijke omstandigheden is het ter zake om aan het einde van het tussentijdse bezoek samen te luisteren naar en te spreken tot God. Maar dan moet het voor ambtsdragers ook vanzelfsprekend zijn hiertoe over te gaan. Dat is nog lang niet het geval. De oorzaak daarvan ligt naar mijn inschatting hierin dat een dergelijke afsluiting door ouderlingen en diakenen alleen in bijzondere omstandigheden wordt toegepast. Als gevolg daarvan komen ze soms niet eens zover zich af te vragen of ze zullen voorstellen te lezen en te bidden. Dringt deze vraag zich wel aan hen op, dan bestaat er bij hen vaak schroom een positief antwoord te geven, uit onzekerheid erover hoe de ander op hun voorstel zal reageren. Die onzekerheid is niet onbegrijpelijk: meestal verwachten kerkleden het niet dat er zal worden gelezen en gebeden, omdat dit vrij ongebruikelijk is bij een tussentijds bezoek. En daarmee zijn we weer aan het begin van onze redenering uitgekomen.

Dit maakt duidelijk: als ambtsdragers zich laten leiden door wat de gewoonte of het verwachtingspatroon is, komen ze er maar weinig toe een tussentijds bezoek met lezen en bidden te beëindigen. Deze ongewenste situatie kunnen ze alleen doorbreken, als ze afgaan op het verloop van het gesprek: vraagt dit a.h.w. om de genoemde afsluiting, dan moeten ze niet aarzelen. Sterker nog, ze moeten tijdens een gesprek op die afsluiting gespist zijn. Dan zal blijken dat het vaker raadzaam is te lezen en te bidden dan wel eens wordt gedacht. Gesprekken met bejaarden bijvoorbeeld betreffen niet altijd principiële zaken, terwijl het door alle betrokkenen toch als iets natuurlijks en zinvol ervaren wordt dat aan het eind de Bijbel opengaat. Verder kan een bezoek aan ouders opgaan in het praten over de praktische en emotionele moeiten die het gehandicapt-zijn van hun kind meebrengt. Toch zou het nalaten van lezen en bidden in dat geval terecht als een wezenlijk gemis getypeerd moeten worden.

Intussen bestaat er bij ambtsdragers soms terecht aarzeling of ze wel zullen lezen en bidden. Ik denk hierbij aan de situatie dat ze buiten het officiële bezoeken om een zieke opzoeken die op een zaal ligt. Bij diens toestand past het te lezen en te bidden. Maar de omgeving - pratende patiënten en onverwacht binnenlopend personeel - maakt het wel moeilijk dit lezen en bidden op een verantwoorde en opbouwende manier te doen. Zetten ambtsdragers zich over hun aarzeling heen, dan blijkt het vaak haalbaar te zijn samen met het kerklid te lezen en te bidden; desnoods kan vanwege de drukte volstaan worden met een kort gebed. Soms is het zelfs goed dat ambtsdragers verstaanbaar voor de anderen spreken; dit zeker als de aanwezigen vlak bij elkaar zitten of als ambtsdrager en kerklid in een kamer zijn waar nog maar één andere patiënt ligt. Een andere keer is er geen gelegenheid eerbiedig en geconcentreerd voor te gaan. Het zal ambtsdragers niet altijd meevallen te bepalen wat wijs is.

Om zichzelf te helpen en om de bezochte patiënt door een verkeerde beslissing niet in verlegenheid te brengen, kan een ambtsdrager die ander bij z'n besluitvorming betrekken: 'M'n gewoonte is met een patiënt te lezen en te bidden. Ik stel voor om dat nu ook te doen / Zal ik wat harder spreken, zodat uw buurman ook kan meeluisteren? / Denkt u dat u ondanks de drukte uw aandacht erbij kunt houden?' Vaak geeft een patiënt dan duidelijk uitsluitsel. Hij weet immers wat hij in die bijzondere situatie voor zichzelf fijn vindt; ook kent hij veelal de opvattingen van z'n medepatiënten.

Laten ambtsdragers het na een tussentijds bezoek met lezen en bidden af te sluiten, dan roept dit nog al eens twijfel bij hen op: hebben ze daaraan wel goed gedaan of hebben ze gefaald? Een dergelijke twijfel is onvermijdelijk. Altijd blijft er meer of minder onzekerheid bestaan over de kwaliteit van het eigen gedrag. Dat kan positief werken. Daardoor kan voorkomen worden dat ambtsdragers zich op dit punt passief opstellen. In plaats daarvan zullen ze er bewust en actief mee bezig blijven wanneer het geboden is met lezen en bidden te eindigen. Het is overigens geen verplichting bijbellezen en bidden te laten samengaan: soms is het beter niét te lezen maar alleen (kort) te bidden. Zonet is er al op geweest dat de entourage in een ziekenhuis een belemmering kan vormen om te lezen. Ook is voorstelbaar dat iemand door het onderwerp dat is besproken of door een gebeurtenis die net heeft plaatsgevonden gevoelsmatig niet de rust heeft naar de Bijbel te luisteren; in zo'n situatie bestaat vaak wel de ruimte om het emotionele dat aan de orde is, samen aan God voor te leggen.

Hiernaast is voorstelbaar dat de ernst van het gesprek lezen en bidden eigenlijk onmisbaar maakt, maar dat ambtsdragers er toch beter niet toe kunnen overgaan. Dat doet zich voor, als ze zich overheersend kritisch tot de ander hebben moeten richten. Dat zal niet zo gauw tijdens een huisbezoek gebeuren: door de brede doelstelling daarvan zijn, als het goed is, altijd ook andere onderwerpen ter tafel geweest. Een tussentijds bezoek daarentegen kan erin opgaan dat de ander terechtgewezen wordt. Daardoor kan de sfeer van die aard zijn dat samen lezen maar vooral samen bidden zowel door de ambtsdragers als door het bezochte kerklid niet goed mogelijk wordt geacht. Dan is het onvermijdelijk het na te laten.

Wat ten slotte de praktijk van het bijbellezen en bidden betreft: op beide activiteiten is van toepassing wat in de vorige paragraaf vermeld staat over de bijbellezing en het slotgebed aan het einde van een huisbezoek. Voor verdere bezinning op deze elementen van het tussentijdse bezoek kan dan ook verwezen worden naar het laatste gedeelte van 4.5.5.

4.6 Het samen optreden als ambtsdragers

Tijdens het merendeel van hun bezoeken hebben ambtsdragers een collega bij zich. Deze omstandigheid maakt het voeren van een gesprek in bepaalde opzichten niet gemakkelijker: door allerlei verschillen in hun optreden kunnen ze elkaar zomaar hinderlijk voor de voeten lopen, met als gevolg dat hun gesprek met het bezochte kerklid niet tot z'n recht komt. Het is daarom van groot belang dat ouderlingen of diakenen die er samen op uitgaan op elkaar afgestemd zijn. Voor een deel wordt dit hierdoor bepaald of hun karakters bij elkaar passen. Het is verstandig hiermee te rekenen, als aan het begin van het seizoen wordt vastgesteld wie de komende periode met wie op stap zal gaan (zie hierover 5.1.1).

Het in goede harmonie een gesprek kunnen voeren, hangt voor een ander deel af van de vraag of de betrokkenen vooraf voldoende afgesproken hebben met elkaar: een activiteit die aan het begin van het seizoen dient te gebeuren, al zullen ambtsdragers in de loop hiervan ongetwijfeld op een en ander terugkomen, hetzij om een gemaakte afspraak te bevestigen hetzij om die bij te stellen.

4.6.1 Afspraken over ieders aandeel

Als een ouderling of diaken met een collega erop uitgaat, moet er van tevoren bij hen duidelijkheid over bestaan wie van hen wat doet. Is een wijk aan hen beiden toevertrouwd, dan kunnen ze de verschillende activiteiten tijdens een bezoek het beste bij toerbeurt verrichten. Het ene bezoek heeft de één de leiding en opent hij het gesprek ook, al of niet met het bidden en lezen, terwijl de ander de afsluiting voor z'n rekening neemt: het slotgebed, eventueel voorafgegaan door lezen; het andere bezoek nemen ze elkaars bezigheden over. In het nu volgende ga ik ervan uit dat elke wijk maar één ouderling of diaken heeft (zie 5.1.1). Gaat die ene met een collega op stap, dan is dat altijd iemand uit een andere wijk. Als in deze situatie een ouderling of diaken in z'n eigen wijk bij iemand op bezoek is, is meteen uitgemaakt wie wat doet: alle activiteiten die enige kennis van het bezochte adres veronderstellen, worden door de wijkambtsdrager verricht, terwijl die verder ook de leiding van het gesprek heeft. Laat ik de verschillende elementen bij langsgaan.

Omdat in het openingsgebed volstaan wordt met het vragen om Gods zegen, kan dat door de collega van de wijkambtsdrager uitgesproken worden. De hierop volgende bijbellezing zou hij eveneens kunnen verrichten, als daarna geen overgang naar het gesprek moest plaatsvinden. Om die overgang goed te laten verlopen, is vertrouwde met het bezochte kerklid en diens persoonlijke omstandigheden op z'n minst gewenst. Daarom kan het bijbellezen aan het begin toch het beste door de wijkambtsdrager worden gedaan. Intussen kan het zijn dat er niet aan het begin maar alleen aan het einde van het bezoek gelezen wordt. Dan ligt het lezen op de weg van de collega van de wijkambtsdrager. Hij hoeft daarbij immers alleen terug te grijpen op wat hijzelf heeft beluisterd. Ten slotte ligt het afsluitende gebed bij uitstek op het terrein van de wijkambtsdrager: het aan hem toevertrouwde kerklid met diens genoemde en ongenoemde omstandigheden vertrouwt hij weer toe aan God.

Apart aandacht verdient de vraag wat het leiden van een bezoek door de wijkambtsdrager eigenlijk inhoudt. Dit kan met één zin omschreven worden: hij is verantwoordelijk voor het verloop van het gesprek. Deze verantwoordelijkheid brengt verschillende taken mee.

Allereerst moet hij voor de noodzakelijke wendingen zorgen. Zo moet hij het inleidende gekeuvel afsluiten en z'n collega vragen of die met gebed wil beginnen; ook moet hij het sein geven dat de aanwezige jonge kinderen weg kunnen gaan; ten slotte moet hij het gesprek tot een afronding brengen en voorstellen met gebed te eindigen. Daarnaast is het zijn taak het bezochte kerklid ertoe te bewegen zich te uiten. De stimulerende vragen en de (interpreterende) samenvattingen moeten daarom vooral van hem komen. Verder is het weer zijn taak de hoofdlijn van het gesprek vast te houden: zijn er zijpaden ingeslagen, dan moet hij de aanwezigen weer naar het eigenlijke onderwerp laten terugkeren. Het hoort eveneens tot zijn taak dat de geplande onderwerpen inderdaad ter tafel komen; de inbreng vanuit de Bijbel mag allereerst van hem worden verwacht; bij uitstek hij moet erop gespist zijn dat teruggekomen wordt op een veelzeggende opmerking die het kerklid terloops heeft gemaakt.

Uit het bovenstaande blijkt meteen al dat de leidende ambtsdrager het meest het woord zal voeren van de twee. Z'n collega zal dat moeten aanvaarden. Daarom moet hij tijdens het gesprek de ander niet al pratend opzijdringen, maar zich juist bescheiden opstellen. Ook de leiding van de ander moet hij accepteren. Dit betekent concreet dat hij diens optreden niet moet doorkruisen. Daaraan kan hij zich schuldig maken door te snel de stilte te verbreken die valt na een vraag van z'n collega of door vragen te stellen of opmerkingen te plaatsen die het gesprek afbrengen van de lijn die z'n collega aanhoudt. Omgekeerd moet de leidende ambtsdrager het voorkomen dat z'n collega er voor spek en bonen bijzit. Als die door z'n houding te kennen geeft iets te willen zeggen, moet hij hem daarvoor de gelegenheid geven. Heeft die al lange tijd gezwegen, dan moet de leidende ambtsdrager hem vragen of hij soms iets te berde wil brengen. Het spreekt vanzelf: willen ambtsdragers op deze manier op elkaar inspelen, dan is het noodzakelijk dat ze elkaar tijdens het bezoek kunnen zien. Ze moeten dan ook niet naast elkaar gaan zitten, maar zo plaatsnemen dat ze elkaar gemakkelijk in de gaten kunnen houden.

Over al deze aspecten moeten ambtsdragers vooraf duidelijke afspraken maken. Dan zullen er niet zo gauw misverstanden en helemaal geen botsingen ontstaan over de vraag wat de een van de ander kan verwachten. Dat is van grote betekenis, want alleen als ambtsdragers op elkaar zijn afgestemd, zijn ze in staat op een adres een indringend gesprek te voeren.

4.6.2 Afspraken in het geval van meningsverschillen

Het kan gebeuren dat de twee ambtsdragers die samen moeten optrekken op bepaalde punten niet op één lijn zitten met elkaar. Ze kunnen van mening verschillen over kerkelijke besluiten of over een thema op het gebied van de gereformeerde levenspraktijk, bijvoorbeeld het doorbrengen van de zondag, het besteden van de vrije tijd, het samenwerken in de politiek. Wat moeten ze daarmee aan? Omdat ambtsdragers door hun kerkelijke bezigheden intensief contact hebben met elkaar, zullen ze doorgaans al bekend zijn met het uiteenlopen van hun benadering nog voordat ze op stap gaan met elkaar. Weten ze daarentegen weinig van elkaar, dan doen ze er wijs aan elkaar op de genoemde punten nader te informeren, zodat ze tijdens een bezoek niet voor nare verrassingen komen te staan.

Maar het is niet genoeg op de hóógte te zijn van elkaars visies. Ze moeten ook samen overeenkomen op welke manier ze tijdens een bezoek met hun verschillen zullen omgaan. De belangrijkste afspraak die ambtsdragers met elkaar moeten maken, is dat de een tijdens een bezoek nooit met de ander in discussie treedt. Daarbij is het onbelangrijk of iemand op eigen initiatief begint of dat z'n collega of het kerklid die discussie uitlokt. Waarom dit onderling debatteren zo kwalijk is? Daardoor doen ambtsdragers afbreuk aan het doel van hun bezoek: het kerklid van dienst te zijn.

Dit wil niet zeggen dat ouderlingen en diakenen hun meningsverschillen moeten verdóezelen. Als door het bezochte kerklid nadrukkelijk naar hun mening gevraagd wordt, moeten ze daarvoor uitkomen. Maar de manier waarop ze dat doen, kan niet altijd dezelfde zijn. Dat hangt af van het onderwerp. Er zijn onderwerpen waarover binnen de kerkgemeenschap geen officiële uitspraken zijn gedaan en waarover nog altijd vrij wordt gediscussieerd. Dat geeft de ambtsdragers de vrijheid af te spreken: als die onderwerpen tijdens een bezoek worden aangesneden, moet de een de ander de ruimte bieden zijn benadering beknopt weer te geven, uiteraard zonder onderlinge bestrijding. Er zijn ook onderwerpen waar wel kerkelijke besluiten over zijn genomen. Daarbij past de afspraak: de ambtsdrager die het oneens is met een kerkelijk besluit mag dat zeggen maar hoort z'n argumenten daarvoor niet te etaleren; bovendien moeten beiden in hun reactie laten overheersen dat ze loyaal staan tegenover dat besluit: 'U merkt het, we denken hier niet gelijk over. Maar voor ons beiden is beslissend dat het besluit er nu ligt. Daar zullen we dan ook allemaal mee moeten rekenen' (zie ook bij 3.4.4).

Als ambtsdragers op deze manier heldere afspraken maken en zichzelf en elkaar daaraan houden, bereiken ze dat ze ondanks hun meningsverschillen harmonieus kunnen optrekken.

4.7 De afwerking van een bezoek

Als een bezoek is afgelopen, is een ambtsdrager daar nog niet klaar mee. Er wacht hem nog tweeërlei nawerk dat zowel van belang is voor hemzelf als voor het volgende bezoek.

4.7.1 Terugblikken

Heeft een ouderling of diaken het huis van het bezochte kerklid verlaten, dan moet hij altijd meteen terugblikken op het gevoerde gesprek. Als hij met een collega op stap is geweest, dient hij dit uiteraard samen met hem te doen. Al terugblikkend moet een ambtsdrager aan de volgende onderwerpen aandacht geven:

- De inhoud van het gesprek: wat is er precies aan de orde geweest; zijn er in vergelijking met eerdere bezoeken nieuwe aspecten naar voren gekomen; was er iets dat vragen oproep, terwijl het gesprek geen antwoord heeft opgeleverd; is er iets blijven liggen waarop binnen afzienbare tijd teruggekomen moet worden? Door op deze manier het afgelegde bezoek te analyseren, krijgt een ambtsdrager beter zicht op wat besproken is: van betekenis voor het volgende bezoek, want dan moet hij vanzelfsprekend aansluiten bij wat in het vorige bezoek ter tafel is geweest.

- De manier waarop hij het gesprek gevoerd heeft: is hij niet te veel aan het woord geweest; heeft hij de ander voldoende gelegenheid gegeven zich uit te spreken en is hij daar goed op ingegaan; is er in het gesprek iets verkeerd gegaan, zo ja, waardoor is dat dan gebeurd? Wie het aandurft kritisch naar zichzelf te kijken, vormt zichzelf en voorkomt hiermee dat hij altijd weer in dezelfde fouten vervalt. Wordt teruggekeken naar een gezamenlijk bezoek, dan moeten de beide ambtsdragers de moed opbrengen ook elkaars aandeel in bespreking te geven (vergelijk 4.6.2): heeft de één van de ander genoeg ruimte gekregen om mee te doen; als de ander wat zei, kwamen z'n woorden op het juiste moment en sloten ze aan bij het voorafgaande, of doorkruisten ze de lijn van het gesprek; waren z'n tekortkomingen incidentele missers of kenmerkend voor z'n opstelling? Natuurlijk is het pijnlijk zo door een collega aangesproken te worden op het eigen falen. Tegelijk is het een feit: wie open staat voor anderen commentaar, kan z'n optreden als ambtsdrager verbeteren, en daarmee zijn alle partijen gebaat.

- Het uitgesproken slotgebed (vergelijk 4.5.5): is daarin voldoende verwerkt wat bij het bezochte kerklid gaande is alsook wat tijdens het bezoek aan de orde is geweest? Voor het bezochte kerklid kan het namelijk een teleurstelling zijn, als iets vergeten is dat hij wezenlijk acht. Daarom doet een ambtsdrager er wijs aan bij z'n terugblikken ook het slotgebed te betrekken. Blijkt hij op een belangrijk punt nalatig te zijn geweest, dan kan hij dat bij een volgend contact eventueel aansnijden.

- De rapportage (zie daarover 5.2.1): wat van het gesprek zal tijdens de vergadering van de kerkeraad of de diaconie gerapporteerd worden en (in het geval dat hij met een collega op stap was) wie neemt het rapporteren op zich? Deze bezinning is van belang enerzijds om het door het kerklid geschonken vertrouwen niet te beschamen en anderzijds om de gezamenlijke collega's niet met allerlei overbodigs te belasten.

Door deze brede opsomming kan het lijken, alsof het terugblikken op een afgelegd bezoek een tijdrovende bezigheid is. Dat zal inderdaad het geval zijn, als in het gesprek gecompliceerde en emotionele zaken aan de orde zijn geweest. In die situatie is het onontbeerlijk de genoemde onderwerpen zorgvuldig door te nemen, vooral om tijdens het volgende bezoek het gesprek ter zake te kunnen voortzetten. Vaak hoeft het nabeschouwen slechts enkele minuten te kosten en als een ambtsdrager alleen op stap was zelfs dat niet eens, namelijk als het niet zo erg veel oplevert waarover doorgedacht moet worden. Maar ook dan blijft het terugzien een zinvolle activiteit.

4.7.2 Notities maken

Thuisgekomen moet een ouderling of diaken van elk bezoek aantekeningen maken. Daardoor moet hij vastleggen wat zicht geeft op de bezochte persoon en ook andere zaken die van belang kunnen zijn voor een volgend bezoek. Geen enkele ambtsdrager is immers in staat de gegevens over en het besprokene met alle kerkleden uit z'n wijk lange tijd te onthouden. Vertrouwt een ouderling of diaken op z'n (falend) geheugen, dan zal hij onvermijdelijk allerlei waardevols vergeten en herhaaldelijk bij de betrokkenen naar de bekende weg vragen. Kerkleden die dat merken, kunnen met recht eraan twijfelen of zo'n vergeetachtige ambtsdrager wel echt geïnteresseerd is in hen. Om te voorkomen dat een dergelijk wantrouwen ontstaat, moeten ambtsdragers notities maken. Met behulp daarvan kunnen ze met de kerkleden meelevend, tot in de kleine dingen toe.

Wat een ambtsdrager door z'n aantekeningen moet vastleggen? Laat ik een opsomming geven:

- De gegevens over iemands uiterlijke omstandigheden (zie 4.1 en 6.1 uit deel I). Als het goed is, heeft z'n voorganger die voor een deel al doorgegeven bij de overdracht van z'n wijk (zie 5.1.4). Maar zelf moet hij die gegevens steeds aanvullen en bijwerken. Daarvoor kan hij het kennismakingsbezoek aan het begin van z'n ambtsperiode gebruiken, maar evengoed z'n latere bezoeken. In dit verband moet bovendien gewezen worden op de waarde ervan dat een ouderling of diaken z'n agenda gebruikt: daarin kan hij noteren, wanneer iemand de uitslag krijgt van een specialistisch onderzoek, wanneer iemand afstudeert, wanneer (een ouder) iemand jarig is. Hierdoor maakt hij het zichzelf mogelijk om - via een bezoek, een telefoontje of een kort gesprek bij de kerk - op het juiste moment z'n belangstelling te tonen.

- De data waarop hij een kerklid heeft bezocht. Wie afgaat op z'n tijdsbesef, komt gauw bedrogen uit: een ouderling of diaken kan het gevoel hebben dat z'n vorig contact met iemand nog maar vier weken geleden heeft plaatsgevonden, terwijl er in werkelijkheid al acht weken voorbij zijn. Om goed zicht te houden op het aantal bezoeken en op het tijdsverloop daartussen, is het handig alle adressen en bezoekdata in één schema op te nemen, bijvoorbeeld op deze manier:

19..	Jan.	Febr.	Maart	April	Mei
D. Bakker	8		17		11
A. Boomker		10		22	

Met behulp van zo'n schema kan in één oogopslag overzien worden wanneer en bij wie hij op bezoek is geweest. Dit is vooral nodig bij kerkleden die met betrekkelijke regelmaat opgezocht moeten worden. Uiteraard moet een ambtsdrager zo'n schema ook gebruiken door er geregeld naar te kijken en z'n bezoeken daarnaar te regelen.

- Het bijbelgedeelte dat voorgelezen is en of er gebeden is. Het is bijzonder pijnlijk, als een ambtsdrager voorstelt iets te lezen en het bezochte kerklid moet hem erop attenderen dat hij tijdens het bezoek van een paar weken geleden hetzelfde heeft laten horen. Ook het feit of hij gebeden heeft, kan van belang zijn: het zou een slechte zaak zijn, als een ambtsdrager op een adres er nooit toe gekomen is samen met de ander te bidden, ondanks de moeite die aangesneden zijn; een dergelijke fout maakt hij minder gauw, als hij weet wat z'n gedrag daarvoor is geweest.

- Wat besproken is. Alleen als er een kwestie met een kerklid loopt, is het noodzakelijk een bezoek tot in detail te verslaan. Maar doorgaans kan een ambtsdrager zich ertoe beperken de hoofdonderwerpen op te schrijven (belangrijk bij huisbezoeken) of wat in vergelijking met vorige keren nieuw is (belangrijk bij tussentijdse bezoeken). Zo mogelijk moet het genoteerde gebruikt worden voor het gesprek tijdens het volgende bezoek. Op deze manier kan er enige lijn aangebracht worden in de reeks bezoeken die een ambtsdrager aflegt.

- Wat geadviseerd is. Een ambtsdrager merkt bijvoorbeeld dat de ander op allerlei gebieden slecht geïnformeerd is, waarom hij die persoon adviseert zich een tijdje als proef te abonneren op een kerkelijk blad of een principiële dagblad. Dan is het wel zaak in een volgend bezoek, het huisbezoek of een tussentijds bezoek, ernaar te informeren of er wat met dat advies is gedaan. Maar dat kan een ambtsdrager alleen doen, als hij dit advies in z'n aantekeningen heeft opgenomen.

- Wat door het kerklid of de ambtsdrager beloofd is. Een kerklid kan tijdens een bezoek beloofd hebben iets met een ander goed te maken. Dat moet een ambtsdrager noteren, zodat hij er te zijner tijd op terug kan komen. Mogelijk heeft de ambtsdrager beloofd iets te zullen doen, bijvoorbeeld binnen een maand langs te komen. In dat geval kan hij het beste bij de in aanmerking komende datum een aantekening in zijn agenda plaatsen, zodat hij op het juiste moment aan z'n belofte herinnerd wordt. Dit is uitermate belangrijk, want als iets het vertrouwen van kerkleden in een ambtsdrager ondermijnt, is het dat die iets toezegt terwijl hij het niet of veel te laat nakomt.

Er rest nog één vraag: wat moet er met deze notities gebeuren, als een ambtsdrager aftreedt? Nooit mag hij het geheel aan wie dan ook overdragen: een groot deel daarvan is immers vertrouwelijk van aard. Om die reden moet hij het ook voorkomen dat ze als gevolg van een eventuele ziekte van hem of van z'n overlijden in onbevoegde handen vallen. Dit kan hij bereiken doordat hij z'n notities op tijd vernietigt of doordat hij op de omslag aangeeft dat ze ongelezen vernietigd moeten worden. Intussen is waar dat hij de inhoud hiervan voor een déél aan z'n opvolger moet doorgeven (zie daarover 5.1.4).

Gaan ambtsdragers op deze manier te werk met hun notities, dan helpen ze zichzelf ermee om verantwoord om te gaan met de hun toevertrouwde kerkleden.

4.8 De persoonlijke band met God

Als ouderlingen en diakenen bezoeken afleggen, hoort deze activiteit van hen niet op zichzelf te staan. Ze moet ingebed zijn in hun persoonlijke band met God. Niet voor niets wordt in het bevestigingsformulier (zie voor de tekst hiervan 8.2 uit deel I) wat de ouderlingen betreft op de waarde van deze band gewezen. Want nadat daarin hun verantwoordelijkheden tegenover de gemeente en de predikant zijn opgesomd, wordt vervolgens gesteld: 'Om deze taak als herder over Gods kudde trouw te kunnen vervullen, moeten de ouderlingen de Schrift ijverig onderzoeken en zich oefenen in de dienst van God.' In overeenstemming hiermee wordt hun in de slotopdracht voorgehouden dat ze voorbeelden moeten zijn voor de kudde. Naar mijn overtuiging zijn deze opdrachten evengoed van toepassing op de diakenen, al liggen hun bezigheden natuurlijk meer op het praktische dan op het principiële vlak.

Willen beide soorten ambtsdragers aan de genoemde opdrachten voldoen, dan horen twee activiteiten dagelijks in hun leven voor te komen.

4.8.1 Luisteren naar God

Het is voorstelbaar dat een ambtsdrager respect afdwingt door de toewijding waarmee hij z'n werk verricht, terwijl z'n eigen relatie met God minimaal is. Niet voor niets wijst de apostel Paulus zichzelf op het gevaar dat hij anderen oproept tot de wedstrijd, maar zelf wordt uitgeschakeld (1 Kor.9:27a). Het is dan ook zaak - om weer Paulus' woorden te gebruiken - dat ambtsdragers op zichzelf toezien (Hand. 20:28a) alsook dat ze zichzelf trainen en onder controle houden (1 Kor.9:27b). Anders geformuleerd: ze moeten zich ervoor inzetten dat hun christen-zijn niet achterblijft bij hun optreden als ambtsdrager. Het is waar, altijd bestaat er wel enige spanning tussen de boodschap die ze kerkleden laten horen en wat ze in hun eigen leven van die boodschap terechbrengen. Dat hoeft niet erg te zijn, als ambtsdragers maar hun winst doen met wat ze de ander voorhouden. In dat geval werkt die spanning vruchtbaar. Zou ze daarentegen tot een tegenstelling uitgroeien, dan zou dat fataal zijn, want daarmee is hun persoonlijk behoud gemoeid. Hoeveel te drukker ambtsdragers het overdag en 's avonds hebben, des te groter is het risico dat deze scheefgroei plaatsvindt. Ambtsdragers moeten daarom altijd maar vooral als ze erg bezet zijn, aandacht hebben voor hun eigen christen-zijn. Hiervoor is noodzakelijk dat ze luisteren naar God.

Ongetwijfeld zal elke ouderling en diaken na het eten uit de Bijbel (horen) lezen. Dit is nog niet voldoende: hij moet het gehoorde ook in zich opnemen. Het lezen aan tafel moet dus bewust gebeuren. Daarnaast is onmisbaar apart stúdie van de Bijbel te maken. Dat kan een ambtsdrager in z'n eentje doen, maar de praktijk wijst uit dat hier doorgaans niet erg veel van terecht komt.

Daarom is het verstandig dat ook ambtsdragers lid zijn van een bijbelstudievereniging en de vergaderingen daarvan zoveel mogelijk proberen bij te wonen. Door de eigen voorbereiding op en de gezamenlijke bespreking tijdens die vergaderingen worden ze in de goede zin van het woord gedwongen intensief met de Bijbel om te gaan. Een bijkomend voordeel is dat ze als lid van zo'n vereniging er zicht op krijgen wat er principieel en praktisch bij de kerkleden leeft.

Geven ambtsdragers zich op deze manier moeite om in alle rust naar God te luisteren zoals Hij via de Bijbel tot hen spreekt, dan kan het niet uitblijven of er bestaat voor het grootste deel harmonie tussen hun particulier en hun ambtelijk optreden.

4.8.2 Spreken tot God

Als ouderlingen en diakenen hun werk toegewijd willen doen, hebben ze actief te zijn: ze moeten bij de kerkleden op bezoek gaan en hun met woord en daad van dienst zijn. Deze activiteiten buitenshuis moeten gedragen worden door hun persoonlijk gebed binnenshuis. Voor een deel valt het bidden van hen samen met dat van andere kerkleden. Bij ieders omgang met God hoort immers dat hij zich over z'n bestaan van alledag tegenover God uitspreekt. Maar ouderlingen en diakenen dienen eveneens hun taak als ambtsdrager bij hun bidden te betrekken. Want ze moeten het goed beseffen: eens zullen ze het tegenover God moeten verantwoorden hoe ze zich hebben ingelaten met de kerkleden die Hij hun heeft toevertrouwd (vergelijk Heb.13:17b). Met deze bijbelse notie wordt niet beoogd ambtsdragers faalangstig te maken, maar wel om hen te doordringen van hun afhankelijkheid van God. Vanwege deze afhankelijkheid is het gebed van de ambtsdragers thuis een onontbeerlijk element van hun bezigheden. Allereerst moeten ze zich elke keer vooraf tot God richten, als ze bij iemand op bezoek gaan. Ze kunnen dit in een afzonderlijk gebed doen of na de maaltijd die aan het bezoek voorafgaat (meteen leerzaam voor de meeluisterende kinderen). Daarbij moeten ze voor zichzelf vragen om moed en wijsheid, zodat zij van hun kant het gesprek verantwoord voeren. Verwachten ze met problemen in aanraking te komen, dan moeten ze verzoeken of God hen erbij helpt daar juist op te reageren.

Daarnaast is het raadzaam dat ambtsdragers tijdens hun persoonlijk avondgebed op het afgelegde bezoek terugzien. Hierbij vragen ze God om vergeving voor wat ze tijdens het gesprek verkeerd hebben gedaan en of Hij de schadelijke gevolgen ervan wil beperken. Omgekeerd verzoeken ze Hem of Hij het goede van hun optreden effect wil geven. Ten slotte is het de taak van de ambtsdragers dat ze regelmatig de leden van hun wijk aan God opdragen. Ook dat kunnen ze na de maaltijd doen, tenminste voor zover hun voorbede publieke moeiten betreft. Aan wat er verder op hun adressen speelt, dienen ze aandacht te geven tijdens hun persoonlijk avondgebed.

Dit bidden is van grote betekenis. Daardoor vertrouwen de ambtsdragers de ander en zichzelf met hun werk aan God toe. Bij Hem kunnen alle betrokkenen zich dan geborgen weten. Door hun voorbede bevorderen de ouderlingen en diakenen meteen dat ze op een christelijke manier tegen het desbetreffende kerklid en zichzelf aankijken. Zoals iedereen hebben ook zij het nodig zichzelf hierin te vormen, want een kerklid kan hen danig dwars zitten. Al biddend voorkomen ze dat ze zich door hun onlustgevoelens laten meeslepen: ze beseffen het dat ze het beiden moeten hebben van Christus' verzoenende bloed. En wat henzelf betreft: letten ze alleen op de hoeveelheid werk en de zwaarte ervan en tegelijk op het in omvang en kwaliteit beperkte van hun bezigheden, dan zijn ze geneigd bij de pakken neer te zitten. Door hun bidden worden ze weer gerust: zij hoeven de kerkleden niet op het goede spoor te houden. Het eigenlijke werk wordt door het Hoofd van die kerk gedaan, door Christus met zijn Geest, en Hij zet zijn plannen onweerstaanbaar door, ondanks het falen van ambtsdragers (breder hierover in 6). Kortom, door hun bidden brengen ambtsdragers het op vol goede moed aan de slag te blijven, ook al krijgen ze door de ander of door zichzelf telkens teleurstellingen te verwerken.

5 Ambtsdragers en kerkeraad of diaconie

Het werk dat de ambtsdragers onder de kerkleden verrichten, doen ze niet als losse individuen. Ze horen allemaal bij een groter geheel. Zo oefenen de ouderlingen hun taak uit als lid van de kerkeraad en de diakenen als lid van de diaconie. Verder maken ze nog deel uit van de zogenaamde brede kerkeraad, want op allerlei gebieden dragen beide groepen ambtsdragers sámen verantwoordelijkheid voor de gemeente. In een handreiking voor hen mag dan ook het werk dat zij in collegeverband verrichten, niet ontbreken. Hierbij leg ik mezelf wel beperkingen op. In dit boek is het mij immers niet te doen om de ambtsdragers in het algemeen, maar om hen zoals zij bij de kerkleden op bezoek gaan. In het kader daarvan past het niet stil te staan bij alle aspecten van hun gemeenschappelijke taak. Er zal daarom niet gesproken worden over hun zorg voor materiële zaken zoals de kerkelijke financiën en het kerkgebouw. Evenmin zal hun betrokkenheid bij de kerkdienst, de catechese en de kerkelijke verenigingen breedvoerig aan de orde komen. Ik geef alleen aandacht aan die gezamenlijke activiteiten van ouderlingen en diakenen die regelrecht van belang zijn voor hun bezoek aan de kerkleden.

5.1 De wijk

5.1.1 Het indelen in wijken

De ouderlingen en diakenen zijn bevestigd als ambtsdragers van de héle gemeente. In kleine kerken met een minimaal aantal ambtsdragers komt het dan ook wel voor dat een verdeling in wijken ontbreekt, zodat elke ouderling en diaken daadwerkelijk de hele gemeente bestrijkt. Dat is een ongewenste situatie. Voor ambtsdragers en kerkleden is het dan onduidelijk welke ambtsdrager voor welk adres eindverantwoordelijk is. Hierdoor kan er in het contact met de kerkleden al gauw een en ander misgaan. Want hoe klein een gemeente ook mag zijn, het is voor ambtsdragers veelal ondoenlijk de aandacht evenwichtig over iedereen te verdelen: op het ene adres lopen ze elkaar zomaar voor de voeten, terwijl ze het andere adres onbedoeld verwaarlozen. Om ambtsdragers de mogelijkheid te bieden hun werk naar behoren uit te voeren, is hun wat de bezoeken betreft daarom meestal een deel van de gemeente in het bijzonder toevertrouwd.

Nu kan de gemeente op twee manieren in wijken verdeeld worden. Het meest gangbare systeem bij de ouderlingen is dat twee van hen één wijk bewerken. Hieraan kleven verschillende bezwaren. Het belangrijkste is dit: als iemand, op wat voor gebied ook, de verantwoordelijkheid voor iets met een ander deelt, heeft dit vaak als gevolg dat zo'n persoon zich minder of zelfs amper verantwoordelijk voelt. Hij heeft toch een collega die mee aansprakelijk is; wat zal hij zich dan nog druk maken? Maar ambtsdragers die zich minder betrokken voelen bij de leden van hun wijk, zijn ook minder gemotiveerd om d.m.v. tussentijdse bezoeken een vertrouwensband na te streven.

Hier komt een tweede bezwaar bij. Hebben ambtsdragers samen een wijk, dan is het aantal adressen te groot om overal over de vloer te komen. Om toch een intensieve bewerking van de wijk te kunnen realiseren zijn afspraken noodzakelijk, maar die zijn alleen haalbaar als beiden dezelfde visie op en toewijding aan hun taak hebben. Dat zal lang niet altijd het geval zijn, met alle moeiten van dien.

Een laatste bezwaar is dat er gauw misverstanden kunnen ontstaan. De één veronderstelt van de ander dat die wat op zich heeft genomen en dat hijzelf daarom niets hoeft te doen. Maar later blijkt z'n veronderstelling fout te zijn geweest, zodat iets belangrijks nagelaten is: pijnlijk tegenover het desbetreffende kerklid. Ook is voorstelbaar dat er werkzaamheden dubbel plaatsvinden. Het is waar, dit laatste kunnen ambtsdragers grotendeels voorkomen als er door hun onderlinge contacten een goede communicatie bestaat tussen hen. Maar door allerlei omstandigheden (hij heeft meer tijd beschikbaar dan hij vooraf had ingeschat, hem is iets ter ore gekomen, e.d.) kan het gebeuren dat een ouderling of diaken pas één dag van tevoren of zelfs op het laatste moment besluit ergens heen te gaan. In die situatie komt er weinig van met de wijkcollega te overleggen, met als mogelijk resultaat dat de één de activiteiten van de ander doorkruist.

Tot zover de bezwaren tegen het systeem dat twee ambtsdragers samen één wijk hebben. Om deze bezwaren te omzeilen, kies ik met overtuiging voor het systeem dat elke ouderling en diaken in z'n eentje een wijk krijgt toegewezen. Hierdoor wordt bereikt dat er bij zo'n ambtsdrager sprake is van ongedeelde verantwoordelijkheid. Daardoor zal hij meer betrokken zijn bij z'n adressen, wat z'n inzet zal vergroten. Omdat het aantal adressen nu overzienbaar is, is het voor hem ook meer haalbaar overal tussentijdse bezoeken af te leggen. Bovendien kan hij in deze situatie nauwere banden leggen dan als hij samen met een collega naar het dubbele aantal adressen moest omzien. Ten slotte bestaat er voor hem altijd duidelijkheid over z'n taak, doordat hij alles alleen moet doen.

5.1.2 Het samenstellen van de tweetallen

Kerkeraden en diaconieën kunnen er niet mee volstaan elke ambtsdrager een wijk toe te kennen. Het is immers een feit dat ouderlingen en diakenen geregeld met z'n tweeën op stap moeten. Zo worden alle huisbezoeken door twee ambtsdragers afgelegd (zie 4.1.1), maar evengoed sommige tussentijdse bezoeken, namelijk als daarbij ingrijpende zaken aan de orde zijn (zie het begin van 4.1.2). Nu kunnen ambtsdragers elke keer als ze op bezoek willen gaan, een aparte afspraak maken met een collega: waarschijnlijk onvermijdelijk als er maar drie ouderlingen of diakenen zijn. In alle andere gevallen is het raadzaam dat in een vergadering van de kerkeraad, resp. van de diaconie officieel wordt vastgesteld, wie voor een tijd van ten minste één jaar de vaste compagnon van wie zal zijn. Een dergelijke regeling heeft allereerst een praktisch voordeel: elke ambtsdrager weet met wie hij in die periode op stap gaat en hoeft daarom op dat punt niets meer af te spreken. Doordat twee ambtsdragers lange tijd samen optrekken, raken ze bovendien wat de werkwijze betreft op elkaar ingespeeld.

Ten slotte kan een ouderling of diaken met een vaste compagnon gemakkelijk overleg plegen over wat er op een adres van hem gaande is. Dat adres valt wel buiten de wijk van z'n compagnon, maar door hun gezamenlijke huisbezoeken is of wordt die er toch een beetje bekend mee.

Als de ouderlingen of diakenen er in een vergadering toe overgaan ieder z'n vaste compagnon toe te wijzen, moeten ze niet lukraak maar weloverwogen te werk gaan. Bij elke toewijzing moeten ze bezien wat voor de bearbeiding van een wijk het beste is. Het meest ideale is, als tegelijk aan de volgende drie voorwaarden kan worden voldaan:

a. Een tweetal ambtsdragers wordt zo samengesteld dat in geen van de twee bijbehorende wijken twee nieuwe ambtsdragers gaan optreden: elke wijk is in elk geval voor een van de twee ouderlingen of diakenen meer of minder bekend. Hierdoor heeft een ambtsdrager altijd iemand naast zich die hem kan inwerken in de wijk die helemaal nieuw is voor hem. Als de combinatie twee ambtsdragers betreft die al minstens één jaar van hun ambtstermijn achter de rug hebben, ligt het simpel: elke ambtsdrager zorgt er dan voor dat z'n eigen wijk ook vertrouwd wordt voor z'n compagnon. Ingewikkelder wordt het als een ambtsdrager net begint met z'n ambtstermijn. Dan is het noodzakelijk hem te koppelen met de compagnon die z'n voorganger het afgelopen jaar heeft gehad. Doordat die compagnon meegelopen heeft in wat nu de wijk van de opvolger is, kan hij de opvolger daarin wegwijs maken, terwijl hij wat z'n eigen wijk betreft uiteraard eveneens als begeleider fungeert. Door deze manier van combineren wordt het een pas opgetreden ambtsdrager gemakkelijker gemaakt contacten te leggen. Bovendien wordt zo de continuïteit bevorderd: als een kerklid huisbezoek ontvangt, heeft een van de bezoekende ambtsdragers - de wijkambtsdrager of anders zijn compagnon - altijd ook het vorige huisbezoek meege maakt, zodat de bezoekende ouderlingen of diakenen daarop kunnen teruggrijpen. (Voor het geval dat twee ambtsdragers samen één wijk hebben, zie boven, moet om dezelfde redenen ervoor gezorgd worden dat de twee niet tegelijk worden vervangen.)

b. Een ambtsdrager die bezig is met z'n allereerste ambtstermijn krijgt telkens een compagnon die vaker dienst heeft gedaan. Het belang hiervan hoeft nauwelijks uitgelegd te worden: de minder ervarene kan z'n winst doen met de inzichten en vaardigheden van zijn ervaren compagnon. (Dit is ook van toepassing, als twee ambtsdragers samen één wijk hebben.)

c. De twee ambtsdragers die gecombineerd worden, liggen elkaar, in elk geval tot op zekere hoogte. Het is officieel niet gebruikelijk dat hiermee rekening wordt gehouden. Begrijpelijk, want bij uitstek ambtsdragers moeten zich in hun onderlinge verhoudingen niet laten leiden door gevoelens van sympathie of antipathie tegenover hun collega's. Daartegenover moet onder ogen worden gezien dat mensen door hun botsende karakters soms moeilijk harmonieus met elkaar kunnen omgaan. Doet zo'n situatie zich voor, dan is het wijs de desbetreffende ambtsdragers niet als elkaars compagnon te laten optrekken. (Dit is in nog sterkere mate van toepassing als twee ambtsdragers samen één wijk hebben, want zij werken veelal meer dan een jaar met elkaar samen.)

Aan deze drie voorwaarden kan overigens lang niet onder alle omstandigheden voldaan worden. De aftreding van de ambtsdragers verloopt niet altijd volgens de planning, terwijl er soms onevenredig veel ambtsdragers zonder ervaring dienst doen. In dat geval moeten de ouderlingen en diakenen het nastreven dat ten minste aan een of twee voorwaarden wordt voldaan. Hierbij moeten ze tijdens hun vergadering overleggen, wat in de concrete situatie het zwaarst moet wegen.

Onbesproken is nog op welke manier twee ambtsdragers met hun wijken gecombineerd moeten worden. Er zijn twee mogelijkheden:

a. Twee wijken met hun toevallige ambtsdragers worden blijvend aan elkaar gekoppeld. Deze methode ligt het dichtst bij de situatie dat twee ambtsdragers samen een wijk hebben. Daarom is deze methode van combineren aanbevelenswaard, als ouderlingen of diakenen er voor het eerst toe overgaan ieder afzonderlijk een wijk toe te kennen. Een paar seizoenen lang kan dit opsplitsen van een wijk in tweeën als een interne zaak van de kerkeraad en/of de diaconie beschouwd worden. Is het experimentele stadium voorbij en wordt definitief tot splitsing besloten, dan dient dit aan de gemeente bekendgemaakt te worden, zodat de kerkleden weten wie hun ene wijkambtsdrager is. Eventueel kunnen dan nog de oude wijknummers gehandhaafd blijven en wordt alleen met een a- en b-verdeling gewerkt. Het voordeel van deze vaste combinaties is dat een ambtsdrager de wijk van z'n compagnon haast net zo goed leert kennen als die van hemzelf. Hier komt nog bij: op den duur zijn beide ambtsdragers even vertrouwd voor de kerkleden, wat de kans vergroot dat die kerkleden op een huisbezoek hun hart op tafel zullen leggen.

b. Aan het begin van elk seizoen wordt in een nieuwe regeling vastgesteld welke ambtsdrager in de komende periode met wie zal optrekken. Daarbij wordt erop gelet dat een ambtsdrager, als het even kan, niet iemand als compagnon krijgt met wie hij al eerder in z'n lopende ambtsperiode op stap is geweest. Uiteraard wordt deze jaarlijkse regeling in het plaatselijk kerkblad gepubliceerd om kerkleden er duidelijkheid over te geven wie als compagnon met hun wijkambtsdrager zal meelopen. Het voordeel van dergelijke combinaties is dat een ambtsdrager tijdens een ambtsperiode verschillende wijken leert kennen en zo een algemeen overzicht krijgt van wat er in de gemeente speelt. Dat is van belang als ouderlingen en/of diakenen zich bezinnen op hun algemeen beleid tegenover de gemeente (zie 5.3). Het tweede voordeel is dat een eenzijdige benadering van kerkleden haast onmogelijk wordt: een wijkambtsdrager wordt in de loop van de jaren door verschillende collega's begeleid. Dit zal in elk geval op hem en mogelijk ook op de bezochte kerkleden verfrissend werken.

Naar mijn idee kan niet met beslistheid gezegd worden voor welke van de twee combinatie-methodes het beste gekozen kan worden. Zo'n keuze hangt af van de methode die tot dan toe gevolgd is alsook van het antwoord op de vraag aan welke van de genoemde voordelen de desbetreffende ambtsdragers de meeste waarde toekennen.

5.1.3 De grootte van de wijken

Wil een ouderling of diaken een wijk intensief bewerken, dan moet hij naast de huisbezoeken ook geregeld tussentijdse bezoeken brengen (zie 4.1.2). Maar dat kan alleen doen, als z'n wijk te overzien is. Een wijk dient daarom eigenlijk zo weinig mogelijk adressen te omvatten. Daartegenover staat de kerkelijke praktijk dat het binnen een gemeente vaak uiterst moeilijk is aan voldoende ambtsdragers te komen. De oorzaak hiervan kan liggen in een ongunstige leeftijdsopbouw (verhoudingsgewijs weinig mannen van 35-65 jaar) of in de geestelijke situatie van die gemeente (weinig geschikte kandidaten en/of weinig bereidheid zich in te zetten). Daarom zal het haast onvermijdelijk zijn voor een compromis te kiezen. Waarvoor het beste gekozen kan worden? Het maakt verschil of het gaat om ouderlingen of om diakenen. Ouderlingen horen een veel kleiner aantal adressen per week te hebben dan diakenen. In 4.1.1 is immers aangegeven dat ouderlingen jaarlijks huisbezoek brengen, terwijl diakenen zich kunnen beperken tot een twee- à driejarige rondgang door de gemeente.

Wat de ouderlingen betreft lijkt het me toe dat voor een wijk van één ambtsdrager 20 adressen rijkelijk veel is: door de combinatie met z'n compagnon moet een ouderling met 20 adressen jaarlijks maar liefst 40 huisbezoeken afleggen. Het is waar, in vele kerken zal de grootte van de wijken niet ver van dit getal af liggen. Daarin moeten kerkeraden niet berusten, want anders hebben de ouderlingen maar weinig ruimte om d.m.v. tussentijdse bezoeken regelmatig contact te hebben en zo nauwe banden te leggen met de hun toevertrouwde kerkleden. Een meer redelijk aantal adressen per wijk acht ik zo'n 15. Het ideale aantal mag daar waarschijnlijk nog onder liggen, maar van 15 geldt dat dit in de huidige situatie met enige moeite binnen alle kerken haalbaar is, of in elk geval zinnig nagestreefd kan worden. Omdat de diakenen zoals gezegd veel minder vaak op huisbezoek gaan, kan hun in vergelijking met de ouderlingen het dubbele aantal adressen worden toegekend, dus zo'n 30 per diaken. Voor de presentatie naar de gemeente toe en voor het onderlinge overleg tussen de wijkambtsdragers (zie 5.2.3) is het handigste als twee ouderlingwijken samenvallen met één diakenwijk. Groter moet een diakenwijk ook niet worden, want vatten diakenen hun taak op zoals het bevestigingsformulier die omschrijft, dan hebben ze genoeg te doen (zoals in hoofdstuk 6 uit deel I is gebleken). Daarom is het voorstelbaar dat in een bewerkelijke gemeente (bijvoorbeeld met veel 65-plus-adressen) een diakenwijk kleiner is dan twee ouderlingwijken. Dat levert wel praktische problemen op, maar die zijn oplosbaar: de nummers van de diakenwijken moeten in het jaarboekje van de desbetreffende gemeente apart vermeld worden; en om het onderlinge overleg tussen de wijken niet onmogelijk te maken, moeten de adressen van een diakenwijk samengesteld worden uit het adressenbestand van hoogstens twee ouderlingwijken.

Om te voorkomen dat er misverstanden ontstaan over de veranderde en nieuwe adressen en dat de omvang van de wijken uiteen gaan groeien, is het noodzakelijk aan het begin van elk seizoen in een vergadering van de kerkeraad of de diaconie de stand van zaken op te nemen: heeft elke ouderling of diaken de juiste adressen op z'n lijst staan, heeft elke ouderling of diaken in vergelijking met z'n collega's ongeveer hetzelfde aantal of moet er een en ander verschoven worden?

In dit verband moet nog één zaak aan de orde komen: mag bij het schuiven met adressen er ook rekening mee gehouden worden of een ambtsdrager en een kerklid elkaar liggen? In 1.3.1 en 1.3.2 is in een bredere samenhang hierover al gesproken. De stelling daar was: als een wijkambtsdrager een moeizame relatie heeft met een kerklid, kan hij tijdens een huisbezoek desnoods z'n compagnon het woord laten voeren; bij wijze van uitzondering kan hij er zelfs toe overgaan zich met goedkeuring van de kerkeraad of van de diaconie te laten vervangen. In deze paragrafen over de wijk voeg ik hieraan toe, dat het m.i. ongewenst is zo'n kerklid uit het adressenbestand van die wijkambtsdrager te halen. Dat zou namelijk betekenen dat alle betrokkenen zich erbij neerleggen, dat het tussen die twee niet goed zit. Op een gegeven moment kan het inderdaad wijs zijn te zwichten voor dat harde feit, maar nooit moet de mogelijkheid uitgesloten worden dat er wat verandert. Door het bewuste adres in het bestand van zo'n wijkambtsdrager te handhaven, gaat er dan ook naar beide partijen het signaal uit dat de relatie tussen hen eigenlijk anders zou moeten zijn. Wellicht heeft dit ooit nog eens het effect dat ze naar elkaar toegroeien, zodat het voor die ouderling of diaken alsnog mogelijk wordt normaal ambtelijk contact met de ander te onderhouden.

5.1.4 Het overdragen van een wijk

Als een ouderling of diaken voor het eerst als wijkambtsdrager van een wijk gaat fungeren, moet hij zich ervoor inzetten om zo gauw mogelijk vertrouwd te worden met de kerkleden van z'n wijk. Daarvoor staan hem drie middelen ter beschikking. Allereerst dient hij kennismakingsbezoeken af te leggen (zie bij 4.1.2). Daarnaast moet hij zich door z'n compagnon wegwijs laten maken (zie bij 5.1.2). In dit verband gaat het me vooral hierom, dat hij zich door z'n voorganger moet laten informeren. Trouwens, als die hart heeft voor de hem toevertrouwde kerkleden, zal hij er uit zichzelf al toe overgaan z'n wijk aan z'n opvolger over te dragen.

De vraag is nu: wat voor informatie mag een opvolger van z'n voorganger verwachten? Uiteraard krijgt hij zonder meer de (voor)namen, geboortedata en adressen. Haast even vanzelfsprekend is het dat hem al die gegevens over iemands uiterlijke omstandigheden worden doorgegeven die uiteindelijk voor iedereen toegankelijk zijn, zoals: wat voor familierelaties iemand binnen de gemeente heeft, of iemand elders kinderen heeft wonen en wat hun kerkelijke positie is, wat voor beroep iemand uitoefent of heeft uitgeoefend, welke scholen eventueel worden bezocht, wat voor de betrokkene belangrijke data zijn (de eigen trouwdatum, de sterfdatum van de huwelijkspartner of van een kind). Hierbij hoort informatie over de kerkgang, het bijwonen van gemeentevergaderingen en het deelnemen aan studieverenigingen. Het is waar, dergelijke informatie is vrij persoonlijk, maar tegelijk kan die aan iedereen bekend zijn.

Maar wat moet een ambtsdrager aan met echt vertrouwelijke gegevens die hij al werkend aan de weet is gekomen? Mag hij die aan z'n opvolger doorspelen? In principe niet. Daarvoor zijn verschillende argumenten aan te voeren. De opvolger moet de mogelijkheid hebben de leden van z'n wijk onbevungen tegemoet te treden, zodat hij zelf kan waarnemen en beoordelen wat er gaande is. Omgekeerd moeten de kerkleden de kans krijgen om bij een nieuwe wijkambtsdrager tot op zekere hoogte met een schone lei te beginnen. Ten slotte mag een ambtsdrager zelfs niet tegenover z'n opvolger het vertrouwen schenden dat kerkleden hem geschonken hebben. Dit maakt duidelijk dat een ouderling of diaken er verkeerd aan doet z'n opvolger alles te vertellen wat hij over de persoon en het christen-zijn van kerkleden weet.

Toch kan het raadzaam zijn vertrouwelijke zaken van iemand door te geven. Naar mijn idee is dat in twee gevallen mogelijk. Zo is denkbaar dat een wijkambtsdrager zonder bepaalde gegevens onvermijdelijk beoordelingsfouten maakt; ook kan een kerklid zich pijnlijk getroffen voelen, als hij merkt dat z'n nieuwe wijkouderling of -diaken op een bepaald punt onwetend is. In zulke situaties is het aanvaardbaar dat de voorganger z'n opvolger de desbetreffende persoonlijke informatie geeft, maar dan moet hij zich ook werkelijk daartoe beperken. Op diaconaal gebied betekent dit dat een nieuwe wijkdiaken op de hoogte gebracht moet worden van de financiële en andersoortige steun die iemand uit z'n wijk ontvangt.

Hiernaast kan het voorkomen dat de vertrekkende wijkambtsdrager een heel intensief contact heeft onderhouden met een kerklid, terwijl de moeite waarmee die zit verdere begeleiding wenselijk maakt. In die situatie zou het betreurenswaard zijn, als aan een opvolger niets overgedragen zou worden. Daardoor verliest het bewuste kerklid z'n steun. Bovendien kan veel verloren gaan van wat hij en z'n toenmalige wijkambtsdrager door hun investering aan tijd en inzet bereikt hebben. Toch kan een ouderling of diaken wat in zo'n contact besproken is, niet zomaar aan z'n opvolger doorspelen - onafhankelijk ervan of hij alles mondeling vertelt of dat hij z'n notities van de gesprekken overhandigt. Om recht te doen aan het vertrouwelijke van hun contact dient hij overleg te plegen met het kerklid, of hij iets aan z'n opvolger te kennen mag geven. Gaat een kerklid daarmee akkoord, dan bepaalt hij ook de hoofdlijnen van wat de nieuwe wijkambtsdrager te horen krijgt. Zorgvuldigheid in de omgang met kerkleden is nu eenmaal een groot goed.

5.1.5 Beperkingen bij het overdragen van een wijk

Omdat het voor een wijkambtsdrager moeilijk is persoonlijke zaken verantwoord over te dragen, zijn er wel kerkleden die daarom weigeren aan zo'n overdracht mee te werken. Soms komt dit voort uit een ongerechtvaardigd gebrek aan vertrouwen in de opvolger. Maar niet zelden heeft een kerklid slechte ervaringen opgedaan, doordat een wisseling van wijkambtsdragers hem in een vacuüm heeft gebracht; mogelijk is hij het, mee hierdoor, moe z'n verhaal wéér eens te moeten vertellen. Daarnaast moet worden geconstateerd dat in bepaalde gevallen een overdracht op z'n minst een twijfelachtige aangelegenheid is: de moeite waarmee een kerklid kampt, kan van die aard zijn dat het tijden kost daar een scherp beeld van te krijgen; ook kan voor het inleven daarin een bijzondere gave vereist zijn waarover niet iedereen beschikt. Als een wijkambtsdrager met iets van deze aard te maken heeft, wat moet hij dan doen bij z'n aftreden of z'n overstap naar een andere wijk? Wie strikt formeel redeneert zal zeggen: 'Zo iemand dient z'n relatie af te breken. Maakt een kerklid door z'n weigering mee te werken een goede overdracht onmogelijk, dan is dat zijn keus en is hij zelf aansprakelijk voor de schade die hij daardoor ondervindt. Werkt een kerklid wel mee, maar bestaat door het gecompliceerde van zijn moeite het gevaar dat de overdracht mislukt, dan moet dat risico maar genomen worden.'

Ik kan me moeilijk voorstellen, dat een ambtsdrager met hart voor de zaak zo zal redeneren. Natuurlijk moeten formele regels in acht genomen worden: een ambtsdrager mag niet zomaar in andermans wijk werkzaam zijn; ook dient een afgetreden ambtsdrager z'n activiteiten in z'n vroegere wijk te staken; verder moet hij uit respect voor de positie en taak van z'n opvolger zoveel mogelijk aan hem overdragen. Het nakomen hiervan is niet zo zeer noodzakelijk omdat die regels de regels zijn, maar omdat een ordelijk samenleven binnen de kerk de duidelijkheid bevordert en daarom opbouwend is voor de onderlinge verhoudingen. Hiermee wordt al stilzwijgend aangegeven dat in het kerkelijk leven in feite de vraag voorop staat waarmee een kerklid het meest gediend is. Formele regels worden gewoonlijk dan ook soepel toegepast. Zo is het op dit punt te verdedigen dat een ambtsdrager bij wijze van uitzondering een contact uit z'n vroegere wijk aanhoudt. Vanwege de zonet vermelde formele regels zijn hieraan wel twee voorwaarden verbonden.

Een ouderling of diaken moet aan de kerkeraad of diaconie meedelen dat hij in gesprek blijft met een ongenoemd iemand uit z'n wijk, en daarbij, met de nodige terughoudendheid, enige toelichting geven over de reden hiervan. Dit niet om toestemming te vragen, want het is zijn verantwoordelijkheid te bepalen of het gewenst is een contact aan te houden. Waarom de kerkeraad of diaconie dan wel op de hoogte gebracht moet worden? Er mag geen misverstand ontstaan over het optreden van de desbetreffende ex-wijkambtsdrager. Bovendien is het de taak van de gezamenlijke ouderlingen en diakenen om erop toe te zien dat het voortzetten van een relatie niet lichtvaardig gebeurt. Dat zou verkeerd zijn vanwege de genoemde regels; daarnaast moet vermeden worden dat een ambtsdrager zichzelf te snel onmisbaar acht alsook dat hij een kerklid van zich afhankelijk maakt.

De tweede voorwaarde is dat de vertrokken wijkambtsdrager ernaar streeft de nieuwe wijkambtsdrager er al meer bij te betrekken. Zo moet hij bij het kerklid erop aandringen ermee akkoord te gaan dat diens ouderling of diaken van het lopende contact weet. Zo'n kerklid kan hem er zelf van vertellen of dit aan z'n ex-wijkambtsdrager overlaten. Ook moet de ex-wijkambtsdrager eraan werken, dat hij langzamerhand kan terugtreden en dat z'n plaats door de eigen ouderling of diaken van het kerklid kan worden ingenomen.

Als een ouderling of diaken de adressen van z'n wijk heeft overgedragen, betekent dit nog niet dat hij ze vergeten kan. In het gewone sociale verkeer wordt het al onheus gevonden, als iemand van de ene op de andere dag banden doorsnijdt. Ook een ambtsdrager moet het contact met z'n wijk niet al te abrupt verbreken. Heeft hij in de loop van de tijd op een adres over ingrijpende zaken gesproken, dan ligt het voor de hand dat hij na z'n vertrek nog eens aanwipt om ernaar te informeren hoe het ermee gaat - ook al heeft er een goede overdracht plaatsgevonden. Hetzelfde geldt als iets ergs overkomt aan iemand met wie hij een nauwe band heeft onderhouden. Laat een vertrokken ambtsdrager het na z'n belangstelling te tonen, dan wekt hij op z'n minst de indruk dat z'n vroegere inzet meer uit plichtsgevoel is voortgekomen dan uit echte interesse voor de betrokkenen. Dat is slecht voor z'n goede naam, maar wat belangrijker is: dat is pijnlijk voor de betrokkenen, want die krijgen achteraf het gevoel dat ze als persoon onvoldoende serieus zijn genomen.

Op deze manier moet bij het overdragen van een wijk met allerlei menselijke aspecten rekening worden gehouden. Dat zal de kwaliteit van de zorg voor de kerkleden ten goede komen.

5.2 Onderlinge informatie

5.2.1 Het rapporteren van bezoeken

Het is een goed gebruik in het gereformeerd kerkelijk leven, dat van alle huisbezoeken rapport wordt uitgebracht. De ouderlingen doen dit op de vergadering van de kerkeraad, en de diakenen, als ze tenminste apart samenkomen, op de vergadering van de diaconie. Dit rapporteren is om verschillende redenen van belang. Allereerst zien de ouderlingen of de diakenen daardoor op elkaar toe: brengt een wijkambtsdrager binnen de vastgestelde periode inderdaad huisbezoek aan elk van z'n adressen? Het is niet ondenkbaar dat soms een adres wordt overgeslagen, hetzij omdat dit adres simpelweg is vergeten, hetzij omdat de wijkambtsdrager er erg tegen opzag daar op bezoek te gaan. Door de verplichte rapportage stimuleren de ambtsdragers elkaar erin dit werk trouw te verrichten.

Nog belangrijker is dat de kerkeraad of de diaconie door de telkens terugkerende rapporten een algemeen beeld krijgt van de geestelijke situatie van de gemeente, dus hoe de kerkleden globaal genomen ervoor staan in hun christen-zijn of, meer beperkt, in hun dienstvaardig-zijn. Een dergelijk beeld is voor de gezamenlijke ouderlingen en diakenen, en trouwens ook voor de predikant, van waarde, omdat ze hierdoor kunnen vaststellen wat hun beleid tegenover de gemeente moet zijn en dus waaraan ze in het bijzonder moeten werken (zie hierover 5.3).

Er kan nog een derde reden genoemd worden waarom rapporteren van betekenis is: ouderlingen of diakenen kunnen met suggesties, vragen, klachten of moeiten geconfronteerd worden die ze niet tijdens het huisbezoek kunnen afhandelen. De ene keer is het voldoende dat hun collega's met hen meedenken, hen adviseren. Een volgende keer is het onontbeerlijk dat de kerkeraad of de diaconie in reactie op wat hem wordt voorgelegd, z'n standpunt bepaalt. Een derde keer moet een ingrijpend besluit genomen worden, door de kerkeraad om tot tucht over te gaan of door de diaconie om financiële steun te gaan verlenen.

Het bovengenoemde maakt meteen duidelijk wat van huisbezoeken gerapporteerd dient te worden. Laat ik een opsomming geven:

- Opvallend positieve of negatieve zaken die de ambtsdragers tijdens hun rondgang telkens zijn tegengekomen en die dan ook een tendens in het plaatselijk kerkelijk leven aangeven.
- De vooruit- of achteruitgang die in vergelijking met het vorige huisbezoek op een adres viel waar te nemen.
- Wat tijdens het huisbezoek niet uitgepraat kon worden en waarover intern overleg met de gezamenlijke collega's gewenst of onmisbaar is.
- Problemen die op dat moment ertoe moeten of in de toekomst ertoe kunnen leiden dat de kerkeraad tucht gaat toepassen of dat de diaconie financiële steun gaat geven.

In dit verband wil ik apart stilstaan bij de vraag of ouderlingen lovend en kritisch commentaar op de predikant en dan meestal op z'n preken moeten doorgeven. Deze vraag beantwoord ik positief als dit commentaar tenminste opbouwend is, dus als de predikant daardoor bemoedigd wordt in z'n werk of terecht aan het denken wordt gezet. Het komt me overigens voor dat de rapporterende ouderlingen beter niet kunnen vermelden van wie de lof of de kritiek afkomstig is: de predikant zou eens in de verleiding kunnen komen lovende kerkleden eenzijdig in z'n hart te sluiten en critici als z'n tegenpartij te beschouwen. Niét-opbouwende kritiek moet soms ook gerapporteerd worden, namelijk als die her en der wordt gespuid en weloverwogen tegengas raadzaam maakt. In die situatie is het onvermijdelijk namen te noemen, omdat dan eveneens van de predikant gerichte actie verwacht mag worden.

Intussen doen ouderlingen er soms wijs aan beluisterde kritiek niet door te geven. Het kan een meer bevredigende oplossing zijn, als criticus en predikant een persoonlijk gesprek met elkaar hebben (al of niet in het bijzijn van andere ambtsdragers). Is dit naar de inschatting van de ouderlingen het geval, dan moeten ze bij het bewuste kerklid erop aandringen dat die met het plaatsvinden van zo'n gesprek akkoord gaat. Als die bereid is mee te werken, moeten ze met hem ook afspreken wie het initiatief zal nemen voor dat gesprek: hij, zij of de predikant.

De inhoud van de rapportage wordt gewoonlijk ook genotuleerd. De zin hiervan is duidelijk in het geval dat er een tuchtprocedure tegen iemand loopt: aan de hand van wat er zwart op wit staat, kan gevolgd worden wat voor ontwikkeling er bij hem plaatsvindt. Maar eveneens met betrekking tot andere adressen heeft het waarde te kunnen teruggrijpen op de verslagen van vroegere huisbezoeken: per adres valt er wellicht een zekere lijn te ontdekken, terwijl het genoteerde van een aantal adressen een tendens te zien kan geven.

Een probleem is alleen dat het vaak niet meevalt te midden van het vele dat wordt genotuleerd, de verslagen van de huisbezoeken terug te vinden. Daarom is te overwegen de rapporten van bezoeken in een apart notulenboek vast te leggen.

In het bovenstaande is concreet omschreven wat gerapporteerd en dus ook genotuleerd moet worden. Daarmee is niet gezegd dat ambtsdragers de handen volledig vrij hebben, zolang ze zich maar tot vermeldenswaardige onderwerpen beperken (zie hierboven a-d). Altijd blijft de eis gelden dat ze terughoudend moeten zijn in hun rapportage. Het argument hiervoor spreekt vanzelf: enerzijds mogen ze nooit het vertrouwen schenden dat kerkleden hun geschonken hebben (zie 5.2.2); anderzijds moeten ze niet onnodig tijd vragen van hun collega's en hen evenmin onnodig emotioneel belasten. Daarom dienen ambtsdragers, ook bij het rapporteren van zinnige zaken, het na te laten een gedetailleerde beschrijving te geven van het verloop van een bezoek. Met details is niemand gediend. Natuurlijk, bij problemen die te maken (kunnen) hebben met tucht en met financiële steun, kunnen ouderlingen resp. diakenen er niet onderuit uitgebreid en eventueel zelfs schriftelijk te rapporteren, want dan kunnen ze in een later stadium altijd op inhoudelijke informatie teruggrijpen. Maar doorgaans kunnen ambtsdragers volstaan met sobere aanduidingen, zoals: 'Een goed bezoek: de band met God leeft voor hem, hij weet wat er principieel gaande is, hij is betrokken bij z'n medekerkleden, e.d.', of: 'Niet zo bemoedigend allemaal: wat voor hem de waarde is van het geloof blijft wat ongreepbaar, hij heeft weinig interesse voor principiële zaken, hij isoleert zich van de gemeenschap, enz.'

Tot zover over het rapporteren (en notuleren) van huisbezoeken. Maar moeten ouderlingen en diakenen ook verslag uitbrengen van hun tussentijdse bezoeken? Het lijkt me niet juist deze rapportage even compleet te laten zijn als die van de huisbezoeken. Het zou te veel tijd vergen, als ambtsdragers behalve van hun huisbezoeken ook nog van alle andere contacten moesten vertellen. Bovendien zijn tussentijdse bezoeken vaak van die aard dat informatie hierover niet thuishoort op de vergadering van de kerkeraad of de diaconie. Ten slotte doet zich niet zelden het geval voor dat niet alleen de inhoud van een contact onder de plicht tot geheimhouding valt, maar eigenlijk ook het feit van het contact als zodanig. Een kerklid kan het immers al erg vinden, als anderen alleen nog maar weten dat er iets gaande is.

Hiertegenover acht ik het eveneens onjuist de tussentijdse bezoeken onvermeld te laten. Ambtsdragers hebben immers de taak op elkaars inzet toe te zien. Maar daartoe zijn ze pas in staat, als ze zicht hebben op wat ieder naast z'n huisbezoeken aan activiteiten verricht. Om de arbeidzaamheid van elkaar te stimuleren is het daarom nuttig dat ouderlingen en diakenen in elk geval iets van hun tussentijdse bezoeken vertellen.

Om recht te doen aan de argumenten tegen en voor rapportage, kies ik ervoor dat ambtsdragers wel al hun tussentijdse bezoeken rapporteren maar daarbij onderscheid maken. Er zijn bezoeken die iets vermeldenswaardigs voor de kerkeraad of de diaconie hebben opgeleverd (in de zin zoals boven bij a-d is omschreven); daarvan wordt, terughoudend, verslag uitgebracht, terwijl de naam van de bezochte kerkleden vermeld wordt. Daarnaast zijn er bezoeken die in de genoemde zin niets hebben opgeleverd en er zijn contacten die onder de zwijgplicht vallen: daarvan wordt alleen gemeld dat ze gebracht zijn, zonder een naam te noemen, bijvoorbeeld in deze vorm: 'Verder heb ik nog wat 65-plussers bezocht', of: 'Ook heb ik nog met een paar anderen contact gehad, maar daarvan valt niets te vertellen.'

Gaan ambtsdragers bij het rapporteren van huisbezoeken en tussentijdse bezoeken op deze zorgvuldige manier te werk, dan is dat in het voordeel van alle betrokkenen: de ambtsdragers zelf krijgen de steun die ze nodig hebben, de kerkeraad of de diaconie krijgt de informatie waarover hij hoort te beschikken, terwijl tegelijk de privacy van de kerkleden wordt gerespecteerd.

5.2.2 De plicht tot geheimhouding

Ouderlingen en diakenen zijn geen kerkelijke inspecteurs die vertrouwelijke gegevens moeten verzamelen en strafbare feiten moeten opsporen om die vervolgens door te geven aan hun opdrachtgevers, de kerkeraad of de diaconie. Dit is zonder nadere toelichting voor elke ambtsdrager zonneklaar. Ze zijn dienaren van Christus en hebben de taak de kerkleden van dienst te zijn; wat die hun vertrouwelijk meedelen, horen ze dan ook voor zich te houden. Met deze stelling zijn we niet klaar. Daarbij zijn namelijk twee vragen te stellen: tegenover wie hebben ze de plicht tot geheimhouding en geldt die plicht onder alle omstandigheden?

Als een ambtsdrager tijdens een bezoek allerlei persoonlijks van een kerklid uit z'n eigen wijk te horen krijgt of als hij tijdens een vergadering van de kerkeraad of de diaconie vertrouwelijke informatie verneemt over iemand uit andermans wijk, is hij allereerst verplicht te zwijgen tegenover iedereen buiten de kerkeraad, inclusief z'n eigen vrouw. Doorgaans is deze verplichting bij alle betrokkenen bekend. Toch zijn kerkleden er soms onzeker over of ambtsdragers zich hieraan metterdaad houden. Helaas is hun twijfel niet helemaal ongegrond, want het komt voor dat ouderlingen en diakenen achteloos omspringen met vertrouwelijke gegevens. In het bijzonder vrouwen van ambtsdragers zijn soms van allerlei op de hoogte, terwijl ze het een en ander wel eens doorvertellen ook. Een uiterst kwalijke zaak. Het kerklid dat hiervan het slachtoffer wordt, heeft z'n verhaal immers verteld in het vertrouwen dat alleen de bezoekende ambtsdrager(s) meeluisterde(n). Wat pijnlijk voor hem, als achteraf blijkt dat in feite ook anderen en zelfs vrouwen van ambtsdragers 'aanwezig' waren. Geleerd door deze ervaring zal het slachtoffer het in het vervolg nalaten zich tegenover een ambtsdrager bloot te geven. Maar ook de 'omstanders' rond het slachtoffer zullen zich vele malen bedenken voordat ze bij een ouderling of diaken hun hart op tafel leggen. Wie durft hun ongelijk te geven? Loslippige ambtsdragers richten dus veel kwaad aan: ze schenden het vertrouwen van het desbetreffende kerklid; bovendien maken ze het zichzelf en hun collega's moeilijk, zo niet onmogelijk een vertrouwensband te leggen met kerkleden. Het belang van de plicht tot geheimhouding kan daarom niet gauw overschat worden.

Al valt dit min of meer buiten het bestek van een boek voor ouderlingen en diakenen, toch wil ik in dit verband kort stilstaan bij de vraag of ook een predikant de plicht heeft tegenover z'n vrouw te zwijgen. Volgens mij niet zonder meer. In het kerkelijk leven is er nu eenmaal tot op vandaag een principiële verschil tussen de vrouw van een predikant en die van een ouderling of diaken. Al is het natuurlijk waar dat alleen de predikant voor het werk in de gemeente is aangesteld, in de praktijk fungeert z'n vrouw als z'n medewerkster. Laat ik enkele activiteiten van haar noemen. Mensen die de predikant bij hem thuis opzoeken, worden door haar ontvangen; blijkt hij afwezig, dan treedt zij soms zelfs op als eerste opvang. Verder komt het herhaaldelijk voor dat zij haar man begeleidt of namens hem op stap gaat, als er in een gezin iets feestelijks of verdrietigs gaande is. Geen wonder dat kerkleden het vaak vanzelfsprekend en ook goed vinden dat de predikantsvrouw de vertrouwelijke kennis van haar man deelt.

Tegen deze achtergrond is te verdedigen dat de plicht tot geheimhouding niet volledig van toepassing is op een predikant tegenover z'n vrouw. Ik formuleer het expres voorzichtig. Want het blijft een feit dat alleen de predikant de ambtsdrager is. Ook zijn kerkleden er niet altijd gelukkig mee dat de predikantsvrouw mee op de hoogte is van persoonlijke zaken van hen. Daar komt bij dat niet alle predikantsvrouwen het aankunnen geheimen te bewaren: er zijn er die het erg belastend vinden minder vleeiende dingen te weten van kerkleden die ze bij allerlei gelegenheden tegenkomen; jammer genoeg zijn er ook die op visites hun mond niet kunnen houden. Om deze redenen moeten predikanten niet zomaar alles aan hun vrouw doorvertellen, maar in de concrete gevallen zorgvuldig afwegen wat wel of niet verstandig is.

Om weer terug te komen op de zwijgplicht van ouderlingen en diakenen: over vertrouwelijke zaken moeten ze niet alleen zwijgen tegenover niet-ambtsdragers. Het intieme dat hun is toevertrouwd, moeten ze evengoed geheim houden tegenover hun compagnon - gesteld even dat ze iets in hun eentje hebben gehoord, dus tijdens een tussentijds bezoek. Ook tegenover de kerkeraad of de diaconie moeten ze gesloten zijn. Over dit laatste bestaat er bij kerkleden onvoldoende duidelijkheid, zeker bij de jongeren onder hen die kerkelijk nog weinig ervaring hebben. Ze achten het mogelijk dat ambtsdragers alles wat tijdens een bezoek besproken is, doorbrieven naar de kerkeraad of de diaconie. Het gevolg hiervan kan zijn dat ze zich op de vlakte houden uit angst dat uiteindelijk meer mensen naar hen luisteren dan alleen de bezoekende ambtsdrager(s). Het is daarom zinnig dat ambtsdragers zo nu en dan apart in de gemeente aan de orde stellen wat de plicht tot geheimhouding inhoudt en wat die plicht uitwerkt op hun manier van rapporteren. Daarover kan in het plaatselijk kerkblad geschreven worden, maar in het bijzonder de ouderlingen kunnen daarover ook tijdens hun huisbezoeken spreken. Kerkleden moeten zich bij bezoekende ambtsdragers veilig voelen. Als zij zich bloot hebben gegeven tegenover een ouderling of diaken, moeten ze er gerust op kunnen zijn: door z'n rapport zullen ze nooit voor het front van een kerkeraad of diaconie te kijk worden gezet. In het vertrouwen hierop stellen ze zich ongetwijfeld opener op en gaan ze er gauwer toe over met allerlei persoonlijks voor de dag te komen.

Heeft iemand inderdaad z'n hart op tafel gelegd, dan doet een toelisterende ambtsdrager er vaak goed aan ten overvloede te verklaren: 'Wat u verteld hebt, blijft uiteraard onder ons. Ook de kerkeraad/diaconie laat ik hier buiten.' Dan hoeft een kerklid op dat punt nooit onzeker te zijn. Vanzelfsprekend moeten ambtsdragers hun zwijgplicht ook waarmaken. Tijdens een vergadering is het de taak van de praeses hen hierbij te helpen: hij moet er nauwlettend op toezien dat niemand te ver gaat in z'n verslaggeving.

Intussen is het een feit dat het voor een ambtsdrager soms móeielijk is z'n plicht tot geheimhouding na te komen. Hij kan het wenselijk vinden of er behoefte aan hebben een derde (z'n compagnon, de predikant, z'n vrouw, een deskundige) of ook de kerkeraad of de diaconie erbij te betrekken. Z'n bedoeling hiermee kan zijn: overleg te plegen, het dragen van de last van het geheim voor hemzelf te verlichten, of de overdracht van de wijk goed te laten verlopen. Naar mijn overtuiging geeft dit een ambtsdrager nog niet de vrijheid op eigen initiatief z'n zwijgen tegenover derden te verbreken. Daar is in deze situatie altijd de toestemming van het desbetreffende kerklid voor nodig. Wil die het besprokene onder vier ogen houden en vindt die het praten met een derde zelfs te ver gaan als z'n naam ongenoemd blijft, dan zal een ambtsdrager dat moeten aanvaarden, hoe bezwaarlijk hij het ook mag vinden. Gaat dat kerklid ermee akkoord dat de ambtsdrager een ander of z'n gezamenlijke collega's informeert, dan betekent dit nog geen vrijbrief voor die ambtsdrager. Hij moet het met het kerklid bespreken wat wel en wat niet doorverteld mag worden. De beslissende stem hierbij heeft dat kerklid: hij heeft er recht op te weten wat er met z'n intieme uitlatingen gebeurt. Respecteren ambtsdragers op deze manier de privacy van de ander, dan blijft die het aandurven zich aan hen toe te vertrouwen.

Een enkele keer is het voor de ambtsdrager onmogelijk z'n plicht tot geheimhouding na te komen: hij kan op feiten stuiten die bij z'n gezamenlijke collega's bekend móeten zijn vanwege de verantwoordelijkheid die zij dragen. Zo zijn de ouderlingen als kerkeraad verantwoordelijk voor het christelijk karakter van de gemeente en hebben ze daarom de taak de tucht toe te passen. Ontdekt een ouderling dat iemand om z'n fundamenteel onchristelijke opvattingen en/of gedragingen terechtgewezen moet worden, dan mag hij dat niet met een beroep op z'n zwijgplicht voor zich houden. Daarnaast zijn de diakenen als diaconie verantwoordelijk voor o.a. de diaconale gelden en moeten zij daarom misbruik hiervan tegengaan. Merkt een diaken dat kerkleden oneigenlijk gebruik maken van hun financiële ondersteuning, dan mag hij hierover niet zwijgen, hoe vertrouwelijk dit gegeven ook mag zijn.

Het is toe te geven: soms kan het wijs zijn dat een ouderling of een diaken iets kwalijks niet meteen doorgeeft: wellicht heeft iemands wandaad het karakter van een eenmalige struikeling en/of is de ontdekking ervan voor de betrokkene aanleiding om acuut tot inkeer te komen. Blijkt daar weinig of niets van, dan moet een ambtsdrager er niet mee wachten het kwalijke aan de kerkeraad of de diaconie bekend te maken. Iets kan ook zo erg zijn dat het zelfs niet voorlopig stil gehouden kan worden.

De meldplicht die een ambtsdrager als lid van de kerkeraad of van de diaconie in deze gevallen heeft, gaat dan vóór de zwijgplicht - om het markant te zeggen. Daarmee bedoel ik overigens niet dat ambtsdragers dit soort vertrouwelijke informatie rustig achter de rug van het bewuste kerklid mogen doorgeven. Ook al zijn ze niet van zijn toestemming afhankelijk, hij mag en moet wel weten waar hij aan toe is. Daarom moeten ambtsdragers het altijd aan iemand vertellen als ze iets kwalijks van hem aan rapporteren, en ook waarom ze zich hiertoe genoodzaakt voelen. Hopelijk wordt het zo'n kerklid dan klaar dat dit rapporteren niets met zwartmaken van doen heeft maar alles met die taak van de kerkeraad of diaconie om overeenkomstig de Bijbel voor de gemeente zorg te dragen.

Alles samenvattend kan gezegd worden, dat het van grote waarde is als ambtsdragers zorgvuldig omgaan met hun plicht tot geheimhouding. Daarom doen ze er goed aan om aan het begin van elk seizoen elkaar met zoveel woorden aan deze plicht te herinneren.

5.2.3 Overleg tussen ouderlingen en diakenen

Omdat ouderlingen en diakenen, elk op hun manier, dezelfde kerkleden van dienst (horen te) zijn, moeten ze hun bezoeken niet onafhankelijk van elkaar afleggen. Anders gebeurt het zomaar dat ze langs elkaar heen of zelfs tegen elkaar in werken. Ze moeten juist omgekeerd hun activiteiten onder de kerkleden in een hechte onderlinge verbondenheid verrichten. Dat houdt in de praktijk in dat er geregeld overlegd moet worden tussen de gezamenlijke ouderlingen en diakenen, dus de kerkeraad en de diaconie, alsook tussen de ouderling en diaken van dezelfde wijk. Bij dat overleg moeten ze informatie uitwisselen en in de voorkomende gevallen ook hun werkzaamheden op elkaar afstemmen. Laat ik dit nader uitwerken.

Wat kerkeraad en diaconie of ouderling en diaken met elkaar uitwisselen, mag niet zonder meer alle gegevens over een kerklid omvatten. Er moet geselecteerd worden. Ze mogen alleen iets over iemand doorgeven, als hun plicht tot geheimhouding dit toelaat en als het voor het andere college, resp. de wijkcollega belangrijk is of kan zijn voor de omgang met het bewuste kerklid. Zo kan er geen enkel bezwaar tegen bestaan het aan elkaar door te geven, als op een adres principieel gezien verheugende of zorgwekkende ontwikkelingen gaande zijn, of als in de uiterlijke omstandigheden van een kerklid ingrijpende veranderingen hebben plaatsgevonden, bijvoorbeeld doordat hij werkloos is geworden of doordat een kind van hem op kamers is gaan wonen. De zaak ligt ook duidelijk, als zich een gecompliceerde situatie voordoet, zoals een lopende echtscheidingsprocedure, waarbij allerlei aspecten in het geding zijn: principiële, emotionele en financiële. Dan kunnen een wijkouderling of -diaken en z'n compagnon het beslist niet alleen af en zijn ze wel gedwongen hun wijkcollega's erbij te halen. In dat geval moeten ze voorkomen dat ze dubbel werk verrichten of zelfs afbreuk doen aan elkaars werk. Daarvoor dienen de wijkouderling en de wijkdiaken, eventueel begeleid door hun compagnon en/of de predikant, met elkaar af te spreken wie wat doet; ook dienen ze samen geregeld de stand van zaken door te spreken. Dit alles uiteraard met medeweten van het desbetreffende kerklid.

Moelijker is of de ouderlingen het ook aan de diakenen te kennen moeten geven als zij tucht toepassen. Een tuchtprocedure is, zeker in het begin, helemaal een zaak tussen ouderlingen en kerklid. Een kerkeraad moet er dan ook niet gauw toe overgaan de diakenen hierover te informeren. Toch kan dit raadzaam zijn: als diakenen op het bewuste adres geregeld over de vloer komen. De ouderlingen moeten namelijk bedenken dat hun procedure belemmerend kan inwerken op de openheid en diepgang van het contact dat het kerklid met de diakenen heeft. Het is dan kwalijk als zij nergens van weten en er moeizaam naar moeten tasten waar de oorzaak ligt van de blokkade bij het kerklid. Ook moet worden voorkomen dat de diakenen onbedoeld en mogelijk gemanipuleerd door het kerklid, schade toebrengen aan het terechtwijzende optreden van de ouderlingen. Om deze redenen doen ouderlingen er wijs aan de diakenen iets te vertellen. Vanzelfsprekend dient dat sober te gebeuren: het is voldoende als de diakenen het feit en de reden van de tucht te horen krijgen. Allerlei bijkomende details zijn voor hen niet ter zake, want zij hoeven niet te oordelen over het gerechtvaardigde van de tucht: ze gaan ervan uit dat hun collega's zorgvuldig hebben gehandeld. Het is overigens de vraag of de ouderlingen de gezamenlijke diakenen moeten inlichten. Om recht te doen aan het vertrouwelijke karakter van de tucht, kan de kerkeraad de wijkouderling ook toestemming of opdracht geven alleen de wijkdiaken te informeren. Het kerklid moet van deze informatie-uitwisseling uiteraard op de hoogte gesteld worden, zodat hij weet wat de diakenen weten.

Stel dat de diakenen een intensief hulpverleningscontact hebben met iemand die verslaafd is of anderszins in de problemen zit, wat dan? Zeker als zo iemand z'n moeite achter een schoonschijnende gevel weet te verbergen, is het karakter van dit contact zo vertrouwelijk dat het onder de plicht tot geheimhouding valt. Maar tegelijk bestaat het gevaar dat de ouderlingen door hun gebrek aan informatie het hulpverleningscontact van de diakenen doorkruisen met een tuchtprocedure. Dat zal ongetwijfeld nadelig werken op de armslag die de diakenen tot dan toe van het kerklid hebben gekregen. Verder is waar dat ouderlingen in zo'n situatie een positieve inbreng kunnen hebben door samen met de betrokkene zich in te zetten voor een versteviging van zijn band met God. Daarom zou het verkeerd zijn als de diakenen hun contact voor zich hielden. Veel beter kunnen ze, na overleg met het kerklid, een en ander doorgeven aan de ouderlingen.

Moeten de diakenen om dezelfde redenen het ook aan de ouderlingen vertellen als ze een kerklid financieel steun verlenen? Het is bekend dat een dergelijke steun bij de betrokkenen meestal erg gevoelig ligt. Die zullen het daarom bezwaarlijk vinden dat de ouderlingen op de hoogte gesteld worden. Meestal zal dat ook niet nodig zijn, want als ouderlingen onbekend zijn met die steun, heeft dat weinig of geen invloed op hun bewegingsruimte bij iemand. Maar soms is de geestelijke situatie van een gezin met financiële moeite van die aard dat de diakenen de inbreng van ouderlingen gewenst vinden. Dan dienen ze van zo'n gezin toestemming te vragen om in elk geval de wijkouderling te mogen inlichten.

Tot zover over het overleg tussen ouderlingen en diakenen om informatie uit te wisselen en eventueel hun werkzaamheden op elkaar af te stemmen. De vraag is nu bij welke gelegenheden de ambtsdragers dit overleg moeten laten plaatsvinden. Het eerst komen de officiële vergaderingen in aanmerking. Daarover hoeft niets gezegd te worden als de diakenen geen eigen diaconale vergaderingen houden en volledig deel uitmaken van de kerkeraad. In dat geval horen beide groepen ambtsdragers automatisch van elkaar wat er op de adressen gaande is. Zijn er wel aparte vergaderingen van de diaconie, van de kerkeraad zonder de diakenen (de zgn. smalle kerkeraad) en van de kerkeraad met de diakenen (de zgn. brede kerkeraad), dan moet op de agenda van deze vergaderingen steeds het punt 'Ouderling overleg' staan. Daardoor worden de ouderlingen (diakenen) genoodzaakt zich elke keer op hun vergaderingen te beraden op de vraag of ze iets over hun adressen door willen geven. Hierbij zijn twee mogelijkheden, zoals boven al is gebleken: wat ze te berde willen brengen besluiten ze aan de brede kerkeraad voor te leggen, of ze spreken af dat de wijkouderling (wijkdiaken) hierover contact heeft met z'n wijkdiaken (wijkouderling). Op de brede kerkeraad blijkt dan wel wat de ouderlingen en diakenen elkaar te vertellen hebben in het kader van het ouderlinge overleg. Mogelijk levert dit agendapunt op de drie soorten vergaderingen lang niet altijd wat op. Toch zou het onjuist zijn het daarom van de agenda af te voeren. Doordat de ambtsdragers dit punt elke keer weer onder de aandacht krijgen, houden ze een belangrijk communicatie-kanaal naar elkaar open.

Om samen over een concreet adres te beraadslagen, kunnen wijkambtsdragers ook een wijkbespreking organiseren, wellicht o.l.v. de predikant. Daartoe kan worden overgegaan, als op een vergadering van de diaconie of van de smalle kerkeraad besloten is dat een wijkambtsdrager met z'n collega contact moet opnemen. Mogelijk ook acht een ouderling (diaken) zo'n bespreking wenselijk en heeft hij met het desbetreffende kerklid afgesproken alleen de wijkdiaken (wijkouderling) en eventueel de predikant erbij te halen.

Overigens is het dienstig dat de ouderlingen en diakenen van alle wijken in elk geval aan het begin van het seizoen samen met de predikant wijkbespreking houden. Voor een diaken betekent dit dat hij twee besprekingen moet bijwonen; z'n adressenbestand is immers samengesteld uit de adressen van twee ouderlingwijken. Tijdens zo'n jaarlijkse wijkbespreking gaat het drietal (ouderling, diaken en predikant) alle adressen bij langs en worden meer algemene zaken besproken, zoals: de uiterlijke omstandigheden van een kerklid, problemen die extra aandacht nodig hebben, de bijzondere aanpak die soms op een adres vereist is. Dit onder het motto dat drie meer weten dan één. Al pratend kunnen de ouderling, diaken en predikant dan ook profiteren van elkaars ervaringen, beoordelingen en manier van optreden, wat ongetwijfeld stimulerend en/of corrigerend zal inwerken op hun bewerking van de adressen.

Als een ouderling of diaken niet veel aan de orde hoeft te stellen, kan hij ook 's zondags in de consistorie met z'n mede-wijkambtsdragers overleggen. Alleen dit informele contact maakt het al zinvol dat de ambtsdragers zich voor en na de kerkdienst in de consistorie verzamelen. Overigens kan er tijdens dit samenzijn meer gebeuren dan alleen overleg tussen wijkouderling en wijkdiaken. Zo kunnen compagnons afspraken maken over de huisbezoeken die ze willen afleggen; ook kunnen er mededelingen gedaan worden die voor alle ambtsdragers van belang zijn.

Het lijkt me toe dat het voor ouderlingen en diakenen haalbaar is hun werk zo in verbondenheid met elkaar te verrichten. In elk geval zijn de kerkleden met deze gemeenschappelijke aanpak gediend.

5.3 Planmatig werken

5.3.1 De zin van planmatig werken

Ook al kost het brengen van bezoeken de ouderlingen en diakenen de meeste tijd en energie, dit vormt toch maar één van de vele bezigheden die door hen worden verricht. Nu kunnen de ambtsdragers dit afleggen van bezoeken verschillend benaderen. Het is voorstelbaar dat ze dit als een activiteit beschouwen die min of meer losstaat van wat er verder binnen de gemeente plaatsvindt. Het gevolg hiervan zal zijn dat ieder z'n optreden op een adres laat afhangen van wat zich daar toevallig aan hem voordoet. Van deze werkwijze hoeft geen kwaad woord gezegd te worden, want hiermee kunnen ambtsdragers verantwoord bezig zijn. Overigens wordt deze werkwijze nooit consequent toegepast. Wat tijdens de bezoeken naar voren komt, betrekken ambtsdragers herhaaldelijk bij hun bezinning op andere activiteiten, bijvoorbeeld het preken van de predikant of het omgaan met de jeugd.

Wat op deze toevallige en verbrokkelde manier al gebeurt, kan beter systematisch plaatsvinden. Maar dat is alleen mogelijk als de ambtsdragers planmatig te werk gaan. Eigenlijk spreekt het vanzelf dat ze zo bezig zijn, want ze hebben niet alleen als zelfstandige ambtsdragers een taak tegenover de afzonderlijke kerkleden. Ze hebben evengoed samen, als college, een taak tegenover de gemeente in haar geheel. Daarom is het belangrijk dat de gezamenlijke ouderlingen en diakenen zich geregeld bezinnen op de vraag wat het totaal van de gemeente in het bijzonder nodig heeft en wat moet gebeuren om haar dat nodige zo mogelijk te geven. Deze benadering heeft voor hun bezoeken als gevolg dat die deel uitmaken van een groter geheel van gerichte activiteiten. Uiteraard moeten de activiteiten ook uitgevoerd worden, terwijl de ambtsdragers ten slotte het geheel dienen te beoordelen.

Om in deze zin planmatig werkzaam te zijn, moeten er dus verschillende stadia doorlopen worden. In het nu volgende wil ik aspecten daarvan nader uitwerken.

5.3.2 Het maken van een plan

Als ambtsdragers de gemeente in haar geheel van dienst willen zijn, moeten ze eerst de stand van zaken inventariseren. Laat ik iets noemen:

- Wat zijn de uiterlijke omstandigheden van de gemeente: verhoudingsgewijs veel ouderen, veel jonge gezinnen, veel alleenstaanden die maar kort blijven; veel met een hoge opleiding of juist veel laag-geschoolden?
- Wat voor bijzondere mogelijkheden en moeiten vloeien uit die omstandigheden voort?
- Door wat voor zwakke of zelfs verkeerde punten wordt de geestelijke situatie van de gemeente getypeerd: is de bijbelse bezinning bij velen misschien maar schraal, roept de vrijetijdsbesteding van veel jongeren wellicht vragen op, stellen velen zich ten opzichte van hun medekerkleden nogal individualistisch op, enz.?
- Merken de diakenen dat ze maar moeilijk bij de kerkleden binnenkomen, omdat die zich onwennig voelen tegenover het diaconale bezoek?
- Zijn er nog andere positieve of negatieve kenmerken van de gemeente te noemen?

Dit soort vragen kunnen de ambtsdragers vooral beantwoorden dank zij (de rapporten van) hun huisbezoeken en tussentijdse bezoeken. Door in deze trant de verschillende aspecten van de gemeente bij langs te gaan, komen ze te weten wat er gaande is en waar er behoeften liggen.

Met de gegevens van hun inventarisatie op tafel gaan de ouderlingen en diakenen er vervolgens toe over hun doelstellingen te bepalen, dus wat ze in de komende periode willen nastreven. Dergelijke doelstellingen kunnen negatief geformuleerd worden: het tegengaan van... Maar het zou niet goed zijn ze in dat negatieve te laten opgaan, want het positieve is belangrijker: het bevorderen van... Bij hun bezinning hierop moeten ambtsdragers het intussen voorkomen dat ze iets onbereikbaar op hun program zetten. Dan bezorgen ze zich alleen maar teleurstellingen. De gestelde doelen moeten haalbaar zijn, zodat het zinvol is en hun ook vreugde geeft zich ervoor in te spannen.

Weten ambtsdragers wat ze willen bereiken, dan moeten ze er ten slotte bij stilstaan welke middelen beschikbaar zijn en hoe ze daarvan het beste gebruik kunnen maken. In de volgende paragraaf over het uitvoeren van een plan geef ik een opsomming van de meest gangbare middelen.

Samenvattend kan gezegd worden dat ambtsdragers voor het maken van een plan drie bezigheden moeten verrichten: ze moeten inventariseren, doelstellingen formuleren en de te gebruiken middelen vaststellen. Dit kunnen ze het beste doen aan het einde van het seizoen. Dan liggen de gebrachte bezoeken hun nog vers in het geheugen en hebben ze het beeld van de gemeente helder voor zich. Belangrijker is nog dat op deze manier wordt bereikt dat de ambtsdragers aan het begin van het nieuwe seizoen hun plan klaar hebben: ze kunnen meteen beginnen met de uitvoering ervan.

5.3.3 Het uitvoeren en bijstellen van een plan

Iets ontwerpen is een zinvolle bezigheid, maar een ontwerp komt pas tot z'n recht als dit metterdaad wordt uitgevoerd. In het kader van een kerkeradsplan zijn de volgende werkzaamheden denkbaar (hier en daar geef ik tussen haakjes enige toelichting):

- De predikant geeft in z'n preken en tijdens de catechisaties bepaalde onderwerpen extra aandacht of komt bij deze gelegenheden in elk geval met concrete toespitsingen.
- De ouderlingen en/of diakenen spreken af dat ze tijdens hun huisbezoeken bepaalde onderwerpen zonder meer zullen aansnijden; eventueel maken ze er een heus thema van. De inhoud daarvan spreken ze samen door alsook de bijbelgedeelten die hierbij passen.
- Om de doop- en belijdende leden die bijzondere aandacht nodig hebben, niet over het hoofd te zien, maken de ouderlingen en/of de diakenen van die kerkleden een lijst waarop ze de bezoekdata noteren; de bespreking van die lijst wordt als vast punt opgevoerd op de agenda van de in het geding zijnde vergadering: diaconie, brede en/of smalle kerkeraad.
- In het plaatselijk kerkblad worden informatieve artikeltjes geplaatst. (Belangrijk, want de inhoud daarvan komt, hopelijk, alle kerkleden onder ogen en blijft vaak langer haken.)
- Naast de jaarlijkse financiële gemeentevergadering worden er een of twee andere gemeentevergaderingen gehouden, met een dubbel doel: het bespreken van een onderwerp en het verstevigen van de onderlinge band. (Het probleem bij zulke bijeenkomsten is dat gewoonlijk alleen de bekende actieve kern verschijnt.)
- Naast die gemeentevergaderingen of in plaats daarvan nodigen de wijkambtsdragers de kerkleden van één of meerdere ouderlingwijken een- of tweemaal per jaar in de kerk uit voor een wijkavond, weer met dat dubbele doel. (Dit doel wordt in de kleinere kring van zo'n wijkavond wellicht beter bereikt dan tijdens een gemeentevergadering: in de massaliteit daarvan spreekt men gauw alleen hen aan met wie men vertrouwd is en durft men tijdens de discussie niet zo snel het woord te voeren. Omdat dit in een intiemer verband anders ligt, bestaat de kans dat ook die kerkleden zich aangesproken voelen die zich anders niet gauw laten zien. Ten slotte worden door wijkavonden mogelijk eveneens de banden met de wijkambtsdragers aangehaald.)
- Voor groepen binnen de gemeente, zoals jongeren en bejaarden, wordt regelmatig in de kerk of bij iemand thuis iets leerzaams en/of ontspannends georganiseerd. Desnoods nemen de diakenen hierbij het initiatief, maar zo gauw mogelijk dragen ze de verantwoordelijkheid aan anderen over, het liefst aan de betrokkenen zelf. (Wat de jeugd betreft moet bedacht worden dat het uiten van bezwaren tegen bepaalde vrijetijdsbesteding van hen alleen zin heeft als hun een alternatief wordt geboden.)
- De kerkeraad zet zich ervoor in iets voor de jeugdverenigingen te betekenen. (Ik zeg opzettelijk: de kerkeraad, en niet: de predikant. De inzet voor de jeugd is op het ogenblik nog al eens afhankelijk van het toevallige initiatief van een enthousiaste predikant, met alle gevolgen van dien als hij vertrekt.)

Er zijn twee mogelijkheden. Een afvaardiging van de kerkeraad, bijvoorbeeld een ouderling en een diaken, bezoekt jaarlijks enkele vergaderingen van de jeugdverenigingen en organiseert dan een samen-zijn met de verschillende besturen. Tijdens dit samen-zijn informeren de ambtsdragers naar het reilen en zeilen van de verenigingen en naar de eventuele knelpunten, waarna ze zo mogelijk advies geven en ideeën aanreiken. Daarnaast heeft dezelfde kerkeradsafvaardiging een- of tweemaal jaarlijks contact met de gezamenlijke jeugd zelf. Op de vergadering met hen kan ter tafel komen waar voor hen en/of hun verenigingen problemen liggen; mee in reactie daarop kan een ambtsdrager een bondig en concreet verhaal houden, waarover dan samen wordt doorgesproken.

- De diakenen vragen de medewerking van de vrouwenverenigingen voor het bezoeken van adressen die zij hebben uitgezocht. (De organisatie daarvan kan zo gebeuren, dat elk adres door één of meer in aanmerking komende verenigingsleden a.h.w. geadopteerd wordt, terwijl de data van de bezoeken worden bijgehouden.)

- De diakenen nemen het initiatief om een groep helpers samen te stellen, bestaande uit een aantal handige, liefst jongere mannen en een aantal huishoudelijk aangelegde vrouwen. Tot hun taak kan behoren: mensen die aan huis gebonden zijn praktische hulp te verlenen, hetzij dat de betrokkenen of de diakenen hierom vragen, hetzij dat ze zelf nagaan waar hulp gewenst is; het verwelkomen van nieuw ingekomen kerkleden; het organiseren van het vervoer van kerkleden die 's zondags anders niet in de kerk kunnen komen. (De leden van deze groep worden door de diakenen, eventueel samen met de ouderlingen, voor een bepaalde periode benoemd, waarbij aftreding plaatsvindt volgens een vast rooster, terwijl ze zelf het recht hebben opvolgers voor te stellen. Is deze groep eenmaal werkzaam, dan hoeven de diakenen er alleen nog maar op toe te zien of alles goed functioneert.)

Tot zover over de werkzaamheden die de ambtsdragers kunnen (laten) verrichten bij het uitvoeren van hun plan. Al onderwijl dit alles loopt, kunnen ze erop letten of ze een reëel plan gemaakt hebben en of er zinnig mee kan worden gewerkt. Maar in elk geval aan het einde van het seizoen dienen ze kritisch te bezien in hoeverre hun inventarisatie en formulering van doelstellingen alsook hun keuze en gebruik van de middelen goed zijn geweest. Zo nodig corrigeren ze het gemaakte plan en vullen ze dit aan. Op deze manier hebben ze voor het nieuwe seizoen meteen weer een bijgewerkt plan op tafel liggen.

5.3.4 Zelfonderzoek

In het bovenstaande is aan de orde geweest dat ambtsdragers als het even kan planmatig te werk moeten gaan. Hun bezoeken vormen dan een van hun vele doelgerichte activiteiten. In dit boek zijn verder heel wat aspecten naar voren gekomen waarmee ze bij hun bezoeken rekening moeten houden. Daardoor kan het zomaar gebeuren dat ze niet meer in alle opzichten verantwoord bezig zijn: ze zien zaken over het hoofd, verslappen op allerlei punten, stellen zichzelf onvoldoende kwaliteitseisen. Het is daarom noodzakelijk dat ze geregeld kritisch stilstaan bij hun eigen functioneren. Het kan zelfs sterker gezegd worden: ambtsdragers hebben de opdracht aan zelfonderzoek te doen. In art. 81 van de kerkorde van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) is namelijk zwart op wit vastgelegd: 'De predikanten, ouderlingen en diakenen zullen onderling christelijke censuur oefenen en elkaar inzake de bediening van hun ambt aansporen en vriendelijk terechtwijzen.'

Helaas trekken lang niet alle kerkeraden profijt van deze opdracht. De oorzaak hiervan ligt in een verkeerde visie op de inhoud van deze bepaling. Nog altijd wordt de bedoeling ervan omschreven als 'censura morum' (het onderzoek naar de zeden, de gedragingen) en wordt het gekoppeld aan de viering van het eerstvolgende avondmaal. Als dit agendapunt aan de orde is, wordt dan ook aan de aanwezige ambtsdragers gevraagd of iemand van hen bezwaren heeft tegen een collega, die een verhindering vormen voor een gemeenschappelijke avondmaalsviering. Of deze hantering van het artikel historisch gezien juist is, laat ik in het midden.

Intussen kan duidelijk zijn dat in de huidige versie van geen avondmaal sprake is en evenmin van gedrag in het algemeen. Waar het in art. 81 wel om gaat? Om onderlinge ambtelijke censuur: de ambtsdragers dienen elkaar wat hun taak betreft te stimuleren en zo nodig te corrigeren. Om het jargon van de groepswerkers te gebruiken: ze moeten elkaars optreden telkens 'evalueren'.

Hoe ambtsdragers hun opdracht tot zelfonderzoek in de praktijk moeten uitvoeren? Als zij inventariseren, doelstellingen formuleren, de te gebruiken middelen vaststellen, kortom een werkplan ontwerpen, bevinden ze zich naar mijn idee in de sfeer van art. 81. Ze staan nog dichter bij de bedoeling van deze bepaling, als ze zich gezamenlijk of in classicaal verband bezinnen (zie 1.3 uit deel I) op gesprekstechniek of op andere aspecten van hun bezoeken (zie 3-5.2 van dit boek). Maar het beoogde zelfonderzoek uit art. 81 betreft vooral het feitelijk optreden van de ambtsdragers. Om elkaar te kunnen 'aansporen en terechtwijzen' moeten ze dan ook de vele aspecten van hun werkelijke activiteiten bij langs gaan. Dat kunnen ze doen door aan te sluiten bij de vragen die tijdens de kerkvisitatie worden gebruikt of bij de rubrieken die in het desbetreffende bevestigingsformulier staan vermeld. Vervolgens stellen ze de kritische vraag aan de orde of ze hun taak wel naar behoren verrichten. Uiteraard moet de kritiek opbouwend zijn, mag de bemoediging niet ontbreken en moet er ruimte zijn voor emotionele uitlatingen over de moeiten van het werk. Niet voor niets wordt in het artikel gezegd dat het terechtwijzen 'vriendelijk' moet gebeuren.

Eén onderdeel van dit evalueren staat bij vele kerkeraden al regelmatig op de agenda, en dat is de preekbespreking. Maar ook de andere werkzaamheden van de predikant dienen jaarlijks onder de loep te worden genomen: z'n verdere optreden in de eredienst, z'n geven van catechisaties, z'n brengen van bezoeken, z'n leiden van vergaderingen en z'n gebruik van het kerkblad.

Het doorspreken van het werk van de ouderlingen en diakenen betreft hoofdzakelijk hun afleggen van huisbezoeken en hun brengen van tussentijdse bezoeken, inclusief hun rapportage daarvan.

Daarnaast moet aandacht gegeven worden aan hun aandeel in de kerkeradsvergaderingen en hun uitvoering van bijzondere taken.

Ten slotte moet de kerkeraad nagaan of de contactpersonen en de commissies waarvoor de kerkeraad meer of minder verantwoordelijk is, bevredigend functioneren binnen de gemeente.

Wat van dit zelfonderzoek op de smalle en wat op de brede kerkeraad te berde zal komen, moeten de ambtsdragers vooraf met elkaar afspreken. Het kan zo duidelijk zijn dat het nakomen van art. 81 heel wat omvat. Daarom is het ondoenlijk dit alles op één vergadering te laten plaatsvinden. Kerkeraden doen er dan ook goed aan een soort jaarrooster op te stellen, zodat elke twee à drie maanden één onderdeel van het zelfonderzoek ter tafel komt. De algemene bezinning kan dan het beste aan het begin en het evalueren van het feitelijk optreden meer in de loop van het seizoen gebeuren. Ten slotte is het verstandig dit agendapunt met een schriftelijk stuk voor te bereiden, zodat gericht gesproken kan worden. Op deze manier reiken de ambtsdragers elkaar de helpende hand, met als doel dat ieder z'n werk zo optimaal mogelijk verricht tot opbouw van de gemeente.

6 Slot

In de twee delen van m'n boek is gebleken dat er heel wat bij te pas komt, willen ouderlingen en diakenen dienstvaardig zijn in de zin van het bevestigingsformulier. Het is niet ondenkbaar dat ze hierdoor mismoedig worden: 'Hoe kan ik ooit beantwoorden aan de hoge maatstaven die mij worden aangelegd? Er mankeert zoveel aan m'n optreden.' Die mismoedigheid kan nog versterkt worden, als ze letten op het effect van hun werk. In reactie daarop kan de vraag bij hen opkomen: 'Wat voor zin heeft het eigenlijk dat ik zoveel van mezelf in m'n ambtelijk werk investeer. Het haalt toch weinig of niets uit.'

Om zichzelf een hart onder de riem te steken, moeten ambtsdragers zich telkens te binnen brengen hoe de apostel Paulus over het ambtelijk werk spreekt: 'Wat zijn Apollos en Paulus eigenlijk? Niet meer dan ondergeschikten (letterlijk: diakenen), die behulpzaam waren bij uw bekering, en wel ieder van ons op zijn eigen manier, zoals de Heer het ons vergund heeft: ik heb geplant, Apollos heeft begoten, maar God gaf de groei' (1 Kor.3:5-6 in de Willibrordvertaling).

Uit deze passage kan voor ons onderwerp tweemaal worden afgeleid:

Enerzijds hebben ambtsdragers een uitermate belangrijke taak: ze zijn niets minder dan dienaren van Christus en zijn nog wel betrokken bij leven en dood van kerkleden. Ze dienen dan ook alles op alles te zetten om die taak verantwoord te verrichten. Ze moeten hun tijd en energie eraan wijden; ook moeten ze bereid zijn de middelen te gebruiken waardoor ze zich in hun werk kunnen scholen en de kwaliteit van hun optreden kunnen opvoeren.

Anderzijds moeten de ambtsdragers nooit menen dat het geloof van de kerkleden alsook het wel en wee van de kerk van hen afhankelijk is. Het beslissende wordt door God met zijn Geest gedaan, door Christus als het Hoofd van de kerk. Geen sterveling, alleen God is eindverantwoordelijk: Hij brengt mensen tot geloof en staat garant voor het voortbestaan van de kerk.

Door dit enerzijds-anderzijds kunnen ambtsdragers vol goede moed zijn. Hoe groot hun verantwoordelijkheid ook is en hoeveel daarom van hen wordt verwacht, ze hoeven niet krampachtig bezig te zijn en evenmin vertwijfeld te raken over het ondermaatse van hun optreden. Als zij, met al hun beperkingen en tekorten, trouw zijn in hun werk, kunnen ze de rest aan God overlaten. Hij zorgt ervoor dat hun, vaak al te menselijke, activiteiten niet voor niets zijn geweest: Hij schakelt ze in bij de opbouw van de gemeente. En wat mensen ook mogen doen of nalaten, aan Hem is de toekomst en dank zij het verzoiende werk van Christus eveneens aan zijn gemeente. Met dat uitzicht kunnen ambtsdragers met enthousiasme dienstvaardig zijn.